

АМИР ТЕМУР- ФАХРИМИВ, БУРУРИМИВ

ТОШКЕНТ - "ЎЗБЕКИСТОН" - 1998

63.3(5У)

А 60

А 60 Амир Темур — фахримиз, гуруримиз.— Т.:
Ўзбекистон, 1998.— 208 б.

ISBN 5-640-02509-3

Ушбу мажмуадан Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг буюк соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги муносабати билан бўлиб ўтган анжуман ва тантаналарда сўзлаган нутқлари ўрин олган. Шунингдек, тўпламга таниқли давлат ва жамоат арбоблари, йирик олимлар ва адибларнинг истиқлол шарофати билан буюк аждодларимизга, хусусан, миллатимиз фахри бўлган Амир Темурга нисбатан тарихий ҳақиқатни қарор топтириш, унинг хотирасини абадийлаштириш борасида амалга оширилган улуғвор ишлар ва уларнинг жамиятимиз тараққиётидаги беқиёс аҳамияти тўғрисида ҳикоя қилувчи мақолалари киритилган.

ББК 63.3(5У)

№ 149-98

Алишер Навоий номидаги
Ўзбекистон Республикасининг
Давлат кутубхонаси

О 0503020904 – 004 98
М351(04)98

© “ЎЗБЕКИСТОН” нашриёти, 1998 й.

Ислом КАРИМОВ

**АМИР ТЕМУР
ХАКИДА
СУЗ**

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

WILLIAM L. GAY

1897

1897

ЭҲТИРОМ

Азиз ватандошлар!

Муҳтарам меҳмонлар!

Бугун биз ўзбек халқи ҳаётида унутилмас тарихий бир воқеанинг гувоҳи ва иштирокчиси бўлиб турибмиз.

Биз яшаб турган шу муқаддас заминда буюк бир давлатга асос солган, оламни тебратган, номи етти иқлимда машҳур бўлган улуг бобокалонимиз Амир Темур ҳайкалини очиш маросимига йиғилдик.

Бугун Шарқда тенги йўқ саркарда мустақиллик, истиқлол шарофати билан ўз ватанига қайтди.

Узоқ йиллар мобайнида мустамлака исканжасида кун кечирган халқимиз ўз ватандошини қадрлаш, унинг тарихий мавқеини муносиб ўринга қўйиш имконидан маҳрум эди.

Амир Темур номи тарихимиз саҳифаларидан қора бўёқ билан ўчирилди, унутишга маҳкум этилди. Мақсад халқимизнинг юрагидан миллий онг, миллий ғурур туйғусини йўқотиш, уни қарамликка, тобеликка кўнди-

риш эди. Лекин ўзбек халқи ўз аجدодларини, ўз баҳодирларини унутмади, ҳамиша юрагида, қалб тўрида сақлади.

Муҳаммад Тарағай Баҳодур ўғли Амир Темур ёшлик чоғидан мард, довюрак, гурурли, ўткир зеҳн ва ақлу идрок эгаси бўлиб ўсди. Турли дунёвий илмларни, ҳарбий санъатни эгаллади. Қуръони Каримни ёд олди, ҳадис илмини ўрганди. Иймон-этиқодли, ҳалол-пок инсон бўлиб етишди.

У ёшлигидан бошлаб ўз олдига она юртини мўғул босқинчиларидан озод қилиш мақсадини қўйди, ер юзида буюк салтанат соҳиби сифатида эл ва элатларнинг бошини қовуштирди. Мамлакат қудратини ҳар соҳада юксакликка кўтариб, дунёга машҳур қилди.

Амир Темур давлати қурилиши, ҳарбий санъати кўп асрлар давомида Шарқу Фарб давлатларига ўрнак ва андоза бўлди. Унинг замонида маданият, илму фан, меъморчилик, тасвирий санъат, мусиқа, шеърят беқиёс ривож топди, халқимизнинг кўп анъаналари такомилга етди. Амир Темурнинг маданият ва дин аҳлларига кўргазган чексиз меҳр-муруввати айниқса ибратлидир.

Кўҳна тарих саҳифалари буюк бобомизнинг миллат ва эл-улус манфаати бобида чеккан мислсиз заҳмат ҳамда кўрсатган шижоатларига гувоҳлик беради.

Инсоф-иймон туйғуси, диёнат мезони Амир Темур ҳаётининг мазмунини ташкил

этади. Оламнинг қарийб ярмига жаҳонгир эрса-да, у куч-қудрат зўрлик, зўравонликда эмас, аксинча, адолатда эканини теран англади.

Бугун бунёд этилган улуғ бобокалонимиз ҳайкалида теран рамз бор — гўёки жаҳонгир тулпорининг жиловини тортиб турибди, қиличсиз қўлини олдинга чўзиб, жаҳон халқларига омонлик соғинмоқда, “Куч — адолат-дадир!” демоқда.

Донишманд аждодимизнинг мазкур сўзларини мана шу муҳташам ёдгорлик пойига зарҳал ҳарфлар билан битар эканмиз, замонлар тажрибасидан ўтган бу бебаҳо ҳикматнинг қалбларимизда доимо акс садо бериб туришини орзу қиламиз.

Азиз юртдошларим!

Бугун — ўзбек халқи тарихида улуғ кун. Ўзбекистон мустақиллигига, муборак истиқлолимизга икки йил тўлди.

Ҳаммангизни — кексаю ёшни, бутун Ўзбекистон аҳлини шу буюк сана билан чин қалбдан, ҳар бирингизни алоҳида бағримга босиб қутламоққа ижозат бергайсиз!

Бу кунга етганлар бор, етмаганлар бор. Шунинг учун ҳам озодликни соғиниб, озодлик йўлида курашиб ўтган аждодларимизни дуолар билан эслашимиз ҳам қарз, ҳам фарздир. Аждодларимизнинг пок руҳлари шод бўлсин, уларнинг орзуларига муносиб ва садоқатли бўлайлик.

Истиқлол муборак, азиз ватандошлар!
Озодлигимиз абадий бўлсин!

Муҳтарам дўстлар!

Икки йиллик истиқлол даврида жонажон диёримизда бўлаётган ўзгаришлар халқимизга ишонч ва умид бағишламоқда.

Буюк айём арафасида Темур бобомиз ҳайкалининг очилиши ўзига хос рамзий бир маънога эгадир.

Ватанимиз истиқлолини янада мустаҳкамлаш, уни ҳимоя қилиш, юртимиз шаъни-шавкати юксалтириш, адолат, инсоф ва диёнат ҳукмрон бўлган эркин жамият, меҳнаткаш халқимизга муносиб фаровон ҳаёт қуриш бизнинг инсоний ва фуқаролик бурчимиздир.

Биз орзу этган буюк давлатни бунёд қилиш барчамиздан мустаҳкам ирода, иймон-эътиқод, миллий ғурур туйғуси, буюк аждодларимиздан мерос қолган маънавий бисотга эга бўлишни талаб қилади. Билакларимизда куч, қалбларимизда келажакка ишонч бўлмоғи шартдир.

Мамлакатимизнинг марказида, қадимий ва гўзал пойтахтимиз — жонажон Тошкентимиз ўртасида қад кўтарган улуғ бобомиз сиймоси халқимизга фахр ва ғурур бахш этмоғи муқаррар!

Бу сиймо мард, танти, ҳалол ва ғайратли халқимизни бирлаштиришда, жипслашти-

ришда, иймон-оқибатли бўлишда, қудратли
келажагимизни қуришда бизга янги-янги
куч-қувват ва шижоат бағишлайди.

Барчамизга шу йўлда Аллоҳ мададкор
бўлғай!

*Тошкент шаҳрида соҳибқирон
Амир Темури ҳайкалининг
очирилишига бағишланган
тантанада сузланган нутқ,
1993 йил 31 август*

ЎТМИШСИЗ КЕЛАЖАК, ҲАМКОРЛИКСИЗ ТАРАҚҚИЁТ БЎЛМАЙДИ

**Ижроия Кенгаш раиси жаноблари!
Бош директор жаноблари!
Хонимлар ва жаноблар!**

Менга анжуманингизда, жаҳондаги атоқли интеллектуал кучлар анжуманида Ўзбекистон номидан гапириш шарафи муяссар бўлгани учун миннатдорлик изҳор этишга ижозат бергайсизлар.

Ўзбекистон халқи ва ҳукумати номидан сиз — анжуман иштирокчиларини шонли юбилей — жаҳон назарида ҳақли равишда энг нуфузли маънавият ва эзгулик ташкилоти ҳисобланадиган ЮНЕСКОнинг 50 йиллиги билан муборакбод этиш менга улкан мамнуният бахш этади.

ЮНЕСКОнинг ноёблигини биз, энг аввало, сайёрамиздаги катта ва кичик халқларнинг ўтмиши ва бугунги кунига бир хил ҳурмат ҳамда авайлаб қилинаётган муносабатни сақлаб қолган ҳолда, ЮНЕСКО доирасида ўзига хос ва бетакрор миллий мадани-

ятлар ҳамда жаҳон цивилизацияси ютуқларини кенг намойиш этиш учун гузал имкониятлар яратилаётганида кўрамиз.

ЮНЕСКО — халқаро ташкилот сифатида бугунги кунда илм-фан, маданият ва маорифнинг миллий тизимларини бирлаштирган ҳолда, айни пайтда уларни жаҳон интеллектуал тараққиётининг интеграция тажрибаси билан бойитаётган, халқларни бутун инсониятнинг жуда бой маънавий мероси билан ошно қилаётган кўприкка айланган.

ЮНЕСКОнинг барчага — катта ва кам сонли халқларга ўз тарихий ва маданий ютуқларини намойиш этиш, уларнинг жаҳон интеллектуал маконига интеграциялашуви йўлидаги интилишларини рўёбга чиқариш учун мутлақо бир хил имконият яратиб бераётган муҳим халқаро анжуман сифатида тутган ўрни бебаҳодир.

Биз ўтмишсиз келажак бўлмаганидек, ҳамкорлик ҳамда маданий ва интеллектуал маконнинг интеграциясисиз тараққиёт ҳам бўлмаслигига аминмиз.

Шунинг учун ҳам тараққиётнинг мустақил йўлидан бораётган Ўзбекистон ЮНЕСКО билан мустақкам ҳамкорлик қилмоқда, жаҳоннинг эзгулик сиёсатини ривожлантиришда иштирок этиш мақсадида халқаро миқёсда маънавий алоқаларни кенгайтириш ва мустақкамлаш учун олдимизда очилаётган имкониятлардан фаоллик билан фойдаланмоқда.

Бош директор Федерико Майор жанобларининг яқинда мамлакатимизга ташрифи ЮНЕСКО билан алоқаларимизни янада янги босқичга кўтарганини алоҳида мамнуният билан қайд этмоқчиман.

Биз ЮНЕСКО Ўзбекистонга бераётган эътибор учун жуда миннатдормиз. Бу — илдизлари асрлар қаърига туташган, уч минг йилликдан кўҳнароқ тарихимизга бўлган эҳтиромдир. Биз бунда қадимий маданиятимиз, ноёб маънавий қадриятлар ҳамда ўлкамизнинг улкан салоҳиятига бўлган қизиқишни кураимиз. Ниҳоят бу — ўзбек халқининг жаҳон цивилизациясига қўшган улкан ҳиссасининг эътироф этилишидир.

Амударё билан Сирдарё ўртасида жойлашган ҳамда “Мовароуннаҳр” ёки “Туркистон” номлари билан машҳур ватанимиз асрлар мобайнида жаҳон цивилизацияси бешикларидан бири ҳисобланган, Буюк ипак йўлидаги боғловчи марказий ҳалқа, Шарқ ва Ғарб учрашадиган, уларнинг фаол савдо-иқтисодий ва маънавий ҳамкорлиги туғиладиган жой бўлган.

Мамлакатимиз тарихи шавкатли номларга бойдир. Биз буюк аجدодларимиз — Ал-Бухорий, Ат-Термизий, Аҳмад Яссавий, Баҳоуддин Нақшбанд, Ал-Хоразмий, Беруний, Ибн Сино, Навоий, Улугбек, Бобур ва бугунги кунда бутун дунёга машҳур бошқа Шарқ донишманд-

ларини ёд этамиз ҳамда улар билан фахрла-
намиз.

XIV асрдаги улкан ва ёрқин сиймо — Амир Темурнинг тутган ўрни ва унинг аҳамиятига алоҳида тўхталишни истар эдим. Амир Темур жаҳон тарихига қудратли ва гуллаб-яшнаган давлат барпо этиб, ўрта аср дунёсининг асл маданий ва маънавий марказларидан бирига айланган, инсон ақли ва истеъдодининг ноёб ижоди бўлиб, бугунги кунда ҳам сақланиб қолган мислсиз меъморий обидалари билан машҳур Самарқандни унинг пойтахтига айлантирган атоқли саркарда ва давлат арбоби сифатидагина кирган эмас.

Амир Темур олимлар, файласуфлар, меъморлар, шоирлар, ҳофизу машшоқларга ғам-хўрлик қилишда ҳам ном қозонган эди. Темурийлар даври ҳақиқатан ҳам илм-фан, маданият ва маорифнинг беҳад равнақ топишини таъминлаган Шарқ уйғониш даври эди.

Биз бу йил Амир Темур таваллудининг 660 йиллигини нишонлашга қарор қилгани учун ЮНЕСКОдан самимий миннатдормиз.

Бугун Парижда сизларнинг иштирокингизда очиладиган маданият ҳафталиги тарихдаги бу буюк шахснинг кенг миқёсда шарафланишининг бошланишидир.

Фурсатдан фойдаланиб, барчангизни шу йил октябрь ойида Тошкент ва Самарқандда ўтказиладиган юбилей байрамимизга таклиф этишни истардим.

1997 йилда ЮНЕСКОнинг қарорига би-
ноан Бухоро ва Хева шаҳарларининг 2500
йиллиги кенг нишонланади. Ўзбекистонда жа-
ҳон маданиятининг ноёб гавҳарлари бўлган,
жаҳон мероси рўйхатига киритилган бу қадимий
шаҳарлар юбилейига қизгин тайёргар-
лик кўрилкоқда. Ўзбекистон — тарихий оби-
далар ва табаррук қадамжоларни санаб адо-
фига етиш қийин бўлган мамлакатдир.

Уларни объектив равишда илмий ўрганиш
учун тинимсиз тадқиқотлар олиб бориш ке-
рак.

Шу муносабат билан қадимий Самар-
қандда Марказий Осиё тадқиқотлари халқ-
аро институти ташкил этгани учун ЮНЕСКО-
га самимий миннатдорлик билдиришни ис-
тар эдим.

Мазкур институт бу қадимий минтақада-
ги цивилизациянинг мислсиз парвозлари ва
оғир қулашлари тарихини ўрганишда ўз ҳис-
сасини қўшишига, шунингдек бу минтақа-
нинг ХХІ асрда гуркираб ривожланиши ис-
тиқболлари хусусида жиддий илмий муно-
заралар уюштириб, бу истиқболларни қиди-
риб топиш йўллари аниқлашига аминман.

Мен, Ўзбекистон Президенти сифатида,
турли мамлакатлар олимларининг Самарқанд
институти раҳнамолигида гўзал кўп жилдлик
халқаро тадқиқот — “Марказий Осиё цивили-
зациялари тарихи” сингари йирик илмий

лойиҳаларни ҳамкорликда амалга ошириш борасидаги саъй-ҳаракатларига ҳар томонлама ёрдам беришга ва уларни тула қўллаб-қувватлашга тайёрман.

Раис жаноблари!

Қайтадан ўз эрки ва мустақиллигини қўлга киритган янги Ўзбекистоннинг асосий вазифасини тавсифлашга ҳаракат қиладиган бўлсак, бу вазифа, энг аввало, мамлакатнинг жаҳон ҳамжамиятига фаол ва табиий равишда кириб бориши, ўзининг тинчликка, тенг ҳамкорликка, демократияга, инсон ҳуқуқларига, асл умуминсоний қадриятларга содиқ эканини кўрсатишдан иборат бўлади.

Инсон ҳуқуқлари ва демократия Ўзбекистоннинг миллий ва давлат манфаатларига, халқимизнинг эрксевар миллий тафаккур тарзи ва руҳиятига тула мос келади.

Ўзбекистон жаҳон, айниқса Европа тузилмалари билан кенг интеграциянинг энг фаол тарафдори бўлгани билан, у бундан фақат иқтисодий мақсадларнигина кўзламайди. Биз, энг аввало, маънавият, илм-фан, маданият, маориф ва ахборот соҳаларида интеграциялашишга даъват этамиз.

Шуни алоҳида таъкидламоқчиман: Ўзбекистоннинг ўзига хос янгиланиш ва тараққиёт йўли қуйидаги учта муҳим шартга асосланади:

— умуминсоний қадриятларга содиқлик;

— миллий анъаналар, дин ва маданиятни қайта тиклаш ва мустаҳкамлаш, халқимиз маънавий меросини ривожлантириб, уни ҳозирги замон цивилизацияси ютуқлари билан бойитиш;

— ва ниҳоят, инсон ўз салоҳияти ва истеъдодини эркин равишда намоён қила олиши учун шароит яратиш.

Юздан ортиқ миллат вакили истиқомат қилаётган Ўзбекистонда уларнинг барчасига ўз миллий маданиятлари, анъаналари ва тилларини ривожлантириш учун тенг имкониятлар бериб қўйилган. Биз ўтиш даври қийинчиликларига қарамасдан, мамлакатимизда сиёсий барқарорлик, фуқаролар тинчлиги ва миллатлараро тотувлик ҳукм сураётгани, инсоннинг тинч ҳаёт кечириш ва умргузаронлик қилишдек муқаддас ҳуқуқи таъминланаётгани билан фахрланамиз.

Ўзбекистон битмас-туганмас табиий ва минерал-хомашё бойликларига, қудратли илмий, интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга. Олимларимиз математика, физика, биология, тарих ва археология соҳаларида олиб бораётган тадқиқотлар минтақамиздан ташқарида ҳам маълум ва машҳур.

Бироқ, бизнинг энг катта бойлигимиз — тикланиш, ислохотлар ва янгиланишлар йўлидан дадил бораётган оққўнгил, меҳнаткаш, меҳмондўст ва мағрур халқимиздир.

Бугунги кунда, айниқса собиқ советлар худудида (СССРнинг собиқ худудида) дунёда ҳаммабоп, барча учун мос келадиган тараққиёт модели йўқ экани аён бўлиб қолди. Бирорта модел, биронта схемани шу туришида барча мамлакатларга татбиқ қилиб бўлмайди.

Шуниси диққатга сазоворки, ЮНЕСКОнинг тажрибаси ва фаолияти маълум даражада давлатларнинг ижтимоий соҳада бир хил ривожланиши моделининг номақбул экани ҳақидаги фикрни тасдиқлайди.

Биз ЮНЕСКО мисолида ижтимоий ва интеллектуал ҳамкорлик муаммоларига янги ижодий ёндашувлар ишлаб чиқувчи ноёб манбани кўрамиз.

Ўзбекистон ЮНЕСКО Бош директори-нинг ЮНЕСКО низомидаги асосий қоидалар: кишилар онгига тинчлик ғоясини сингдириш ҳамда барқарор тараққиётга кўмаклашишга содиқлигини сақлаб қолишига қаратилган сазй-ҳаракатларини қўллаб-қувватлайди.

Шу муносабат билан ЮНЕСКОнинг “Ўрта муддатли стратегия”си барқарор тараққиётнинг инсон ўлчовига жамланган янги шакллари тинимсиз изланаётганидан дарак беришини сезмаслик мумкин эмас.

Бош директор Майор жаноблари мамлакатимизга сафари пайтида бугунги кунда Ўзбекистоннинг қиёфасини тинчлик ва

осойишталик, диний ҳамда умуман мафкуравий муроса, маданиятларнинг уйғунлашуви, турли миллат ва элатларнинг жамият ҳаётида тенглик асосида иштирок этиши белгилашига гувоҳ бўлди.

Муросаи мадора асрлар давомида халқининг асосий белгиси бўлиб келган Ўзбекистон БМТнинг навбатдаги сессиясида муроса тамойиллари баённомасини фаол қўллаб-қувватлаш ниятидадир.

Бизда муросанинг илдизлари узоқ асрларга бориб тақалади. Шунинг учун ҳам мамлакатимиз ҳудудида исломнинг ўлмас ва мангу қадамжолари билан япон олими Като Сурхондарё воҳасида топган ноёб будда маданияти ёдгорликлари, яҳудий ёдгорликлари, Бухорода насронийларнинг зиёратгоҳлари бир қаторда туриши ҳеч кимни ажаблантирмайди.

Бугунги кунда шаҳарларимизда турли динларга мансуб муассасалар — мусулмонларнинг масжидларини, православ ибодатхоналарини, яҳудий синагогаларини, католик ва протестант мазҳабларининг турли шохобчаларига оид ибодатхоналарни кўришингиз мумкин.

Раис жаноблари!

Назаримизда, ЮНЕСКО ёшлар муаммоларига жиддий эътибор бериши зарур. Биз замин ва дунёни мерос қилиб қолдирадиган авлодларнинг эҳтиёжларига қаратилган келажак

авлодлар ҳуқуқлари конвенциясини ишлаб чиқишда фаол иштирок этишга тайёرمىз.

Бизнинг бўлажак тараққиётимиз асоси ҳам мана шунда. Айнан ёшлар орқалигина келажак жамиятлар шуурига маданият маънавиятини, тараққиётнинг интеллектуал қадриятларини сингдира оламиз.

Бу ҳол — бизга жуда ҳам таниш. Чунки Ўзбекистон аҳолисининг ярмини 18 ёшгача бўлганлар ташкил этади. Ўзбекистонда “Соғлом авлод учун” декларацияси қабул қилинган, халқаро жамғарма ишлаб турибди, ўсиб келаётган авлод тарбиясига қўшилган улкан ҳисса учун бериладиган “Соғлом авлод учун” олий давлат ордени таъсис этилган.

Ўзбекистоннинг ҳажми республика бюджетининг қарийб 50 фоизини ташкил этадиган ижтимоий дастурларида аёлларга алоҳида ўрин ажратилган. Биз бундан буён ҳам аёлларнинг жамиятдаги ўрнини яхшилашга, оналик ва болаликни муҳофаза қилишга қаратилган барча ташаббусларни қўллаб-қувватлайверамиз.

Ўзбекистонда ЮНЕСКОнинг таълим тизimini такомиллаштириш, илм-фанни ривожлантириш, маданий ва табиий меросни сақлаш борасидаги саъй-ҳаракатлари юксак баҳоланмоқда. ЮНЕСКОнинг Шарқ меъморлиги жавоҳирлари — Самарқанд, Тошкент, Бухоро, Хевадаги тарихий ёдгорликларни таъмирлаш ва табиий офатлардан сақлаш

бўйича халқаро лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишдаги ҳиссаси ҳам жуда сезиларлидир.

Биз БМТнинг, ЮНЕСКОнинг таълимни секторлар бўйича таҳлил қилиш бўйича қўшма лойиҳаларига фаоллик билан қўшилганмиз. Аҳолиси мутлақ саводхон бўлган Ўзбекистон бу лойиҳалар доирасида АҚШ, Франция, Буюк Британия, Германия ва бошқа мамлакатларнинг давлат муассасалари билан ҳам, давлатга тобе бўлмаган ташкилотлари билан ҳам самарали ҳамкорликни амалга оширмоқда.

Ўзбекистон ҳукумати ЮНЕСКО ҳомийлигида бу йил Тошкентда ўтказиш мўлжалланётган фундаментал фанларни ривожлантириш бўйича минтақавий семинарнинг муваффақиятли ишлаши учун зарур бўлган барча шароитни яратади. Мазкур семинар олий таълим ва фундаментал фанлар бўйича жаҳон конференциясига зарур тайёргарлик босқичи бўлиши шубҳасиз.

Раис жаноблари!

Биз истиқболли, ўтмишнинг эзгу анъаналарини тикловчи ҳамда тинчлик ва инсоний мулоқотлар сари янги йўл очувчи “Ипак йўли — мулоқот йўли” дастурини амалга оширишда бундан буён ҳам фаол иштирок этамиз. Шу муносабат билан мазкур дастурни янаги ун йилликка узайтириш зарур, деб ҳисоблаймиз.

Бу лойиҳада Ўзбекистон 1997 йилда Бухорода ЮНЕСКО Ижроия Кенгашининг барча ҳурматли аъзолари иштирокида “Инсониятнинг илмий ва маданий мероси — учинчи минг йилликка” деб номланган кенг миқёсдаги халқаро симпозиумни ўтказиш бўйича барча ташкилий масалаларни ўз зиммасига олишга тайёр.

Ҳурматли Ижроия Кенгаши аъзолари!

Таклиф тариқасида эътиборларингизни турли минтақаларда экология муаммоларини ҳал этиш бўйича ишларни кучайтириш зарурлигига қаратмоқчи эдим.

Ҳозирги пайтда Марказий Осиё экология ҳалокатининг марказида туриб қолган. 60 миллиондан ортиқ киши бу ҳалокат оқибатларини бошдан кечирмоқда. Мен атроф муҳит билан стратегик хавфсизлик муаммоларининг ўзаро бир-бирига таъсирига яққол мисол бўлиб турган Орол фожиасини назарда тутяпман.

Бугунги кунда оламшумул аҳамият касб этаётган Орол муаммоси экология масалалари билангина чекланиб қолмаслигига менинг ишончим комил.

Бу, шунингдек, инсониятнинг бир-бирининг дардига шерик бўлиш ва ҳамкорлик қилиш қобилятини синовдан ўтказадиган маънавий муаммо ҳамдир.

Бизнинг тажрибамиз экология ўлчовлари-
ни халқаро гуманитар сиёсатнинг муҳим ме-
зонларидан бирига айлантириш зарурлиги-
ни кўрсатиб турибди.

Ҳалокатнинг оламшумул миқёсларини
ҳисобга олиб, Ўзбекистон ЮНЕСКОнинг
жаҳон ҳамжамиятининг интеллектуал ва мод-
дий-техник кучларини мана шу экология фо-
жиасини ҳал этишга жалб қилишдаги ҳисса-
сини қутлайди. Биз атроф муҳит соҳасидаги
таълим бўйича учинчи халқаро конференция
ўтказиш ғоясини қўллаб-қувватлаймиз.

Хонимлар ва жаноблар!

Жаҳон мамлакатлари ҳукуматлари ЮНЕС-
КО ўсиб, ривожланиб бораётган ташкилот
эканига тобора кўпроқ амин бўлмоқда. Шу-
нинг учун ҳам, ривожланиш жараёнининг
ўзи бу ташкилотнинг мазмун ва ташкилий
жиҳатдан янада такомиллашувига, унинг фа-
олият доираси янада кенгайишига кўмакла-
шишига шубҳа йўқ.

Шу муносабат билан биз ЮНЕСКОнинг
Тошкентда қароргоҳи барпо этилишини қиз-
гин қутлаган бўлур эдик.

Ўзбекистон ҳукумати бу қароргоҳнинг
минтақада жаҳоннинг гуманитар сиёсатини
амалга ошириш бўйича самарали мувофиқ-
лаштирувчи марказ бўлиб қолиши учун бар-
ча зарур шароитни яратиб беради, деб сиз-
ларни ишонтираман.

Муҳтарам раис!

Мен ХХІ аср маънавият асри, маърифат асри, илм-фан, маданият ва ахборот асри бўлишига қатъиян аминман.

Мен ақл-идрок ва инсонийлик кучлари ғалаба қозониши кераклигига ишонаман.

Сайёрамиздаги халқлар ва давлатларнинг тадрижий тараққиёти тантана қилишига имоним комил.

Назаримда, инсоният тараққиётининг мантиқи ҳам шунда. Бу буюк ва олижаноб мақсадга эришишнинг асосий шarti — сизлар, ЮНЕСКО Ижроия Кенгашининг ҳурматли аъзолари намояндаси бўлган ЮНЕСКО ўзида жамлаган бирдамлик ҳамда интеллектуал кучларнинг, ақл-идрок кучининг, эзгулик ва адолат кучининг тантанаси ҳисобланади.

Мен барчангизни биз Ўзбекистонда ҳамкорликни янада чуқурлаштириш ва кенгайтириш, ЮНЕСКО низомида кўрсатилган олижаноб мақсадларни ҳаётга татбиқ этиш учун зарур бўлган ҳамма ишни қиламиз, деб ишонтиришни истар эдим.

ЮНЕСКО Ижроия Кенгашининг умумий маънавият ва маданият йўлидаги бу сессияси ишига муваффақият тилашга ижозат бергайсизлар.

Бугун барчангиз Ўзбекистоннинг темурийлар даврида илм-фан, маданият ва маорифнинг гуллаб-яшнашига бағишланган янги

кўргазмасининг очилишида азиз меҳмонимиз бўлишингизга умид қиламан. Сизларни қабул маросимида азиз меҳмонимиз сифатида, шунингдек ЮНЕСКОнинг мажлислар залидаги Ўзбекистон санъат усталари концертида кўрсам хурсанд бўлар эдим.

Раис жаноблари!

ЮНЕСКОга миннатдорлик рамзи сифатида Ижроия Кенгашига машҳур ўзбек расомининг суратини тақдим этмоқчиман.

Хонимлар ва жаноблар!

Менга, шунингдек бу хуш имкониятдан фойдаланиб, ЮНЕСКОнинг Бош директори жаноб Федерико Майор ЮНЕСКО билан Ўзбекистон ўртасидаги маданий ҳамкорликни мустаҳкамлашдаги беқиёс хизматлари, Марказий Осиё халқларининг бой маънавий меросини тиклаш ва тарғиб қилишга қўшган улкан ҳиссаси, “Ипак йўли — мулоқот йўли” халқаро дастурини амалга оширгани учун Ўзбекистон Республикасининг олий мукофоти — “Дустлик” ордени билан мукофотланганини маълум қилишга ижозат бергайсизлар.

Жаноб Федерико Майорни бу юксак мукофот билан чин қалбимдан табриклайман.

Эътиборларингиз учун ташаккур.

*ЮНЕСКО Ижроия Кенгаши
сессиясида сузланган нутқ.
1996 йил 24 апрель, Париж*

АМИР ТЕМУР ДАВРИДАГИ БУНЁДКОРЛИК ВА ҲАМКОРЛИК РУҲИ БИЗГА НАМУНА БЎЛАВЕРСИН

Муҳтарам Федерико Майор жаноблари!
Хонимлар ва жаноблар!

Аввало, ўзбек халқининг буюк фарзанди Амир Темури таваллудининг 660 йиллигига бағишланган **"Темурийлар даврида илм-фан, маданият ва маорифнинг гуллаб-яшнаши"** ҳафталигини ўтказишга эътибори ва мадади учун ЮНЕСКО раҳбариятига самимий миннатдорлик билдиришга рухсат этгайсизлар.

XIV асрдаги бу буюк шахс шарафига тантаналар Парижда — Европанинг қоқ марказида, тарихнинг ўзи яққол кўриниб турган, маърифат, илм-фан, санъат, абадий гузаллик шаҳрида бошланаётгани чуқур рамзий маънога эга.

Бугун очилаётган ва Амир Темури ҳамда те-мурийлар даврининг улуғвор маданий ютуқ-ларига асосланган кўргазма ўтмиш даврлардаги бебаҳо ёдгорликлар, Ўзбекистон тасвирий санъати ва халқ ижодиёти намуналари билан танишиш учун ажойиб имкониятдир.

Тарихда **"Турон"**, **"Туркистон"** ва **"Мовароуннаҳр"** номи билан машҳур бўлган Мар-

казий Осиё, айниқса Ўзбекистон ҳудудида минглаб йиллар давомида юксак маданият гуллаб-яшнади, қудратли давлатлар мавжуд бўлди. Улар инсоният тарихида сезиларли из қолдирди.

Ўзбекистон маданиятининг хилма-хиллигини қадимги даврлардан буён турли карвон йўллари, дунёнинг турли томонларидан келадиган савдо-сотиқ, инсоний алоқалар йўллари ва албатта — халқаро алоқалар: иқтисодий алмашув, ҳунармандчилик, фан ва санъат ҳаракатларининг жонли қон томири бўлган Буюк ипак йўлининг мавжудлиги белгилаб берган.

Қадимги Сўғд, Хоразм, Бақтрия, Кушон, Парфия, Эфталитлар подшоликлари жаҳонга буюк мутафаккирлар, олимлар, шоирлар ва меъморларни етиштириб берган диёримизнинг олтин бешигидир.

Ўзбекистон халқи минглаб йиллар давомида барпо этилган улкан маънавий мерос билан фахрланади.

Самарқанд, Тошкент, Бухоро, Хева, Шаҳрисабз, Термизнинг ноёб тарихий ёдгорликлари, Буюк Шарқ мутафаккирлари Ал-Бухорий, Ат-Термизий, Аҳмад Яссавий, Баҳовуддин Нақшбанд, Ал-Беруний, Абу Али ибн Сино, Муҳаммад Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Алишер Навоий, Мирзо Улуғбек, Бобур асарлари бутун башариятнинг бебаҳо мулки бўлиб қолди.

Хонимлар ва жаноблар!

Бир неча ойдан сунг Ўзбекистон ўз мустақиллигининг 5 йиллигини нишонлайди.

Утган йиллар ёш республика учун янги давлатчиликнинг қарор топиши, демократик жараёнларнинг ривожланиши, ижтимоий йўналишдаги бозор иқтисодиётининг шаклланиши йиллари бўлди.

Энг муҳими — бу маънавият манбаларига, миллий илдизларимизга қайтиш, тарихий хотирани, маданият ва маънавиятни қайта тиклаш йиллари бўлди.

Ўзбекистон халқи Франция, Буюк Британия ва Германияда, бошқа Фарб мамлакатларида Амир Темур шахси билан қизиқиш ҳеч қачон сўнмаганига миннатдорлик билан қарайди.

Бу ерда XV асрдаёқ Амир Темурга ёдгорлик ўрнатилиб, унга "Европанинг халоскорига" деган чуқур рамзий маъноли сўзлар ёзиб қўйилган.

Айни Амир Темур босқинчи тўдаларнинг Европа ичкарисига қилаётган ҳаракатига чек қўйганини, бошқа тажовузкорлик юришларини узоқ муддатга тўхтатиб қўйганини ҳозир инкор қилиб бўлмайди.

Маърифатли Мовароуннаҳр руҳи, темурийлар даврида фан ва санъатнинг гуллаб-яшнагани Европада уйғониш жараёнига ҳаётбахш таъсир этганини, умумжаҳон тараққиётига кўмаклашганини англаб фахрланамиз.

“Сиёсатда маслаҳат, мулоҳазакорлик, ўйлаб иш қилиш қурол кучидан кўра ўн барабар фойдалироқдир”, деган доно сўзлар Амир Темурга мансубдир. Бу сўзлар ҳозирги тилда низоли масалаларни сиёсий мулоқот, огоҳлантирувчи дипломатия йўли билан ҳал қилишни билдиради.

Амир Темурнинг тарихий хизмати яна шундан иборатки, унинг ҳаракатлари туфайли Осиё ва Европа давлатлари тарихда биринчи марта ягона жуғрофий-сиёсий маконда эканликларини ҳис этди.

Бу фақат улкан афзалликдагина эмас, савдогарлар, халқлар ҳеч қандай тўсқинликсиз ҳаракат қиладиган янги йўлларнинг очилишида ҳам намоён бўлди.

Ўзаро ишонч, ҳамкорлик, умумий муро-сага келиш мумкинлигига аминлик ўша мураккаб ва жўшқин давр қувончлари ва азобларида вужудга келган асосий қадриятлардир.

Буюк стратегик, моҳир сиёсатчи, эскирган ижтимоий муносабатларнинг қатъий ислоҳотчиси, савдо-сотиқ, ҳунармандчилик ва маданиятнинг ҳомийси бўлган Амир Темур **“Қонунлар ва урф-одатларга асосланган”** давлатни барпо этди.

ЮНЕСКО қароргоҳидаги ушбу кўргазма Амир Темурнинг **“Чиндан ҳам ишларимиз бизни кўрсатиб туради!”** деган машҳур сўзларини яққол тасдиқламоқда.

Марказий Осиё маданий ва маънавий меросини ўрганиш ҳамда қайта тиклашга доир

махсус дастурни ишлаб чиқиш ва амалга оширишга ЮНЕСКОнинг қўшган улушини Ўзбекистон юксак даражада қадрлайди.

Бу Ўзбекистон учун, айниқса, қимматлидир, Ўзбекистонда, маълумки, машғум совет даврида кўплаб маданият ёдгорликлари бузиб юборилган, ер билан яксон қилинган эди.

Шу сабабли биз амалга оширилаётган турли лойиҳаларда, хусусан, Ўзбекистон ҳудудидаги археология экспедицияларида турли мамлакатлар, шу жумладан, Япония ва Франция олимлари ҳамда мутахассисларининг иштирокини жуда қадрлаймиз.

Қўриқхона мажмуаларидаги таъмирлаш ишларида, мамлакатимизда халқаро туризм индустриясини барпо этишда катта ёрлам кўрсатилмоқда.

Хонимлар ва жаноблар!

ЮНЕСКОдаги кўргазма ҳаммангиз учун Ўзбекистонга, Амир Темур Ватанига боришга ўзига хос таклифномадир.

Ишончим комилки, меъморчилик ёдгорликлари, қадимги қўлёзмалар, Туркистон халқ усталари ясаган буюмлар асрлар оша сизларга улугворлиги ва бадий шаклларнинг пухталиги билан, фикр ва ижод теранлиги, маънавий софлик билан завқ бағишлайди.

Улар ақл-идрокни юксакликка кўтаради ва ҳозирги инсон Фарбдами ёки Шарқдами — қаерда яшамасин, унинг қалбига етиб боради.

Кўз олдингизда очилган кўргазма маънавий ва маданий қадриятлар бизни бир-би-

римизга яқинлаштирадиган, ҳамжиҳатликка эришишда ёрдам берадиган, ҳамкорликнинг янги уфқларини очадиган бойлик эканини яна бир бор тасдиқлайди.

Амир Темур замонасида яққол намоён бўлган бунёдкорлик ва ҳамкорлик руҳи бугун бизга яхши намуна бўлиб хизмат қилаверсин.

Қадим-қадим замонларда вужудга келган Буюк ипак йўли яшайверсин, қайта тикланиб, Шарқ билан Ғарб ҳамжиҳатлигига, тинч ва бунёдкорлик алоқаларига хизмат қилаверсин.

Хонимлар ва жаноблар!

Бугун мен ҳам қувончли пайтдан фойдаланиб, Франциянинг таниқли олими, профессор Люсьен Керэн Амир Темур ҳаёти ва фаолиятини, темурийлар даврининг бой маънавий қадриятларини кўп йиллар давомида самарали илмий тадқиқ этгани, Франция ва Ўзбекистон халқлари маданиятининг яқинлашиши ва ҳамжиҳатлиги ишига қўшган шахсий ҳиссаси учун Ўзбекистоннинг юксак давлат мукофоти — “Шуҳрат” медали билан тақдирланганини маълум қилмоқчиман.

Эътиборларингиз учун ташаккур.

*ЮНЕСКО қароргоҳидаги
“Темурийлар даврида илм-фан,
маданият ва маорифнинг гуллаб-яшнаши”
курғазмасининг очилиш маросимида сўзланган
нутқ, 1996 йил 24 апрель, Париж*

ХАЛҚИМИЗ БОР ЭКАН, АМИР ТЕМУР НОМИ БАРҲАЁТДИР

Ассалому алайкум, азиз ватандошлар!

Ҳурматли меҳмонлар!

Қадрли оқсоқоллар, муҳтарам уламолар!

Бугунги муборақ жума тонгида Аллоҳ тало барчамизни яна бир хайрли кунга етказди. Соҳибқирон бобомиз — ҳазрати Амир Темуру руҳини шод қилиб, у зот таваллудининг табаррук 660 йиллигини нишонламоқдамиз.

Биз бугун муқаддас Ислом динимиз буюрган бир фарзни — утган аجدодларимизнинг руҳларини хотирлаш ва шод этишдек эзгу бурчимизни адо этмоқдамиз.

Муаззам пойтахтимиз Тошкент марказида улуғ Амир Темуру номи билан аталувчи гўзал хиёбонда яна бир тарихий воқеанинг гувоҳи бўлиб турибмиз. Соҳибқирон бобомиз ва унинг шавкатли авлодларига бағишлаб бунёд этилган муҳташам кошонанинг очилиши маросимида қатнашмоқдамиз. Бугунги маросим ота-боболаримиздан қолган қадимий одатларга биноан хатми Куръон билан

бошланди, юртга ош тарқатилиб дуои так-
бирлар қилинди.

Купнинг дуоиси — кул, деган нақл бор хал-
қимизда. Умид қиламизки, шу қутлуғ айёмда
покиза ният билан қилган хайрли амаллари-
миз, олижаноб тилакларимиз тангримиз дар-
гоҳида қабул бўлғусидир.

Чунки улуғ боболаримизнинг руҳларини
шод этсак, уларнинг арвоҳларини рози қил-
сак, юртимизга файз, қут-барака ёғилади,
халқимизнинг ризқи бутун, иймони мустаҳ-
кам бўлғай, иншооллоҳ.

Халқимиз тарихида инсоний камолоти ва
ижтимоий фаолияти билан довруғ қозонган,
миллатимиз фахри бўлмиш улуғ зотлар бе-
ниҳоя кўп. Аммо улар қаторида юлдузлар аро
қуёшдай чарақлаб турган бир буюк зот бор-
ки, у Ватанимиз кечмиши, бугуни ва эрта-
сида беҳад юксак ўрин тутди.

Ул муҳтарам инсон соҳибқирон Амир Те-
мур ҳазратларидир.

Мамлакатимиз истиқлолга эришгач, Амир
Темур шахси яна Ватан ва миллат тимсолига
айланди. Истиқлолимизнинг ҳар бир тадби-
рида, мустақил давлатимизнинг ҳар бир қада-
мида ул буюк зот руҳи бизга ҳамроҳу ҳамна-
фас бўлиб бормоқда.

Буюк шахсларни тарих яратади, дейдилар.
Бунга қўшимча қилиб соҳибқирон бобомиз-
нинг суронли ҳаётини ҳаёл кўзгусидан ўтка-

зиб, буюк шахсларни миллат қайғуси, халқларди яратади, дейиш мумкин.

Умрининг мазмунини “Миллатнинг дар-дларига дармон бўлишдан иборат” деб билган Амир Темур халқимизнинг ана шундай ардоқли, улуг фарзандидир.

Муҳтарам жамоат!

Ҳаммамиз яхши биламизки, тарихда маш-хур жаҳонгирлар кўп ўтган. Лекин айтинг, дунёнинг қайси ерида, қайси замонда Амир Темурдек буюк саркарда, Амир Темурдек буюк давлат арбоби, Амир Темурдек илм-фан, маънавият ва руҳоният ҳомийси булган?!

Бугун — ҳаётимизнинг барча жабҳалари-да адолат ва ҳақиқат қарор топаётган тари-хий бир даврда шу фикрни алоҳида таъкид-лашни истар эдим:

Амир Темур — бизнинг шаън-шавкатимиз, гурур-ифтихоримиздир.

Амир Темур — халқимиз даҳосининг тим-соли, маънавий қудратимиз рамзидир.

Азиз дўстлар!

Биз ҳазрати Темурни буюк бунёдкор деб бошимизга кўтарамиз. Рўйи заминнинг сай-қали бўлмиш Самарқандда, Шаҳрисабз, Бухоро, Тошкент ва соҳибқирон қурган бе-поён салтанатнинг бошқа ҳудудларида бу-нёд этилган нодир меъморий обидалар, тенгсиз боғу роғлар Темурбек бобомизга хос амалий шижоат самарасидир.

У беназир зотнинг ўсмирлик йиллари мўғул истибдоди авжига чиққан йилларга тўғри келди. Бу пайтда Мовароуннаҳрдай гуллаб-яшнаган пойдор юрт тарихий номини ҳам йўқотиб, мустамлака ўлкасига — чига-той улусига айланиб қолган эди. Масжиду мадрасалар, кутубхоналар вайрон қилинган, суғориш иншоотлари ишдан чиққан, сон-саноксиз солиқлар, келгинди ва маҳаллий амалдорларнинг жабр-зулми халқнинг силласини қуритган эди.

Бу каби чексиз адолатсизликдан ёш Темурибекнинг қанчалар изтироб чекканини бизнинг авлодимиз — сиз билан биз айниқса чуқур ҳис этамиз. Чунки орадан 6 аср ўтиб, худди шундай кўргуликлар бизнинг ҳам бошимизга тушди.

Шавкатли аждодимизнинг ўлмас хизматлари шундаки, у мураккаб тарихий шароитда халқнинг бошини қовуштира билди. Истилочиларга қақшатқич зарба бериб, Туркистон заминида илк бор истиқлол байроғини баланд кўтарди. Пароканда мамлакатлар, эллар, элатларни бирлаштириб, марказлашган қудратли салтанат тузди.

Адолат кучда эмас, куч адолатдодир, деган шиор Амир Темурибекнинг салтанатининг барча ҳудудларида бирдай амал қилиб, ахлоқий-маънавий мезонга айланди.

Йигирма асрдан ортиқ тарихга эга бўлган Тошкент Амир Темурибекнинг муқаддас қадам-

жоларидан биридир. Жаннатмакон бобомиз қадим Шошга алоҳида эътибор билан қараган. Шу заминда ўтган Шайх Зайниддин бобо, Зангиота сингари кўплаб мўътабар зотларнинг мақбараларини обод қилиб, уларнинг руҳларини шод этган.

Олти юз йилдан сўнг биз — Амир Темурнинг бугунги ворислари соҳибқироннинг табаррук номларини тиклаш, руҳи покларини шод этишдек савобли ва шарафли ишга қўлириб, шаҳри азим Тошкентнинг қоқ марказида бобокалонимизга ҳайкал ўрнатдик.

Бугун зўр шодиёна билан очилаётган Те-мурийлар тарихи давлат музейи соҳибқирон шахсиятига нисбатан юртимизда тарихий адолат тантана қилганининг яна бир амалий исботидир.

Айтиш мумкинки, Амир Темур хиёбони гўзал бир узук бўлса, бу музей шу узукнинг ёқут кўзидир.

Музейни зиёрат қилган ҳар бир инсон менинг бу сўзларим шоирона ташбеҳ ёки муболаға эмаслигига ишонч ҳосил қилади. Бу музейда бизнинг ўтмишимиз ҳам, бугунги кунимиз ва буюк истиқболимиз ҳам бамисоли кўзгуда акс этгандек намоён бўлади.

Кимки Ўзбек номини, ўзбек миллатининг куч-қудратини, адолатпарварлигини, чексиз имкониятларини, унинг умумбашарият ривожига қўшган ҳиссасини, шу асосда келажак-

ка ишончини англамоқчи бўлса, Амир Темур сиймосини эслаши керак.

Азиз юртдошларим!

Фурсатдан фойдаланиб, барчамизнинг номимиздан, эл-юртимиз номидан шу олий иморатни бунёд этишда жонбозлик кўрсатган барча инсонларга самимий миннатдорчилик билдираман.

Қадрли ватандошлар!

Амир Темурнинг башарият олдидаги ўлмас хизматларини маърифатли жаҳон муносиб баҳолаб келмоқда. Соҳибқирон юбилейининг ЮНЕСКО томонидан халқаро миқёсда кенг нишонланаётгани ана шу эътирофнинг ёрқин далилидир.

Шундай қувончли ва ҳаяжонли дамларда Амир Темурдек буюк зот мансуб бўлган миллат фарзандлари эканимизни, томиримизда Амир Темур шижоати жўш ураётганини ўйласак, англасак, қалбимизни чинакам ифтихор туйғулари қамраб олади.

Амир Темур ҳаётининг мазмуни, бетакрор фаолиятининг асосий маъноси — Ватан озодлиги, Ватанга муҳаббат деган олий қадриятлардан иборатдир.

Соҳибқирон бобомизнинг руҳияти истиқлол ва ҳурлик, эркинлик гоялари билан табиий ва гўзал бир равишда уйғунлашиб кетган. У ҳатто умрининг сўнгги онларида ҳам зурриёдларига қарата “Истиқлол билан мул-

ку миллат, лашкар ва раъиятни бошқарингиз” деб васият қилган.

Чуқурроқ ўйлаб қарасак, бу васият айнан бизлар учун — буюк соҳибқироннинг бугунги авлодлари учун айтилган.

Ҳамиша эл ғамини, юрт ғамини ўйлаб яшаган соҳибқирон ёвлар оёғи остида топталган ўлкани дунёнинг энг қудратли салтанатига айлантирган эди. Келинглари, азиз дўстлари, барчамиз якдил бўлиб, ҳалол меҳнатимиз, ақлу заковатимиз, Ватанга муҳаббатимиз билан Ўзбекистонни жаҳон ҳавас қиладиган буюк давлатга айлантирайлик! Бу йўлда бобокалонимизнинг: “Адолат ва озодлик — дастурингиз, раҳбарингиз бўлсин” деган доно ўғитлари доимий шиоримиз бўлсин!

Муҳтарам жамоат!

Бугунги маросим ҳам ҳадемай тарих мулки бўлиб қолади. Орадан йиллар, асрлар ўтади, аммо Худонинг марҳамати билан, адолат билан тикланган улуг аجدодларимизнинг табаррук номлари абадий яшайди.

Шу боис менинг иймоним комилки:

Соҳибқирон даҳоси йўлчи юлдуз каби чарқлаб, бизни доимо олижаноблик ва бунёдкорликка чорлайди!

Бу дунёда халқимиз, миллатимиз, Ўзбекистонимиз бор экан, Амир Темур номи барҳаёт!

Илоҳим, ҳазрати Амир Темур эъзозлаган
ғоялар — шижоат ва мардлик, адолат ва қатъ-
ият ҳар биримизга ҳамиша ҳамроҳ бўлсин!

Жаҳонга Амир Темурдек буюк даҳони бер-
ган халқ мангу яшасин, бахту саодати зиёда
бўлсин!

Барча эзгу ишларимизда танғримизнинг
ўзи мададкор бўлсин!

*Темурийлар тарихи давлат
музейининг очилиши маросимида
сўзланган нутқ, 1996 йил 18 октябрь*

АЗАЛИЙ БУЮКЛИК МАСКАНИ

Азиз ватандошлар!

Муҳтарам меҳмонлар!

Қадрли саварқандлик биродарлар!

Авалло, бугунги файзли ва тарихий бир кунда шаҳри азим Самарқандга, барча вилоят аҳлига беқиёс ҳурматимни, фарзандлик меҳримни изҳор этишга ижозат бергайсиз.

Аждодларни хотирлаш, уларнинг руҳини шод этиш халқимизнинг азалӣ удумидир. Бу муқаддас анъана авлодларни эзгуликка, ўтганлар олдидаги ворислик бурчини адо этишга чорлайди.

Бугун сиз билан ана шундай қутлуғ дақиқаларда учрашиб турибмиз. Фурсатдан фойдаланиб, иймон-эътиқодли фахрийларимизга, Самарқанд аҳлига, улуғ бобокалонимиз Амир Темур арвоҳини шод этиш учун йиғилган барча инсонларга самимий миннатдорчилик билдираман.

Азиз дўстлар!

Қачонки, биз Амир Темур ҳазратларини ёд этар эканмиз, соҳибқирон салтанатининг пойтахтини ҳам эҳтиром билан тилга оламиз.

Чунки Амир Темур ва Самарқанд тушунчаларини бир-биридан айри ҳолда тасаввур этиб бўлмайди.

Самарқанд — халқимиз, миллатимиз довругини бутун дунёга таратган, минг-минг йиллик тарихга эга илоҳий масканимиздир.

Самарқанд — ўтмиши шарафли, бугуни саодатли, келажаги абадий шаҳардир.

Самарқанднинг ана шу оламшумул шуҳратига, тенгсиз салобатининг юксалишига, шонли тарихига беқиёс ҳисса қўшган зот бобомиз Амир Темурдир.

XIII асрнинг биринчи ярмида Самарқанд босқинчилар зулми туфайли харобаликка юз тутган, қалъалар, масжидлар, мадрасалар қаровсиз қолган эди. Ўша замонда юртимизга келган бир араб сайёҳининг шоҳидлик беришича, Самарқанд шундай ҳувиллаб ётардики, аввалги аҳолисининг чорак қисми қолган, меъморий обидалар вайронага айланган, ариқлар қумилиб кетган, шаҳар сувсиз, боғлар қуриб битган эди.

Соҳибқирон бобомиз ана шундай мураккаб бир даврда тахт тепасига келди.

У Самарқанднинг гуллаб-яшнаши учун бутун умрини сарф этди.

Бобокалонимиз Самарқандни жаҳондаги энг катта ва қудратли давлатнинг пойтахти сифатида буюк нуфуз касб этишини, мислсиз гўзал ва обод бўлишини, ҳар томонлама тараққий топишини орзу қилган

эди. Бу эзгу ният Самарқанд қиёфасида ўз ифоласини топди.

Ҳазрати Темур бутун дунёдан ва ўз юрти-миздан моҳир меъморларни, қўли гул ҳунармандларни ўз пойтахтини барпо этишга жалб қилди, уларни ана шу олижаноб мақсад йўлида бирлаштирди. Уларнинг салоҳият ва ақл-заковатини сафарбар этиб, ижодларига илҳом бағишлаб, оламда тенги ва ўхшаши бўлмаган меъморий муъжизаларни бунёд қилдирди.

Самарқанднинг мовий гумбазлари, осмонўпар миноралари, улардаги бетакрор ранглар, олам-олам мазмунга эга нақшу ни-горлар бизни ерга қараб эмас, бошимизни баланд кўтариб, қадр-қимматимизни билиб яшашга ундайди.

Бутун биз Амир Темур бобомиз буюк бунёдкорлик режаларини ноёб обидаларда бекаму кўст мужассам этиб, Самарқандни ер юзининг муъжизасига айлантирган Бадриддин ибн Шамсиддин, уста Али Насафий, Олим Насафий, Мавлоно Убайдуллоҳ, Пирмуҳаммад Боғишамолий, Мавлоно Жунайс сингари юзлаб-минглаб меъмору муҳандис аждоқларимизни, ҳунарманд усталаримизни ҳам эслаб, уларнинг санъатига тасаннолар айтамыз.

Соҳибқирон бобомиз даҳосининг шарофати билан шаҳри азим Самарқанд ер юзининг сайқалига айланди.

Бу олий унвон шунчаки айтилган чирой-ли гап эмас. Темурийлар салтанатининг маркази, темурийлар қудратининг тимсоли бўлмиш бу табаррук маскан оламнинг етти иқлимида маълуму машҳур бўлди.

Дунёнинг турли мамлакатларидаги не-не одамлар Самарқандни бир бор кўришни, унинг муқаддас тупроғини тавоф этиб, азиз-авлиёларнинг хоки пойларини зиёрат қилишни ўзлари учун улуғ шараф деб билганлар. Жаҳоннинг барча ҳудудларидан илмталаб, маърифатталаб инсонлар Самарқанд сари интилганлар. Чунки дунёнинг энг катта ва бой кутубхоналари, ўша замоннинг энг улуғ дорилфунунлари — мадрасалар, энг машҳур алломалар айнан шу ерда, мана шу заминда фаолият кўрсатар эди.

Халқимиз, шу жумладан, Самарқанд аҳлининг бутунги ҳаётимиз ва эртанги истиқболимиз йўлида қилаётган меҳнати, фан ва маданият намояндаларининг изланишлари соҳибқирон давридаги ўша оламшумул ишларнинг узлуксиз давомидир. Буларнинг барчаси Самарқанднинг шуҳратига шуҳрат қўшяпти, десак, асло муболаға бўлмайди.

Самарқанд нафақат муқаддас обидалари ва бетакрор тарихий мўъжизалари, балки замонавий ишлаб чиқариш салоҳияти билан, энг қимматли бойлиги — бағри кенг, қалби гузал меҳнаткашлари билан бутун дунёда машҳур.

Азиз биродарлар!

Бугун Амир Темури тўйини нишонлашимизнинг, унга ҳайкаллар тиклашимизнинг, теуирийлар даври меъморий ёдгорликларини таъмирлаб обод этишимизнинг, у зоти шарифга бўлган эҳтиром ва муҳаббатимизнинг сабаби битта:

Амир Темури шахсини идрок этиш — тарихни идрок этиш демакдир.

Амир Темури англаш — ўзлигимизни англаш демакдир.

Амир Темури улуғлаш — тарих қарига чуқур идиз отган томирларимизга, маданиятимизга, қудратимизга асосланиб, буюк келажакимизга ишончимизни мустаҳкамлаш демакдир.

Муҳтарам юртдошлар!

Самарқанд — азалий буюк ва даҳолик қудрати мужассам бўлган, Аллоҳ назари тушган маскан. Унинг жаҳон илму фани, маданияти ва санъати ривожига қўшган катта ҳиссаси, сиз — муҳтарам шаҳар аҳлининг кўп асрлик маънавий меросимизни асраб-авайлаб келатганингиз ва мустақил Ўзбекистон шон-шавкати оширишдаги ғоят катта хизматларингиз учун Самарқанд шаҳри “Амир Темури” ордени билан тақдирланган эди.

Бугун мен учун беҳад шарафли вазифани адо этиш — қадрдон ва азиз шахримиз байроғига ана шу ордени қадаб қўйиш насиб этди.

Бу қувончли воқеа Амир Темур бобомизнинг муборак таваллуд кунларини нишонлаш пайтида, у зотнинг муҳташам ҳайкали файз бағишлаб турган шу гузал майдонда содир бўлмоқда. Бу, албатта, теран маъно ва мазмунга эга.

Қадрли Самарқанд аҳли!

Ана шу олий мукофот билан барчангизни чин қалбимдан муборакбод этаман!

Соҳибқирон бобомизнинг сиймоси Самарқанд осмонида юлдуз каби нур сочаверсин!

Миллатимизнинг фахру ифтихори бўлмиш азим Самарқанд ҳам, ҳазрати Амир Темурнинг табаррук номлари ҳам, она Ўзбекистонимиз ҳам дунё тургунча турсин!

Буюк Амир Темур ва азиз аجدодларимизнинг руҳи поклари бизни қўллаб-қувватласин, юртимизга тинчлик ва осойишталик, халқимизга фаровонлик ва бахту саодат ато этсин!

*Самарқанд шаҳрида
Амир Темур ҳайкалининг очилиш
маросимида сўзланган
нутқ 1996 йил 18 октябрь*

СОҲИБҚИРОН КАМОЛГА ЕТГАН ЮРТ

Ассалому алайкум, азиз ватандошлар!
Муҳтарам дўстлар!

Бугун Темурбек бобомизнинг қадимий юртида, мард ва танти, ҳалол ва шижоатли, орияти баланд, иймони бутун инсонлар юртида туриб, авваламбор гузал Шаҳрисабз аҳлига, бутун қашқадарёликларга эзгу тилакларимни изҳор этаман!

Қадимий ва табаррук Шаҳрисабз замини ғоят қутлуг маскандир. Жаҳон маданияти бетимсол намояндаларининг зуваласи мана шу тупроқдан олинган. Хусрав Дехлавий, Мирзо Бедил, Мирзо Ғолиб каби алломаларнинг ота-боболари худди шу жойда камол топганлар. Лекин бу эл-юртни бутун жаҳонга машҳур этган, донғини таратган зот, шубҳасиз, соҳибқирон Амир Темур бобомиздир.

Ҳазрати Амир Темурнинг бутун суронли умри, унинг бунёдкорлик билан йўғрилган фаолияти салкам етти асрким, халқимиз, миллатимиз номини оламга ёйиб келмоқда. Бу номни мустабид тузум қанчалик топташ-

га уринмасин, дунёнинг пок ниятли киши-лари улуғ аждодимизга юксак ҳурмат-эҳти-ром кўрсатишни ўзларига шараф деб бил-ганлар.

Муборак истиқлол бобомизнинг номини қайтиб берди, унинг руҳини шод этди.

Амир Темурдай улуғ зотни камолга етказ-ган ота макон — табаррук Кеш юртининг мил-латимиз тарихида, шу заминда яшаётган эл-улуснинг бошини қовуштиришда ўрни беқи-ёсдир. Бобокалонимизнинг Туркистон диёрини босқинчилардан халос қилиш йўли-даги жасур ҳаракатлари айнан шу муътабар юртдан бошланган.

Соҳибқирон ўз ота маконини беҳад қадр-лаган. Бу макон Амир Темур ҳазратларининг наинки ота-боболари, балки пиру устозлари ва фарзандларининг ҳам хоки поклари би-лан мукааррам бўлган. Буюк бобомизнинг тўнғич ўғли Жаҳонгир Мирзо худди шу ерда мангу уйқуда ётибди.

Ҳазрати Темур ўз олдида улуғвор мақсад-ларни қўйганида, аввало ўз элига, ўз она юрти — Кешга ишонган ва унга таянган. У қайси бир сафаридан қайтмасин, даставвал Кешни зиёрат қилган, азиз-авлиёларнинг қадамжоларини тавоф этган, ҳамюртлари-нинг дуо ва маслаҳатларини олган.

Ҳурматли биродарлар!

Буюк бобомиз ҳақида соатлаб сўзлаш мум-кин. Улуғ зотларнинг тарих осмонига юкса-

ладиган манзиллари бўлади. Бутун Шарқ оламида “Илму адаб куббаси” дея эътироф этилган Шаҳрисабз ҳазрати Амир Темур учун ана шундай парвоз нуқтасидир. Биз соҳибқирон бобомизнинг қутлуғ тўйини ўтказаетган шу кунларда энг аввал бу зоти шарифни дунёга келтирган ва вояга етказган эл даҳосига ва табаррук заминга таъзим қиламиз.

Катта ишонч билан шунини таъкидлашим керакки, бу юртнинг фарзандлари, Темурбекнинг набиралари ўз қалбларида улуғ бобосига хос гўзал фазилатларни асраб-авайлаб, бугунги ҳаётимизда ҳам намоён қилмоқдалар.

Азиз дўстлар!

Минг афсуским, кўп йиллар давомида мустабид босқинчи мафкура даврида бизни Амир Темурдек буюк бобомиздан, бой ўтмишимиздан айириб, халқимизнинг маънавиятини, ғурурини, ифтихорини ерга урмоқчи бўлдилар. Юртимизда, жумладан, Шаҳрисабзда бевосита соҳибқироннинг саъй-ҳаракатлари билан бунёд этилган тарихий обидалар харобага айлантирилди. Ҳатто ул зот ва авлодларининг қабр-мақбаралари ҳам “илмий тадқиқотлар” ниқоби остида талон-торож этилди, топталди.

Лекин халқимиз улуғ аждодини ҳеч қачон унутмади. Унинг хотирасини ҳамиша юрагида сақлади.

Қадрли Шаҳрисабз аҳли!

Мана шу қаршимизда турган Оқсарой ҳар биримиз учун тарихимизнинг азиз ва муътабар ёдгорлигидир. Бу улуғ бино ҳам мустамлакачилар тажовузининг қурбони бўлганини яхши биласиз. Соҳибқироннинг улуғвор ҳайкали айнан Оқсарой олдида қад ростлагани бежиз эмас. Бунинг ўзига хос, ўзига мос чуқур рамзий маъноси бор.

Жаннатмакон Амир Темури бобомиз бу кошона пештоқига шундай бир ҳикматни нақш этиб кетганлар. Унинг мазмуни сизларга маълум: **“Кимки бизнинг шон-шуҳратимизни кўрмоқчи бўлса, биз барпо этган иморатларга назар солсин”.**

Бу кўҳна дунёда жаҳонгирлар кўп ўтган. Уларнинг аксарияти фақат бузган. Амир Темури улардан фарқи шундаки, у умр бўйи бунёдкорлик билан машғул бўлган. У муборақ зот айтганларки: **“Қай бир жойдан бир гишт олсам, ўрнига ўн гишт қўйдирдим, бир дарахт кестирсам, ўрнига ўнга кўчат эктирдим”.**

Яна бир ўринда эса шундай деганлар: **“Дунёнинг ярмини олдим, салтанатимнинг у четидан бу четига бирор болакай бошида бир лаган тилла кўтариб ўтадиган бўлса, бир донасига ҳам зарар етмайдиган тартиб-интизом ўрнатдим”.**

Ҳали телефон, телеграф, коммуникация воситалари бўлмаган бир шароитда Амир

Темур Шарқни Фарб билан тинчлик, тижорат, элчилик йули воситасида бирлаштиришга ҳаракат қилган. Бизнинг бугунги сиёсатимиз Амир Темурнинг бу борада олиб борган олижаноб ишларининг давомидир.

Муҳтарам дустлар!

Карамии улуғ Аллоҳ халқимизга, Ватанимизга шу қадар марҳамат қилибдики, миллатимизга Амир Темурдек буюк соҳибқиронни берибди. Бунинг учун яратганга ҳар қанча шукрона айтсак арзийди.

Инсоният янги асрга қадам қўяётган бугунги кунда ҳам Амир Темур маънавияти ва шижоати, адолатпарвар сиёсати юксак ибрат намунаси бўлиб қолғусидир.

Яна бир бор таъкидламоқчиманки, кимки ўзбек номини, ўзбек миллатининг куч-қудратини, адолатпарварлигини, чексиз имкониятларини, унинг умумбашарият ривожига қўшган ҳиссасини, шу асосда келажакка ишончини анигламоқчи бўлса, Амир Темур сиймосини эслаши керак.

Бугунги қутлуғ кунда Амир Темур бобомиз баланд кутарган ва асримиз охирига келиб бизнинг қўлимизда қайтадан мағрур ҳилпираётган мустақиллигимиз байроғи остида туриб сизларни, барча халқимизни шу улуғ шодиёна билан муборақбод этаман.

Маълумки, Шаҳрисабз аҳлининг темурийлар даври улкан маданий ва маънавий меросини, ноёб тарихий ёдгорликларини асраб-

авайлаш, ёш авлодни буюк аждодларимизнинг муносиб ворислари, озод мамлакатимиз буюк истиқболини яратишга қодир кишилар қилиб тарбиялаш ишига қўшган алоҳида хизматларини эътиборга олиб, Шаҳрисабз шаҳри “Амир Темури” ордени билан мукофотланган эди.

Бугун шу юксак мукофотни сизларга топширишдан ниҳоятда хурсандман.

Азиз дўстларим, юртдошларим!

Буюк соҳибқироннинг мўътабар номи билан аталувчи орден сизларга муборак бўлсин!

Бу олий нишон улуг бобомизни вояга етказган мўътабар бешикка тумор бўлсин!

Илоё, ҳаммамизни соҳибқирон Амир Темурнинг ўлмас руҳлари ҳамиша қўлласин ва барча ишимизда мададкор бўлсин!

*Шаҳрисабз шаҳрида
Амир Темури ҳайкалининг
очиши маросимида сузланган
нутқ, 1996 йил 18 октябрь*

АДОЛАТ ВА ҚУДРАТ ТИМСОЛИ

Соҳибқирон Амир Темурнинг 660 йиллик таваллуд тўйи мамлакатимизда зўр шоду хурамлик билан давом этмоқда. 1996 йил 18 октябрь куни Самарқанд ва Шаҳрисабз шаҳарларида улуғ бобомизнинг муҳташам ҳайкаллари қад ростлади. Бундан уч йил муқаддам гўзал Тошкент марказида ҳазрати Темурнинг улуғвор суворий ҳайкали урнатилган эди.

Эндиликда бир-бири билан узвий боғлиқ бу уч муаззам бадий обида шавкатли аждодимизнинг адолат ва қудрат рамзи бўлган беназир сиймосини яхлит ҳолда тасаввур этиш имконини беради.

Самарқанд ва Шаҳрисабздаги тантаналар чоғида Соҳибқирон тимсолини мужассам этган ҳайкаллар маросимга йиғилган жамоат, узоқ-яқин мамлакатлардан келган меҳмонларнинг ҳайрат ва ҳаяжонига сабаб бўлди. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигининг муҳбири Президент Ислом Каримовдан Амир Темур образининг мазкур бадий талқинлари

ҳақидаги таассуротларини сўради. Юртбошимиз мухбирнинг саволига кўтаринки кайфият билан жавоб бериб, жумладан, бундай деди:

— Аввало, бу ҳайкалларда Амир Темурнинг салобатли ва улуғвор қиёфаси муносиб тарзда яратилган, деб айтсак, муболаға бўлмайди. Шахсан мен Соҳибқирон бобомизнинг сиймосига боқар эканман, вужудимни ички бир ҳаяжон чулғайди. Диққат билан қарасангиз, ҳазрати Темурнинг нуроний, шижоатли қиёфасида у зотнинг бу дунёга келиб қилган ишларидан, кезган йўлларида, суронли ўтган умридан, тузган беқиёс давлатидан мамнунлик ифодасини уқиш мумкин.

Ҳақиқатан ҳам, Самарқанддаги ёдгорликда Амир Темур буюк салтанат тахтида султонлар султонига мос виқор ва салобат билан ўтирибди. Соҳибқироннинг қадди-қомати ҳам, савлатли чеҳраси ҳам унинг тоза насл-насабидан, тангри ёрлақаган улуғ зот эканидан далолат беради.

Амир Темур ҳайкалларида эътиборга молик яна бир маъно ўз ифодасини топган. Соҳибқироннинг шафқат ва айни пайтда қатъият билан боқувчи нигоҳи унинг бепоён салтанатини қамраб олгандек, бу улкан ҳудуддаги барча халқлар ва элатларнинг аҳвол-руҳиясидан огоҳ бўлиб тургандек та

ассурот қолдиради. Гуёки бобокалонимиз: “Мен бор эканман, менинг руҳим барҳаёт экан, эл-улусда омонлик ва фаровонлик му- дом барқарор бўлғай, менким Амир Темур — тинчлик ва осойишталик кафилиман”, деб тургандек.

Менинг назаримда, Соҳибқироннинг бу ҳайкаллари нафақат бадий, балки катта маънавий-тарбиявий аҳамиятга эга. Амир Темур бобомизнинг бемисл шижоат, азму қарор ва ўқтамлик фазилатлари намоён бўлган қиёфаси ёшларимизни, келажак ав- лодимизни буюк марраларга, эзгу, савобли ишларга руҳлантириши ва сафарбар этишига ишонаман.

Бу гўзал ва улугвор обидаларни зиёрат қил- ганда гуёки Соҳибқироннинг дил садоси юракларимизда акс-садо бераётгандек туюлади. “Авлодларим, унутманг: бизнинг номимиз- ни топташга уринганлар, бизнинг миллати- мизни, халқимизни камситмоқчи бўлганлар бугун завола топдилар, аксинча, кимки, биз- нинг шаъну шавкатимизни, ҳақ ва халқ йўлида қилган хизматларимизни ёд этган бўлса, улар- га Аллоҳнинг марҳамати ва зафарлар ёр бўлди ва ҳамиша ёр бўлғусидир. Зеро, бизнинг йўли- миз — адолат ва озодлик йўлидир, диёнат ва ҳақиқат — бизнинг дастуримиздир”.

Бу сўзлар, ҳар биримизни Соҳибқиронга муносиб зурриёдлар бўлишга даъват этади.

Чиндан ҳам, Амир Темурнинг юртимизда мағрур қад ростлаб турган улуғвор ҳайкаллари, халқимизнинг асрий орзулари, пок ва муқаддас ниятлари ушалганидан, дуои фотиҳалари ижобат бўлганидан яна бир бор далолат беради.

1996 йил, 18 октябрь

АМИР ТЕМУР — ФАХРИМИЗ, ҒУРУРИМИЗ

Хонимлар ва жаноблар!

Конференциянинг муҳтарам иштирокчилари!

Азиз дўстлар!

Барчангизни ўзбек заминида қутлашга ва Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишланган тантаналардаги иштирокингиз учун миннатдорлик билдиришга ижозат бергайсизлар.

Халқимиз номидан Темур ва теурийлар даврига юксак эҳтиром кўрсатаётган барча давлат ва жамоат арбобларига, олимларга, санъат ва маданият намояндаларига, хориждаги юртдошларимизга самимий миннатдорчилик билдираимиз.

Қадрли конференция қатнашчилари!

Мен бутун Амир Темур даври ва бу буюк тарихий шахс маънавий меросининг ҳозирги замондаги аҳамияти хусусида баъзи фикрларимни сизларнинг эътиборингизга ҳавола қилмоқчиман.

Авваламбор шуни таъкидлашимиз керакки, Амир Темурдек тарихий шахсларни, саркарда ва соҳибқиронларни тарих тақозоси, шу замон талаблари, керак бўлса, замон эҳтиёжи ҳаётга олиб келади ва ул зотларнинг фазилат — хусусиятларини намоён қилишга замин яратади. Бундай қонуниятни кўплаб мисолларда тасдиқлаш мумкин. Шунинг учун ҳам Амир Темур шахси ва фаолияти ҳақида гапирар эканмиз, дастлаб шу даврдаги, шу асрдаги тарихий вазият ҳақида алоҳида тўхталиб ўтишимиз лозим.

Амир Темур сиёсий саҳнага қадам қўйганда эндиgina 24 ёшга кирган эди. Мамлакатда бошбошдоқлик, маҳаллий сиёсий кучларнинг узаро қарама-қаршилиги авжига чиққанди. Бу ҳам камдек асосий қудрати тарихий Муғулистонда мужассамлашган чингизийлар тез-тез Мовароуннаҳрга зуғум қилиб турардилар.

Бир ярим асрга яқин давом этган бу муддат қарамлик жафосини ҳар томонлама чекиб келган оддий фуқаролардан тортиб, кўпчилик йирик сиёсий арбоблару дин пешволаригача барча-барча учун ниҳоятда оғир давр бўлган. Жамият озодлик ва тараққиётга бўлган манфаатларини ўзида мужассам этган халоскорга, етакчига муштоқ эди.

Тақдир тақозоси билан Амир Темур ана шундай халоскор ва етакчи сифатида майдонга чиқди.

Иккинчи хулоса аслида биринчи фикрнинг мантиқий давомидир. Кимки Амир Темур қадимий Туркистон заминида тасодифан пайдо бўлган деса, хато қилади. Нега деганда ҳеч нарса тўсатдан пайдо бўлмайди. Ҳамма нарсанинг ўз қонунияти бор.

Ал-Хоразмий, Улуғбек, Беруний, Навоий, Бобур ва бошқа ўнлаб-юзлаб даҳоларимиз ҳам тўсатдан, яйдоқ бир жойда пайдо бўлгани йўқ. Улар мана шу заминда юзага келган муҳитнинг ҳосили сифатида пайдо бўлган. Маълумки, ҳосил пайдо бўлиши учун заминни озиклантириш керак. Тупроқни ўғитлаб, парвариш қилиб, шундан сўнггина дарахт экиш керак.

Яъни, мен бу билан демоқчиманки, бу замин — қадимий Турон ва Туркистон замини азалдан маънавий озикланган, маданий қатламга эга бўлган. Ўзбек давлатчилигининг тарихий асослари қарор топганига Амир Темур замонасида икки минг йилдан ошган эди.

Яна таъкидлаб айтаман: юртимизга Амир Темур бош бўлган йилларда сиёсий, иқтисодий, маданий соҳаларда қўлга киритилган ютуқлар бўм-бўш, ҳувиллаган жойда юзага келмаган. Балки шу маконда қадимдан ривожланиб, шаклланиб келган тарихий-маданий анъаналар асосида қарор топган.

Янада аниқроқ айтсак, Амир Темур ўзбек халқининг куп минг йиллик тарихий равна-

қида тасодифий шахс, умуман темурийлар давридаги юксалиш эса шунчаки бехосдан юз бериб қолган ҳодиса эмас! У бир неча минг йиллик тарихий тажриба, буюк анъана, том маънода шаклланган маданий-маънавий жараён маҳсулидир!

Учинчи мулоҳаза ҳам билдирилган биринчи ва иккинчи хулоса билан узлуксиз боғланган. Жаҳон маданий ва маънавий жамоатчилиги ўрта асрларда Амир Темур тузган давлат ва унинг бутун дунё эътиборини ўзига жалб қилган оламшумул фаолияти, умумбашарият хазинасига қўшган ҳиссаси билан танишар экан, уни ўстирган юртга ва мана шу ҳудудда ундан кўп аср олдин ўтган буюк алломаларнинг ижодий меросини, уларнинг табаррук номларини ҳам яна бир бор кашф этиши ва кенг миқёсда ўрганишига замин ва шароит туғилди.

Шу маънода IX асрдаёқ европаликлар кейинчалик “Алгебра” деб атаган фанга асос солган буюк ватандошимиз Ал-Хоразмийнинг;

Христофор Колумбдан қарийб беш аср олдин океан ортида қуруқлик, яъни кейинчалик Америка деб ном олган қитъа борлигини башорат қилиб, илмий асослаб берган қомусий билим соҳиби Абу Райҳон Берунийнинг;

“Тиб қонунлари” номли машҳур асарининг ўзиёқ лотин тилида 30 мартадан зиёд

нашр этилиб, ўрта асрларда бутун дунё, шу жумладан Европа тиббиёт институтларида қўлланма сифатида ўқитилган улуғ аждодимиз Ибн Сино каби кўплаб алломаларнинг номлари ва илмий ишлари билан дунё аҳли айнан Амир Темур замонида қайтадан ва чуқурроқ танишган, деб айтсак, менимча, муболаға бўлмайди.

Қисқача айтганда, Амир Темурдек мислсиз ёрқин шахс тарих саҳнасида пайдо бўлиб, ўзини тарбиялаган, ўзига ҳаётбахш маънавий озуқа берган, уни буюк ишларга чорлаган эл-юртининг номига ва маданиятига жаҳон миқёсида катта қизиқиш уйғотганини яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиман.

Туртинчи фикр. Биз Амир Темур тарихини ҳар томонлама чуқур ўрганишимиз ва тадқиқ қилишимиз керак. Бугунги анжуман ана шу йўлдаги муҳим қадамдир. Сир эмаски, коммунистик мафкура ҳукмрон бўлган совет жамиятида тарих фани ҳам улуғ давлатчилик, улуғ миллатчилик ғояларининг қурбони бўлган эди. Шу сабабли бу даврда собиқ совет иттифоқи ҳудудида яратилган тарихий асарларда Амир Темур шахси ва фаолиятига адолатсизлик билан бир ёқлама баҳо берилди. Бу ғоя ер юзининг олтидан бир қисмини эгаллаган улкан ҳудудда яшаган икки юз эллик миллион халққа зўрлаб сингдирилди. Ана шундай нотўғри ва ғайриилмий қарашларга

танқидий баҳо бериб, Амир Темурга нисбатан тарихий адолатни қарор топтириш бугунги темуршуносликнинг муҳим вазифаларидан биридир.

Бешинчи фикр. Минг афсуски, биз бошимиздан ўтказган мустабид тузум туфайли шундай бир аҳволга тушиб қолган эдикки, улуг аجدодимизнинг тарихи ва фаолиятини, башарият ривожига қўшган ҳиссасини бугунги кунда хорижда — АҚШ, Германия, Франция, Буюк Британияда, Ҳиндистон, Туркия, Эрон, Покистон ва бошқа мамлакатларда бизнинг ўзимиздан кўра кўпроқ билишади. Бизлар — яъни Амир Темурнинг Ватани бўлмиш шу заминда ўсган одамлар унинг фаолиятини жуда оз биламиз. Айтинглар, азиз дўстлар бундан ҳам ортиқроқ адолатсизлик, ноинсофлик бўлиши мумкинми?!

Бу ҳолат бизнинг мустамлака зулмида яшаганимизнинг исботи, бизни буюк тарихимиздан бутунлай жудо қилишга бўлган интилишларнинг оқибати эмасми?

Бутун дунёнинг қарийб 50 мамлакатада темуршунос олимлар фаолият кўрсатмоқда. Темур ва темурийлар даври ҳақида кўплаб китоблар нашр этилмоқда.

Дунё илмий жамоатчилигининг Амир Темур шахсига бўлган юксак эътиборини ҳисобга олиб, ЮНЕСКО ташкилотининг бугунги муътабар санага бевосита ҳомийлик қилаёт-

гани ҳам, бизнинг фикримизча, ғоят адолатли бир иш бўлди.

Ўтган олти юз йил мобайнида Амир Темурга бағишлаб яратилган жиддий асарлар сони Европа тилларида 500 дан зиёд, Шарқ тилларида эса 900 га яқинни ташкил этади.

Буюк бобомизга бўлган бу қадар юксак эътиқод ва эҳтиромингиз учун мен мана шу минбардан туриб сизларга ва сизлар орқали Амир Темурга иззат-икром кўрсатган барча инсонларга, сизлардан олдин йиллар давомида, асрлар мобайнида бизнинг улуг аждодимизнинг меросини холисона ўрганган ва унинг номини абадийлаштирган фидойи олимларга, илмий даргоҳларга яна бир бор ташаккур билдираман.

Бу олижаноб ишга хориждаги тарихчиларни ҳеч ким даъват этган эмас. Бу ишлар улар учун катта бойлик ва нуфуз орттириш манбаи ҳам бўлмаган. Аммо бу олимларнинг илмий виждони, керак бўлса, инсоний виждони шуни тақозо қилган. Биз бундай одамларга, мана шу залда ўтирган узоқ ва яқин қўшни давлатларнинг вакилларига ҳар қанча тасаннолар айтсак арзийди.

Бизнинг бугунги асосий вазифамиз шундан иборатки, асрлар давомида дунёнинг турли мамлакатларида Амир Темур меросига бағишлаб йирик илмий марказларда ҳақиқатгўй олимлар томонидан яратилган

тадқиқотларни чуқур ўрганишимиз, сизларнинг китобларингизни таржима қилишимиз, халқимизга, келгуси авлодимизга тарихни холис ва ҳаққоний ўргатувчи дарсликлар сифатида, бизнинг фахру ифтихоримиз сифатида тақдим қилишимиз керак.

Ишончим комилки, сизлар ва сизлардан олдин ўтган темуршунос дўстларимизнинг илмий жасорати, машаққатли меҳнати бугун биз учун энг катта бойлиқдир.

Муҳтарам конференция иштирокчилари!

Яна бир муҳим масалага тўхталиб ўтмоқчиман.

Озод ва обод Ўзбекистон учун бугун Амир Темур шахсияти ва мероси нима учун керак?

Буюк аждодимизнинг қайси фазилатлари биз учун азий?

Биринчидан, Амир Темур аввало қудратли давлат қурган. Давлат қудрати бўлмаса, бетакрор маънавий мерос ҳам, обидалар ҳам, тарихий ёдгорликлар ҳам бўлмасди.

Ўзбекистоннинг бугунги озодлигини мустаҳкамлаш даврида Амир Темур биз учун буюк давлат асосчиси сифатида қадрлидир. У давлат пойдеворини қурган, давлатнинг ҳуқуқий асосларини барпо этган. Унинг давлатчилик борасидаги фикрлари нафақат ўз даври, балки келгуси авлодлар учун ҳам катта аҳамият касб этади.

Амир Темур ўз давлатини фақат кучга суяниб бошқаргани йўқ. Афсуски, баъзи ман-

балар ва тадқиқотларда шундай фикрлар баён қилинади. Шахсан мен бу нуқтаи назарга қаршиман. Агар бу давлат фақатгина кучга таянган ҳолда тузилган бўлса эди, авваламбор, бунчалик узоқ давр туролмасди.

Амир Темури ўз давлатини ақл-заковат ва ҳуқуқий асос билан идора этган, десак, адолатдан бўлади.

Унинг “Давлат ишларининг тўққиз улушини кенгаш, тадбир ва машварат, қолган бир улушини қилич билан амалга оширдим”, деган сўзлари бунинг ёрқин далилидир.

Иккинчидан, Амир Темури бундан 600 йил аввалоқ ҳеч қандай давлатнинг қўшнилари билан ўзаро алоқа тузмасдан, яъни бугунги тил билан айтганда, ҳамкорликсиз истиқбол бўлмаслигини теран ва яхши англаган. Шу сабабли, у Европа ва Осиёни боғлашга хизмат қилган улкан ишларни амалга оширган. Бир томондан — Хитой, Ҳиндистон, бир томондан — Франция ва Англия, яна бир томондан — Рум, Испания, Италия, Миср ва бошқа давлатлар билан алоқалар ўрнатган ва шу муносабатларни мустаҳкамлашга уринган.

Амир Темури фаолиятидаги биз учун ибратли нуқталардан яна бири шундаки, у савдо-иқтисод муносабатлари орқали халқлар, мамлакатлар ўртасида ягона макон барпо этиш соҳасида шундай ютуқларга эришганки, бунга қойил қолмасдан иложимиз йўқ.

Амир Темур Испания қироли Генрих III, Франция ҳукмдори Карл VI, Англия қироли Генрих IV саройларига элчилар юбориб, мутаносиб равишда испаниялик, франциялик, англиялик, хитойлик ва бошқа қатор хорижий элчиларни ўз салтанатида қабул қилган.

Соҳибқироннинг Франция қироли Карл VI га ёзган хатидаги қуйидаги фикри диққатга сазовордир: “Сиз ўз савдогарларингизни менинг салтанатимга юборинг. Биз уларни илиқ қарши олиб иззат-икром кўрсатамиз. Биз ҳам ўз савдогарларимизни сизнинг юртингизга йўллаймиз. Сиз ҳам уларга ҳурмат кўрсатинг, уларга ортиқча тазйиқлар қилинишига йўл қўйманг. Сизга бундан бўлак талабим йўқ. Зеро дунё савдо аҳли ила обод бўлажак”.

Қаранг, қандай оддий ва аниқ фикр: дунё савдо аҳли ила обод бўлажак! Демак, Амир Темур ташқи сиёсатида халқаро иқтисодий-савдо алоқаларини кенг миқёсда йўлга қўйиш, ундан барчани, авваламбор, ўзининг халқини баҳраманд этиш бош ғоя бўлиб хизмат қилган.

XXI аср бўсағасида сиз билан биз халқаро миқёсда адолатли тарзда яратмоқчи бўлган интеграция макони ҳақида Амир Темур бундан 600 йил бурун бош қотирган ва шу йўлда сиёсат юритган. У барпо этган ягона иқтисодий-савдо майдонида бутунги кун учун ҳам,

бугунги замон учун ҳам ибратли бўлган вазият мавжуд эди. Амир Темурнинг мана бу сўзлари бунга далилдир:

“...Салтанатимнинг у четидан бу четигача бирор болакай бошида бир лаган тилла кўтариб ўтадиган бўлса, бир донасига ҳам зарар етмайдиган тартиб интизом ўрнатдим”.

Учинчидан, соҳибқироннинг бунёдкорлик соҳасидаги тарихий хизматлари ундан ҳам беқиёс. Амир Темур ва унинг авлодлари саъй-ҳаракатлари билан қурилган мадрасалар, масжидлар, хонақоҳлар, саройлар, бозорлар, кўприклар, йўллар, бекатлар, ҳаммомлар, каналлар, қалъалар ва бошқа қатор иморату иншоотларнинг сон-саногии йўқ.

Амир Темурнинг бевосита раҳнамолигида бунёд этилган Бибиҳоним жоме масжиди, Гўри Амир ва Аҳмад Яссавий, Занги ота мақбаралари, Оқсарой ва Шоҳи Зиндадаги меъморий мўъжизалар, Боғи Чинор, Боғи Дилкушо, Боғи Беҳишт, Боғи Баланд сингари ўнлаб гузал сарой-боғлар ва бошқа иншоотлар шулар жумласига киради. Бу обидалар, ҳеч шубҳасиз, инсон тафаккури ва ақл-заковатининг буюк тимсолларидир.

Тарихчи Шарафиддин Али Яздийнинг гувоҳлик беришича, Амир Темур “Ободончиликка ярайдиган бирон қарич ернинг ҳам зое бўлишини раво кўрмасди”.

Тарих бу кўҳна дунёда ўтган кўп жаҳонгирларни билади. Уларнинг аксарияти фақат

нарига ўтмаганлиги маълум. Уларни бугун биров эсламайди ҳам. Бироқ миллат ғамида ёнган, унинг истиқболи ва истиқлоли йўлида фидокорлик кўрсатиб яшаган арбобни келажак ва тарих ҳеч қачон унутмайди. Амир Темур ана шундай тарихий ва унутилмас шахсдир.

Унинг инсоний фазилатларига бир ёрқин мисол: 1404 йилда Бибиҳоним жоме масжиди қурилишини ниҳоясига етказаётганида унинг умридан бир йил қолган эди, холос.

Кексайиб қолган бир одамга, ўзи аввал барпо этган ўнлаб ва юзлаб иншоотлар ёнига яна бир бинони қўшиш шарт эдими? Унинг шону шуҳрати шусиз ҳам етарли эди-ку?

Бу мисол ҳам Амир Темурнинг доимо узоқ келажакни, авлодлари иқболини ўйлаб яшганидан, умр бўйи улугвор режалар ва ғоялар уни асло тарк этмаганидан далолат беради.

Олтинчидан, Амир Темур бир ҳақиқатни яхши англаган — жамият эътиқодсиз яшай олмайди. Одамларга дин керак, иймон керак, ишонч керак. У ўз “Тузуқлари”да шундай дейди: “ҳар ерда ва ҳар вақт Ислом динини қувватладим”.

Амир Темурнинг Қуръони Каримни ёд билгани, диний баҳсларда йирик уламолар билан баробар сўз юритгани унинг маънавияти, иймону диёнати қанчалар пок ва мукаммал эканини билдиради.

Маълумки, диний таълимот ва тарбиятнинг жамият ҳаётидаги ўрни ва хизмати ниҳоятда катта.

Амир Темурнинг Ислом динига бўлган муносабатидаги энг муҳим қирра, бу — муслмончилик ақидаларининг жамият осойишталиги, равнақи, ижтимоий адолат, иймон бутунлиги, маънавий поклик учун хизмат қилдиришга сафарбар этилишидир.

Унинг эътиқодига кўра, давлат давлатлигини, дин эса динлигини қилиши керак. Бу гоё бутунги замонда ҳам ўз аҳамиятини заррача йўқотган эмас. Худди шу туфайли ҳам Амир Темур даврида Ислом дини равнақ топди, юксалди.

Шу билан бирга халқ дунёқараши, тафаккур тарзи ҳам анча ривожланди. Аҳоли ва давлат ўртасидаги муносабатлар ўзига ҳос тарзда мутаносиб тус олди.

Буюк жаҳонгир Амир Темур соҳибқирон ўлими олдидан авлодларига шундай васият қилган:

“...Мен шундан таскин топаманким, подшоҳлик давримда кучлиларнинг ожизларга озор беришларига йўл қўймадим. Халқлар осойишталиги борасида қарам фуқаролардан хабардор бўлиб туринглар, қатъиятли ва мардонавор бўлинглар. Улкан давлатни мендай узоқ, йиллар давомида бошқариш учун қўлларингдаги шамширни шараф ва номус билан муҳкам тутинглар...

нарига ўтмаганлиги маълум. Уларни бугун биров эсламайди ҳам. Бироқ миллат ғамида ёнган, унинг истиқболи ва истиқлоли йўлида фидокорлик кўрсатиб яшаган арбобни келажак ва тарих ҳеч қачон унутмайди. Амир Темур ана шундай тарихий ва унутилмас шахсдир.

Унинг инсоний фазилатларига бир ёрқин мисол: 1404 йилда Бибихоним жоме масжиди қурилишини ниҳоясига етказаётганида унинг умридан бир йил қолган эди, холос.

Кексайиб қолган бир одамга, ўзи аввал барпо этган унлаб ва юзлаб иншоотлар ёнига яна бир бинони қўшиш шарт эдими? Унинг шону шуҳрати шусиз ҳам етарли эди-ку?

Бу мисол ҳам Амир Темурнинг доимо узоқ келажакни, авлодлари иқболини ўйлаб яшаганидан, умр бўйи улуғвор режалар ва ғоялар уни асло гарк этмаганидан далолат беради.

Олтинчидан, Амир Темур бир ҳақиқатни яхши англаган — жамият эътиқодсиз яшай олмайди. Одамларга дин керак, иймон керак, ишонч керак. У ўз “Тузуқлари”да шундай дейди: “ҳар ерда ва ҳар вақт Ислом динини қувватладим”.

Амир Темурнинг Қуръони Каримни ёд билгани, диний баҳсларда йирик уламолар билан баробар сўз юритгани унинг маънавияти, иймону диёнати қанчалар пок ва мукамал эканини билдиради.

Маълумки, диний таълимот ва тарбиятнинг жамият ҳаётидаги ўрни ва хизмати ниҳоятда катта.

Амир Темурнинг Ислом динига бўлган муносабатидаги энг муҳим қирра, бу — муслмончилик ақидаларининг жамият осойишталиги, равнақи, ижтимоий адолат, иймон бутунлиги, маънавий поклик учун хизмат қилдиришга сафарбар этилишидир.

Унинг эътиқодига кўра, давлат давлатлигини, дин эса динлигини қилиши керак. Бу гоё бутунги замонда ҳам ўз аҳамиятини заррача йўқотган эмас. Худди шу тўфайли ҳам Амир Темур даврида Ислом дини равнақ топди, юксалди.

Шу билан бирга халқ дунёқараши, тафаккур тарзи ҳам анча ривожланди. Аҳоли ва давлат ўртасидаги муносабатлар ўзига ҳос тарзда мутаносиб тус олди.

Буюк жаҳонгир Амир Темур соҳибқирон ўлими олдидан авлодларига шундай васият қилган:

“...Мен шундан таскин топаманким, подшоҳлик давримда кучлиларнинг ожизларга озор беришларига йўл қўймадим. Халқлар осойишталиги борасида қарам фуқаролардан хабардор бўлиб туринглар, қатъиятли ва мардонавор бўлинглар. Улкан давлатни мендай узоқ, йиллар давомида бошқариш учун қўлларингдаги шамширни шараф ва номус билан муҳкам тутинглар...

Агар, сизлар менинг васиятларимга амал қилсаларингиз ва бошқа ишларингизда адолатга, шафқатга кўра иш тутсаларингиз, тинчлик-осудалик Турон заминида узоқ вақт сақланади.

Агарда ўзаро низоларга йўл қўйсаларингиз, душманлар тўполон ва тартибсизликларни бошлайдиларки, уларни жиловлашнинг иложи қолмайди. **Сизлар бир жон, бир тан бўлсаларингиз, ҳеч ким менинг сўнгги васиятларимни бажаришларингизга монелик қила олмайди**".

Бу доно васиятлар асрлар оша бизнинг давримизга қадар етиб келди. Ундан худди ҳозирги даврнинг нафаси сезилиб тургандай. Улуғ бобокалонимиз бизни адолатга, содиқликка, бирликка чорламоқда. Ўзаро низо, адоватлардан холи булинглар, деб, инсоф, шафқат ва ҳалолликка ундамоқда.

Муҳтарам конференция қатнашчилари!

Сизларда шундай бир савол туғилиши мумкин: нима учун бугун Ўзбекистонда Амир Темур сиймосига бундай юксак эҳтиром, иззат-икром кўрсатилмоқда?

Албатта, бунинг сабаблари бор.

Агарки дарахтнинг илдизи қанчалар чуқур бўлса, у шунчалик баланд, бақувват, осмонўпар бўлади. Ёки замонавий тил билан айтадиган бўлсак, бино қанчалик баланд бўлса, унинг пойдеворини ҳам шунчалик чуқур ва мустаҳкам қуриш керак.

Биз бугун мустақил, адолатли, ҳуқуқий давлат қурмоқдамиз. Ҳайлайманки, бизнинг бу борадаги принципларимиз — беш тамоғилимиз ҳақида бу залда ўтирган кўпчилигининг хабари бор. Бинобарин, уларни такрорлаб ўтиришининг зарурати йўқ. Лекин мен иккита нуқтага сизларнинг эътиборингизни қаратмоқчиман:

— **биринчидан**, биз ўз миллатимиз, ўз халқимиз хусусиятларига, ўз миллий қадриятларимизга асосланиб;

— **иккинчидан**, тараққий топган давлатларнинг тажрибаларига ва умумбашарий ақидаларга таяниб, мустақил давлатимизни қурмоқдамиз ва шу асосда жаҳон ҳамжамиятидан ўз муносиб ўрнимизни эгаллаб олмоқчимиз.

Хулоса шуки, бизнинг тарихимизда Амир Темурдай улуғ сиймо бор экан, унинг қолдирган мероси, панду ўғитлари бугунги ҳаётимизга ҳамоҳанг экан, олдимизда турган бугунги муаммоларни ечишда бизга қўл келаётган экан, бизнинг бу меросни ўрганмасдан, таърифламасдан, тарғибот қилмасдан ҳаққимиз йўқ.

Шунинг учун ҳам мана шу минбардан туриб, бутун Ўзбекистон халқига, қолаверса, бутун жаҳон аҳлига қарата: “Амир Темур бизнинг фахримиз, ифтихоримиз, ғуруримиз!”, деб айтсам, ҳайлайманки, хато қилмаган бўлман.

Хонимлар ва жаноблар!

Замонамизнинг кўпгина долзарб муаммолари инсониятнинг ўтмишдаги тажрибасини чуқурроқ тушунишни тақозо этади. Худди шу нарсани бугунги конференциямизнинг муҳим вазифа ва мақсадларидан бири деб билмоқ керак.

Ҳеч бир муболағасиз айтиш мумкинки, ўзбек халқининг кўп асрли тарихи ҳам ана шундай тажриба манбаидир.

Ишончим комилки, сизнинг маъруза ва ахборотларингиз, конференция давомида бўлажак баҳс ва мунозаралар Амир Темур ва темурийлар даври сабоқларини чуқурроқ англаб етишга, бугунги кун олдимизга қўяётган долзарб саволларга жавоб излашга салмоқли ҳисса қўшади.

Конференция ишига муваффақият, барчангизга саломатлик ва бахту саодат тилайман.

Эътиборингиз учун ташаккур.

*Амир Темур таваллудининг
660 йиллигига бағишланган
халқаро илмий конференциядаги
маъруза, 1996 йил 24 октябрь*

ОСТИ АСР
АДОСАТИ

1925年
出版

ВАТАНПАРВАРЛИК ТИМСОЛИ

Ўзбекистон озодликка эришгач, ҳаётимизда мислсиз ўзгаришлар рўй берди. Бу ўзгаришлар ҳақида, уларнинг ижодкорлари ҳақида ҳар қанча фахрланиб гапирсак арзийди. Айниқса, маънавий соҳада қилинган улкан ишларнинг ўзи бутун бошли бир тарих бўлиб қолди.

Жумладан, мамлакатимизда буюк Амир Темур хотирасини абадийлаштириш бўйича жуда катта ишлар қилинди. Бу ишлар ҳозир ҳам давом этмоқда. Чунки соҳибқирон меросини ўрганиш, унинг даврида ва кейинчалик теурийлар замонида бунёд этилган тарихий обидаларни тиклаш-таъмирлаш масаласи ҳукуматимиз, шахсан Президентимиз Ислон Абдуғаниевич Каримовнинг доимий диққат-эътибори ва назоратида турибди. Аслида бу ишлар мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ бошланган эди. 1993 йили Тошкентнинг қоқ марказида соҳибқирон номида гўзал хиёбон барпо этилгани ва буюк

аждодимизнинг улугвор ҳайкали ўрнатилгани бунинг далилидир.

Вазирлар Маҳкамасининг Амир Темурнинг 660 йиллик юбилейини ўтказиш ҳақидаги қарори эълон қилингач, бу ишлар янада авж олиб кетди. Ниҳоятда қисқа вақт ичида халқимизнинг азму иродаси билан улкан тарихий вазифаларни бажаришга муваффақ бўлдик. Тошкентда Темурийлар тарихи давлат музейи тўққиз ой мобайнида куриб битказилди. Ҳеч муболағасиз айтиш мумкинки, бундай муҳташам музейнинг бутун Ўрта Осиёда тенги ҳам, ўхшаши ҳам топилмайди. Қурилишнинг дастлабки лойиҳасидан тортиб ички безакларига қадар қайта-қайта муҳокамадан ўтказилди. Иш жараёнида Президентнинг тавсия ва маслаҳатлари асосида лойиҳага тегишли ўзгартиришлар киритилди.

Юбилей муносабати билан қисқа вақт мобайнида Самарқанд шаҳридаги Гўри Амир меъморий мажмуаси бошдан-оёқ қайта таъмирланди. Мажмуанинг асл ҳолатини тиклаш учун ўзимизда ишлаб чиқариладиган нодир қурилиш ашёларидан фойдаланилди. Шунингдек, Ҳиндистон, Эрон каби мамлакатлардан нефрит, лазурит сингари қимматбаҳо тошлар келтирилиб ишлатилди. Таъмирлаш ишлари кечаю кундуз бетўхтов давом этди.

Ажойиб халқ усталаримиз, моҳир таъмирчилар, инженер-меъморлар, қурувчилар

айниқса жонбозлик кўрсатиб меҳнат қилдилар. Бутун республикадан келган мутахассислар бу савобли юмушга жалб қилинди. Гури Амир мақбарасининг майдони кенгайтирилиб, ободонлаштирилди, каскад фавворалар бунёд этилди. Кўксарой майдонида соҳибқироннинг мухташам ҳайкали қад ростлади. Бу улуғвор, салобатли бадиий обида Самарқанд хуснига янада хусн қўшди.

Худди шу сингари катта кўламдаги ишлар Шаҳрисабзда ҳам бажарилди. Маълумки, бу ерда Амир Темур ўзи учун “Дорус саодат” деб аталган мақбара қурдирган. Аммо давр ўтиши билан мақбара биноси ер остида қолиб кетган. Мутахассисларимиз бу иншоотни ҳар томонлама пухта ўрганиб, унинг асл ҳолатини тиклаш юзасидан гурли лойиҳа-таклифлар ишлаб чиқишди. Энг маъқул вариантини танлаб, тиклаш-таъмирлаш ишлари бошлаб юборилди. Шунингдек, Амир Темурнинг ота юрти бўлмиш бу шаҳарда ҳам соҳибқиронга мухташам ҳайкал қўйилди.

Ўрни келганда шуни айтиб ўтишни истардимки, бу майдонлар, хиёбон, ҳайкалларнинг бош ғоясини Ислом Абдуғаниевич аниқ ва қатъий ифода қилиб берган эди. Тошкентдаги Амир Темур майдониغا ўрнатилажак ҳайкални муҳокама қилганимиз эсимда. Ҳайкалтарош дастлабки вариантда соҳибқироннинг қўлига байроқ тутган ҳолда ишлаган

экан. Ислон Абдуғаниевич бунга эътироз билдириб: “Соҳибқироннинг бир қўлида жилов бўлгани маъқул. Бунинг рамзий маъноси бор. Иккинчи қўлини баланд кўтариб дунёдаги барча инсонларга тинчлик-омонлик, бахту саодат тилаётган сиймоси акс эттирилса, мақсадга мувофиқ бўлади”, дедилар. Бу жуда ўринли фикр эди. Натижада ҳайкалнинг кўриниши, улуғворлиги, гоёвий мазмуни янада ёрқинлашди.

Самарқандга қўйиш мўлжалланган ҳайкал муҳокамасини ҳам яхши эслайман. Дастлабки вариантыда соҳибқирон қўлида қилич ушлаган қиёфада тасвирланган эди. Президентимиз: “Қилични Амир Темурунинг ёнида, қинга солинган ҳолатда акс эттириш лозим. Гуёки у, мен халқимнинг ҳимояси, юртимнинг мудофааси учун ҳар лаҳза курашга тайёрман, лекин дунёда тинчлик-барқарорлик ҳукмрон бўлишини истайман, деган гоёни ифода этиб туриши керак”, дедилар. Барчага бу фикр маъқул тушиб, ҳайкал қиёфасига тегишли ўзгартиришлар киритилди.

Гўри Амир мақбарасининг ёнгинасида унинг асрда бунёд этилган Руҳобод номли тарихий ёдгорлик бор эди. Вақт ўтиши билан у бузилиб, ташландиқ жойга айланиб қолган эди. Мазкур иншоот ҳам юбилей шарофати билан пойдеворидан бошлаб қайта тик-

лаб-таъмирланди. Бугун у кўрган одамнинг ҳавасини келтирадиган кўркем бир ёдгорликка айланди.

Соҳибқироннинг вафодор умр йўлдоши Бибиҳоним масжидининг қай аҳволда эканини кўпчилик яхши билади. Чор босқинчиларининг замбарак ўқидан шикастланган бу бетимсол обида яраланган оққушдай мунгайиб турарди. Унинг гумбази вайрон бўлган, миноралари қулаб тушган эди. Масжидни асл ҳолида тиклаш мумкин эмас, деб ҳисобланарди. Не-не хорижий мутахассислар, машҳур реставраторлар ҳам бунга ишончсизлик билан қараганлар.

Аммо халқимизнинг бунёдкорлик даҳоси чексиз. Эл ичида эски иморатсозлик ҳунарининг сирларини асраб-авайлаб, ўзлаштириб келаётган қўли гул усталаримиз кўп. Уларнинг маҳоратига тасанно айтмай илож йўқ. Ана шу инсонлар ўзига хос ҳисоб-китобларга таянган ҳолда кўҳна устунларни силжитиб, масжидга кириш аркини, портал ва пештоқларни бинога шикаст етказмай таъмирлаш, гумбазни қайта тиклаш йўлларини қидириб топдилар. Худо хоҳласа, 1998 йилда бу азим иншоот тарихий асл қиёфасига эга бўлади.

Бибиҳоним дафн этилган жойни ҳам юбилей арафасида обод қилиб, қадамжо-зиёратгоҳга айлантирилди. Мақбара атрофи кенгайтирилиб, сўлим бир хиёбон барпо қилинди.

Умуман, мамлакатимиздаги Амир Темури билан, унинг буюк фаолияти билан боғлиқ масканларнинг барчаси илмий асосда урганлиб, рўйхатга олинди. Таъмирга муҳтож тарихий ёдгорликларни тиклаш юзасидан катта куламадаги ишлар бошлаб юборилди.

Энг муҳими, Амир Темури бобомизнинг муборак тўйи шарофати билан у кишининг қадами теккан шаҳар-қишлоқларимиз янада обод бўлиб, янгича файзу тароват касб этди.

Шу муносабат билан бир нарсани айтиб ўтиш лозим. Собиқ иттифоқ даврида ҳам тарихий обидаларни таъмирлашга маблағ ажратиларди. Лекин агар ўша маблағга бугун биз биргина Регистон майдонида амалга оширган ишларни бажариш лозим бўлса, бунинг учун юз йил вақт керак бўларди. Ҳолбуки, бу ишларни биз атиги бир йил мобайнида адо этишга муяссар бўлдик.

Шу кунларда Самарқандда дейсизми, Шаҳрисабзу Тошкентда дейсизми, соҳибқироннинг тарихий излари қолган барча жойларда катта бунёдкорлик ишлари давом этмокда. Гўзаллашиб бораётган теуурий қадамжоларни кўриш учун юртимизга келаётган хорижий зиёратчилар, сайёҳлар, олимларнинг сони тобора ортиб бормокда. Юбилей муносабати билан олиб борилган ободонлик ишларидан сўнг бу ерга келувчиларнинг сони икки-уч баравар ортиб кетди. Яъни янгидан

Тошкент шаҳридаги Амир Темур ҳайкали

Президент Ислам Каримов Тошкент шаҳрида
Амир Темур ҳайкалининг очилишига бағишланган
тантанали маросимда нутқ сўзламоқда

Ўзбекистон Республикаси Президентини Ислам Каримов ЮНЕСКО
Ижроини Кенгаши сессиясида нутқ сўзламоқда

Президент Ислам Каримов Тошкент шаҳрида
Амир Темур ҳайкалининг очилишига бағишланган
тантанали маросимда нутқ сўзламоқда

Ўзбекистон Республикаси Президентини Ўлпам Каримов ЮНЕСКО
Ижроия Кенгаши сессиясида нутқ сўзламоқда

Президент Ислом Каримов ЮНЕСКО Бош директори
Федерико Майорга "Дўстлик" орденини топширмакда

ЮНЕСКО Ижроия Кенгашининг юбилей сессияси. 1996 йил 24 апрель, Париж

Темурийлар тарихи давлат музейининг ташқи кўриниши

*Амир Темур ва темурийларга бағишлаб бунёд этилган
мухташам кошонанинг очилиш маросими*

Франция Президенти Жак Ширак билан суҳбат пайти

Самарқанд шаҳридаги Амир Темур ҳайкали

Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги
муносабати билан Самарқанд
шаҳридаги Регистон майдонида бўлиб
ўтган тантаналардан бир лавҳа

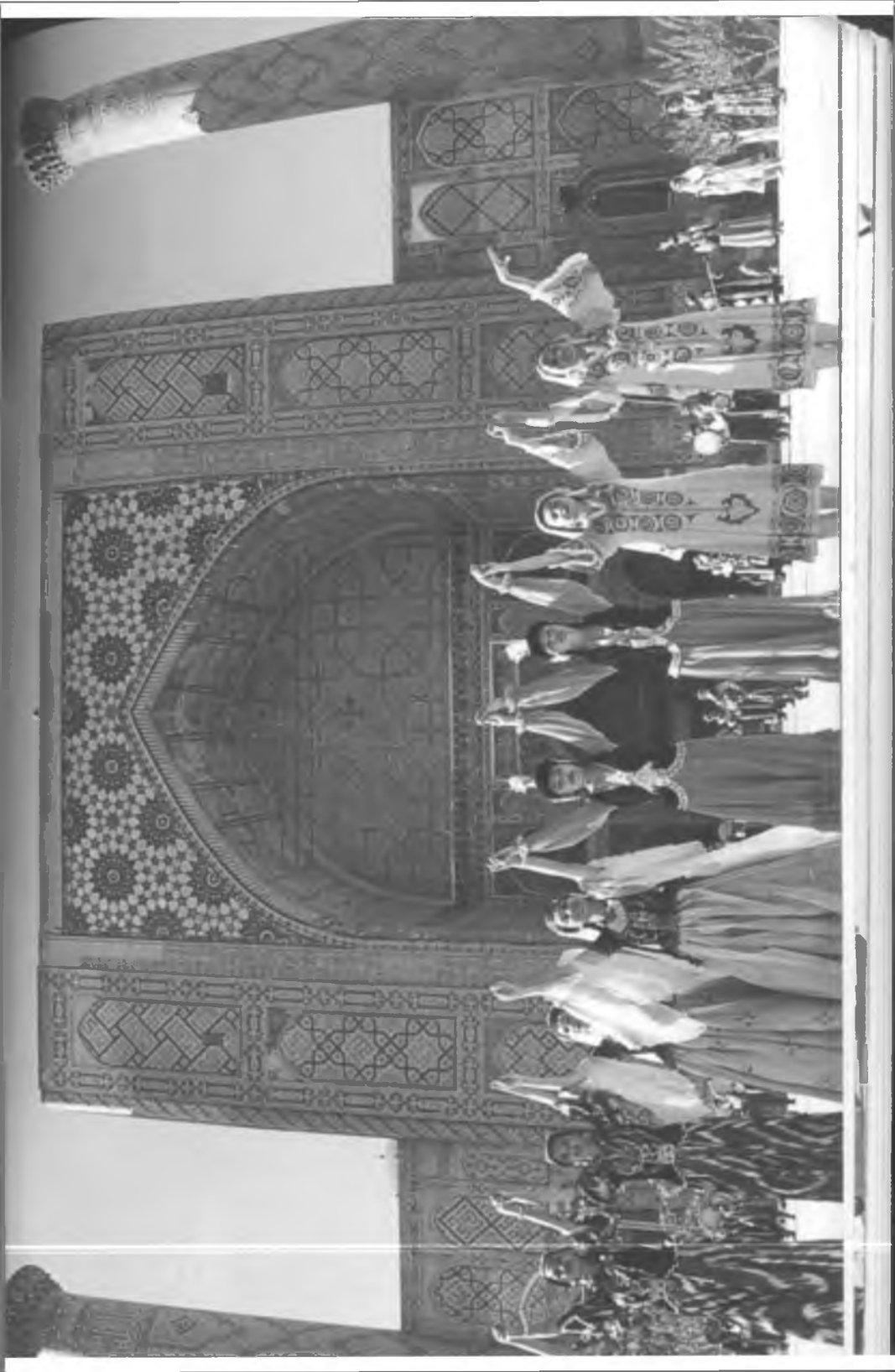

ОРДЕН МУБОРАК,
ШАҲРИМ САМАРҚАНД!

Амир Темур ҳайкали пойига
гулчамбар қуйиш маросими

Амир Темур ҳайкали пойига
гулчамбар куйиш маросими

Шаҳрисабзда Амир Темур ҳайкалини очиш пайти

Самарқанд шахрининг мухтарам отахон ва онахонлари билан суҳбат пайти

Юқори мартабали меҳмонлар
Самарқанд шаҳрида бўлиб ўтган
юбилей тантаналарида

сайқал берилган тарихий обидаларимизни томоша қилишга иштиёқманд чет элликлар сони кундан-кунга купаймоқда. Бу эса ўз навбатида бизга ана шу ёдгорликларни таъмирлаш учун сарф қилган маблағларимизни қисқа фурсат ичида тўла қоплаш билан бирга, катта иқтисодий фойда қўриш имконини ҳам беради. Фақат биз тўрт-беш юлдузли меҳмонхоналар билан бирга ўртаҳол сайёҳлар учун мўлжалланган уч юлдузли меҳмонхоналарни қўплаб қўришимиз, тегишли сервис хизматиани замонавий талаблар даражасида ташкил қилишимиз зарур.

Хизмат тақозосига кўра қўрилиш масалалари билан кўп шуғулланганман. Катта-катта саноат иншоотлари, маданий-маиший муассасалар, йўллар, улкан кўприklar қўрилишида иштирок этганман. Аммо соҳибқирон Амир Темур хотирасини абадийлаштиришга бағишланган бунёдкорлик ишлари умр бўйи хотирамда сақланиб қолади. Бу қўрилишлар давомида мен юзлаб одамларнинг алоҳида бир кўтаринкилик, завқу шавқ, иштиёқ, меҳр-муҳаббат билан меҳнат қилганларига гувоҳ бўлдим. Назаримда, уларнинг барчаси халқимиз учун, тарихимиз ва келажагимиз учун савобли бир ишда қатнашаётганларини дил-дилдан ҳис қилиб ишлашар эди. Шунинг учун бу ишларнинг кўлами ва сифати ҳам бошқача бўлди.

Уша кунларда оддий одамлар қурилиш майдонига келиб, қурувчилардан, усталардан ҳол-аҳвол сўраб туришди. Ҳатто уйлари-дан қўй олиб келиб сўйиб, ишчиларни меҳмон қилганлар ҳам бўлди. Бир неча усталар ниҳоятда маҳорат билан ясалган қимматбаҳо уймакор эшикларни бепул совға қилиб юборганликларига ҳам шоҳидмиз.

Бундай олийқимматлилиқ ва олижаноблик халқимизнинг азалдан қоида бор. Бу туйғунга Амир Темур сингари улуг аждодларидан мерос. Шунинг учун ҳам бундай буюк сиймолар хотирасини эъзозлаш бизнинг ёшларимиз, ўсиб келаётган фарзандларимиз учун катта тарбиявий аҳамиятга эга. Бу ибратли ишларни ватанпарварлик тарбиясининг яққол намунаси, деб айтсак, янглишмаган бўламиз.

Алишер АЗИЗХУЖАЕВ

МИЛЛАТИМИЗ ФАХРИГА МУНОСИБ БЎЛИШИМИЗ КЕРАК!

Мамлакатимиз мустақилликни қўлга киритган дастлабки кунлардан, аслини олганда республика раҳбарлигига Ислом Каримовнинг келиши билан миллий қадриятларимизни тиклаш, шўролар даврида қатагонга учраган маънавиятимиз дарғаларининг асарларини халқ мулкига айлантириш, бу қудратли кучдан истиқлолни мустаҳкамлаш йўлида фойдаланиш ишига жиддий эътибор берила бошлаганига бугун олти йиллик тарихимиз гувоҳ.

Шу ўринда Алишер Навоий, Бобур, Бобораҳим Машраб, Мирзо Улуғбек сингари улў тарихий сиймоларнинг юбилейлари халқаро миқёсда кенг нишонланганини эслаб ўтиш кифоя. Шу билан бирга, шўролар даврида турли сиёсий нуқтаи назарлардан манзилган Аҳмад Яссавий, имом ал-Бухорий, Бобур, Мирзо Улуғбек, Баҳоуддин Нақшбанд каби сиймолар меросининг халқимиз маънавияти хазинасига қайтарилиши катта воқеага айланди.

Тарихимизнинг “оқ доғлари” бўлиб келаётган ана шу кемтикларни тўлдириб бориш билан боғлиқ тадбирлар сирасида яна бир сана — буюк Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги ҳам бор эди.

Шўролар мафкураси асосида “ўта золим ва ваҳший”, “босқинчи” этиб онгимизга сингдирилган бу улкан тарихий шахс ҳақида кенг халқ оммаси ҳали деярли ҳеч нарса билмас эди.

1993 йил май ойида Фафур Фулом таваллудининг 90 йиллиги нишонланмоқда эди. Юбилей кечаси Алишер Навоий номидаги Катта академик опера ва балет театрида ўтказилаётганида унга Президентимиз Ислон Каримов ташриф буюрдилар.

Ташкилий қўмита аъзолари, кечага таклиф этилган меҳмонлар йиғилиб турган хонага Ислон ака кириб келиб, ҳамма билан кўришиб, улардан ҳол-аҳвол сўрадилар ва қизғин суҳбат бошланиб кетди. Шунда юбилей кечасига кўкрагига Ленин ордени тақиб келган машҳур бир ёзувчимизни кўриб қолиб, эски давр нишонлари билан фахрланиш даври ўтганлиги, ҳалол меҳнати билан мустақил республикамиз мустақиллигини мустақамлаётган фуқароларни тақдирлаш учун ўз орден-медалларимизни кўпайтириш кераклиги ҳақида айрим мулоҳазаларни айтдилар.

Шундан кейин ўша вақтлар Тошкент шаҳар ҳокими бўлиб ишлаётган кишига қарата, ҳалиги ёзувчининг кўкрагидаги нишонга ишора қилиб, бунинг (яъни Лениннинг) сквердаги бобоси бюсти ўрнига Амир Темур ҳайкалини ўрнатиш кераклигини айтдилар...

Бу мен билган мазкур йўлдаги биринчи дадил қадам эди. Аслида ҳамма амалий ишлар шундан кейин бошланиб кетди.

Шундан сўнг Амир Темур юбилейини ўтказиш билан боғлиқ тадбирлар, ҳукумат қарорларининг лойиҳалари тайёрлана бошланди.

Юбилейни ўтказиш ҳақидаги таклифлар муҳокама қилинганида Ислом ака бу ишга шошилмай, пухта тайёргарлик кўриб ёндошиш кераклигини маслаҳат берардилар.

Гап шунда эдики, ўз халқимиз ҳам, жаҳон афкор оммаси ҳам Амир Темур сиймоси, унинг тарихдаги ўрни ҳақида ҳали аниқ тасаввурга эга эмасди. Бу — биринчидан.

Иккинчидан, Амир Темур ҳақида илмда турли фикрлар, чалкаш талқинлар мавжуд эди.

Учинчидан, Темур сиймоси — унинг портретини тарихий ҳақиқат асосида яратиш зарур эди.

Давлатимиз раҳбаридан бу ҳақдаги теран фикр-мулоҳазаларни эшитиш шахсан мени жуда тўлқинлантирди. Ислом ака ўзи гоят кат-

та эътибор берган бу ишга ҳақ “Етти ўлчаб, бир кесиш” принципига амал қилиб ёндошганининг гувоҳи бўлганман.

Шундан кейин олимларимиз Темур ва те-мурийлар даври тарихини чуқур ўрганишга киришдилар. Санъаткорларимиз Темур сиймосини яратиш устида иш бошладилар.

Шундай бир воқеани эслаб ўтишни жоиз деб ҳисоблайман.

Амир Темур портрети бир неча вариантда тайёрланди. Уларни олимларимиз, санъаткорлар, рассомлар муҳокамасидан ўтказгандан сўнг Президентга курсатилди.

Шунда Ислом Каримовнинг ҳар бир портрет ҳақида, ундаги ранглар мутаносиблиги, образнинг тўлақонли ифодаси ҳақида билдирган мулоҳазаларини эшитиб, манаман деган санъатшуносни ҳам лол қиладиган мантиқли, асосли ва жўяли фикрларидан ҳайратга тушганман.

Амир Темур портрети тахтда шохона либосларда ғурур билан ўтирган ҳолда тасвирланган эди. Темур қўлларини қўлич устига қўйиб, уйчан бир қиёфада ўтирарди.

Ислом ака умрининг кўп қисми жангу жадалларда ўтган инсоннинг қўллари, бармоқлари қандай бўлиши, шунга монанд унинг гавдаси қандай ифодаланиши, унинг юзидан қандай маънони англаш кераклиги ва “Куч — адолатдадир” деган ақидага амал

қилиб яшаган бу тарихий сиймонинг портрети яхлит олганда қандай ифодаланиши зарурлиги ҳақида ўз фикр-мулоҳазаларини билдирдилар.

У кишининг мантиқли мулоҳазалари ҳамани ҳайратга солди. Шундан сўнг мусавир айтилган фикрлар асосида портретни қайта ишлади ва бутунлай бошқа бир сиймо — бутун халқимизга яхши таниш бўлган соҳибқироннинг мардонавор қиёфаси пайдо бўлди.

Яна бир воқеани эслаб ўтишни истар эдим.

Тошкентдаги собиқ сквер майдонига Амир Темур ҳайкалини ўрнатиш бўйича танлов якунлари юбилейни ўтказиш ташкилий қўмитаси мажлисида муҳокама этилиши зарур эди. Бу мажлисга Ислом Каримовнинг ўзлари келдилар ва уни бошқардилар.

Кўпчилик мутахассис олимлар, ижодкорлар томонидан маъқулланган Илҳом Жабборовнинг от устидаги Амир Темур ҳайкалининг лойиҳаси муҳокама этила бошланди.

Муҳокамада турли фикрлар билдирилди. Ислом ака уларни диққат билан тинглаб, баъзилари ҳақида ўз эътирозларини билдириб, айримларини тасдиқлаб турдилар. Хуллас, мунозара очиқ ва самимий тусда ўтди. Якуний қисмга келганда Ислом ака ҳеч ким кутмаган хулосаларини билдира бошладилар:

“Халқимизда ҳар бир иш бисмиллоҳ айтиб, ўнг қўл, ўнг оёқ билан бошланади. Бу ерда эса от чап оёқдан одим бошляпти”.

“Соҳибқироннинг от тизгинини ушлашида ҳам маъно бўлиши керак. Бу мустаҳкам давлат тизимини қўлда тутишни англатади. Халққа осойишталик белгисини унинг иккинчи қўли ифодалаши керак кўринади”.

“Соҳибқирон мустаҳкам заминда туриб иш бошлаган ва ўз ишларини ана шу заминга таянган ҳолда олиб борган. Унинг отининг оёқлари заминда мустаҳкам туриши керак”.

Амир Темурнинг кийими, белидаги қиличининг тузилиши, бош кийими ҳақида тўлқинланиб гапирганларида, Ислом аканинг темурийлар даврини махсус ўрганганликларини сездик. Улар борган сари Амир Темур ҳаёти ва маънавий меросининг синчков тадқиқотчиси, билимдони ва оташин таъриботчиси сифатида кўз ўнгимизда гавдалана бошладилар.

Юртбошимизнинг Амир Темур юбилейи муносабати билан ЮНЕСКОнинг Париждаги қароргоҳида ўтказилган тадбирларга тайёргарлик кўриш ишлари, Темурийлар тарихи музейининг қурилиши ва Темур ҳақида яратилган ҳар бир илмий, бадиий асарларга ўз муносабатларини жуда эътибор билан билдириб борганликлари ҳақида яна кўп гапириш мумкин.

Мана яна бир мисол:

Тошкентдаги Темурийлар тарихи давлат музейининг қуриб битирилиши арафасида бинонинг мустаҳкамлиги, унинг буюк салобати айримларни эсанкиратиб қўйди. Шу боис бўлса керак, ҳозирги шароитда шундай музей қурилиши шартмиди, деган ихтилофли мулоҳазалар ҳам қулоққа чалина бошлади. Бундай гаплар юртбошимизга ҳам маълум бўлган шекилли, кутилмаганда бир неча Давлат маслаҳатчиларини ҳузурларига чорлаб, ўз фикрларини билдирдилар.

Ислом ака барчамизни эътибор билан тинглагач, ҳеч биримизнинг ҳаёлимизга келмаган ҳулосаларни, йирик умумлашмаларни баён қилиб, масаланинг туб моҳиятини кўрсатиб бердилар. Айтдиларки, “бу музей буюк бобокалонимиз хотирасини абадийлаштириш, халқимизнинг буюк зотга бўлган чуқур ҳурматини билдириш билан бир қаторда, асрлар давомида топталиб келинган ўзбек халқи миллий ғурурини қайта тиклаш, унинг ўзлигини англаши учун ҳам керак. Темурийлар тарихи музейи бу — фақат ўтмишимизга ҳурмат ва эҳтиромимиз белгисигина эмас, айти пайтда, у буюк келажагимиз, буюк истиқболимизнинг ҳам рамзи бўлиб қолади”.

Бу сўзларни Ислом ака шу қадар ишонч ва қатъият билан айтдиларки, ўша ерда ўтирган барчамиз ҳаяжонга тушдик. Қачон шу

музейга борсам, ўша ҳаяжон яна пайдо бўлади. Вақт ўтган сари эса юртбошимизнинг нақадар ҳақ эканликларига қайта-қайта иқрор бўламан.

Бу ўринда мен фақат Амир Темур юбилейига тайёргарлик кўриш муносабати билан боғлиқ айрим лавҳаларни эсга олиб ўтдим, холос.

Ҳар бир ишга киришишдан олдин масаланинг моҳиятига чуқур кириб бориш, уни бугунга, келажакка хизмат эттиришга йўналтириш Ислом Каримов иш услуби даражасига кўтарилганлигини бошқа муносабатлар билан бўлган учрашувларимизда ҳам кўп кўрганман. Бу учрашувларимиздан Ислом аканинг ўзлари кўп такрорлашни яхши кўрадиган бир гапни — ”Биз миллатимиз фахри бўлган зотларга муносиб бўлишимиз керак”, деган хулосани англаб эдик.

Бўрибой АҲМЕДОВ

КЕЛАЖАККА ИШОНЧИМИЗНИ АНГЛАМОҚЧИ БЎЛСАК, АМИР ТЕМУРНИ ЭСЛАЙЛИК

Ўзбекистон Республикаси ўз миллий мустақиллигини қўлга киритган дастлабки йилларданоқ жаҳон цивилизацияси тараққиётига катта ҳисса қўшган буюк аждодларимиз, уларнинг илмий ва маданий меросини, ўзбек халқининг жаҳоншумул қадриятларини тиклашга киришди. Бу улкан ишнинг тепасида толмас курашчи Президент Ислом Каримов турибди. Шу йилларда биз улуғ муҳаддислар ал-Бухорий, Исо Термизий, Ҳаким ат-Термизий, туркий халқларнинг пири бузургвори Хожа Аҳмад Яссавий, Нақшбандия тариқатининг буюк етакчилари Абдулхолиқ Ғнждувоний ва Хожа Баҳоуддин, улуғ мунажжим ва тарихшунос олим Мирзо Улуғбек, бемонанд шоир ва олим Заҳириддин Муҳаммад Бобур ва ўнлаб бошқа олимларимиз ва шоирларимизнинг бой илмий ва адабий меросини ҳар томонлама ўрганиш имкониятига эга бўлдик.

Миллий мустақилликка эришганимизнинг яна бир шарофатли натижаси шу бўлдики, жаҳон тарихида катта ўрин тутган буюк давлат арбоби, тенги йўқ саркарда, илм-фан ва маданият ҳомийси, бунёдкор аждодимиз Амир Темур яна бағримизга қайтиб келди. Республика ҳукумати ва ЮНЕСКОнинг қарори (1995 й.) билан унинг 660 йиллик юбилейи нафақат Ўзбекистон ва у билан қўшни Марказий Осиё мамлакатларида, балки бутун дунёда кенг нишонланди.

Катта тантаналар Оврупонинг қадимий илмий ва маданий марказларидан бири, ҳазрат соҳибқирон яхши ният билан, яъни савдосотиқ ва маданий алоқаларни ривожлантириш ниятида қўл узатганда чўчимай қўлини олган Франциянинг пойтахти Парижда ҳам бўлди. Бу ерда 1996 йилнинг апрел ойида “Темурийлар даврида илм-фан, маданият ва маорифнинг равнақи” ҳафталиги бўлиб ўтди. Мамлакатимиздан борган нуфузли ҳайъатга Ўзбекистон Президенти, академик Ислом Каримовнинг ўзи бошчилик қилди. Ислом Абдуғаниевич ЮНЕСКОнинг ўша кунлари бўлиб ўтган Ижроия сессиясида “Ўтмишсиз келажак, ҳамкорликсиз тараққиёт бўлмайди” деган мавзуда маъруза қилди. Президент қадимда “Мовароуннаҳр” ёки “Туркистон” деб аталган ва кўп асрлар мобайнида жаҳон халқлари ўртасидаги савдо ва маданий ало-

қаларни боғлаб берган мамлакат бўлганлиги ва бундан буён ҳам шу анъаналарни ривожлантириш кераклигини айтиб, Ўзбекистоннинг ўзига хос янгиланиш ва тараққиёт йўлининг шарт-шароитларини кўрсатиб берди. Бу:

— умуминсоний қадриятларга содиқлик;

— миллий анъаналар, дин ва маданиятни қайта тиклаш ва мустаҳкамлаш, халқимизнинг маънавий меросини ривожлантириб, уни ҳозирги замон цивилизацияси ютуқлари билан бойитиш;

ва, ниҳоят,

— инсон ўз салоҳияти ва истеъдодини эркин равишда намоён қила олиши учун шароит яратиш” (“Амир Темури ҳақида суз”, Тошкент, “Ўзбекистон” нашриёти, 1996, 8-бет).

Ҳафталик доирасида ЮНЕСКО қароргоҳида Ўзбекистоннинг тасвирий ва халқ амалий санъати кўргазмаси намоиш қилинди, юқорида қайд этилган мавзуда халқаро илмий конференция бўлиб ўтди.

Кўргазмада Амир Темури ва темурийлар давридан қолган илмий ва маданий мерос намуналари (қимматли қўлёзма асарлар, тангалар, буюмлар ва ҳ.к.), ҳозирги замон ўзбек мусаввирлари ва халқ амалий санъати намоёндаларининг темурийлар даврига бағишланган асарлари намоиш қилинди. Муҳими шу бўлдики, кўргазманинг очилишида Франция

Президенти Жак Ширак ҳам ҳозир бўлди. Кўргазмани ҳафта давомида жуда кўп парижликлар ва пойтахт меҳмонлари келиб кўрдилар.

Жаҳон темуршунос олимларининг “Темурийлар даврида илм-фан, маданият ва маорифнинг ривожланиши” мавзуида ўша ерда 22 апрель куни ташкил этилган илмий конференцияси ҳам юқори савияда ўтди. Конференцияни Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси ва Франциядаги “Темурийлар даври тарихи ва санъатини ўрганиш ва Француз-ўзбек маданий алоқалари уюшмаси” (раиси проф. Люсьен Керен, бош котиби Фредерика Бопартис-Брессан) билан биргаликда уюштирдилар. Конференцияда Амир Темурнинг ҳаёти ва кўп қиррали фаолияти, темурийлар даври тарихи ва маданиятига оид 16 та илмий маъруза тингланди ва муҳокама қилинди.

Умуман олганда, ҳаммаси яхши бўлди, лекин ўз минтақамиздан чиққан бир ғаламис шу ерда ошга заҳар солди, конференцияни тортишувлар ва низолар йўлига буриб юбормоқчи бўлди. У бирдан ўрнидан туриб луқма ташлади: “Нимагадир Темурнинг босқинчилигини ҳеч ким гапирмади?”, “Темурийлар маданияти аслида сомонийлар маданиятидан ўсиб чиққан”, — деди у. Бу одамни Амир Темурни яхши билмайди, деб бўлмайд-

ди. Аксинча, тарихни яхши биладиган одам, ижтимоий фанларнинг йирик вакиллари-дан бири эди. У шу ернинг ўзида жавобини олди, лекин унинг бу қилмиши кўпчиликнинг ди-лига ботди. Аслида бу одам бизга эски та-ниш, ҳамма вақт қиладиган иши шунақа. Ма-салан, 1988 йили Москва ёнидаги Звениго-род шаҳарчасида бўлган бир умумиттифоқ илмий-амалий конференциясида ҳам сувни лойқалатишга уриниб кўрган, ўзбек халқи-нинг келиб чиқиши ҳақида кўп тухмат гап-ларни айтган. “Букрини гўр тўғрилайди”, дей-ишади. Шу гап тўғри экан...

Истиқлол шарофати билан илм аҳлининг ҳам, шоиру адибнинг ҳам иши юришиб кет-ди. Чоризм ва шўролар ҳукмронлиги даврида ота-боболардан қолган бой илм-фан ва ма-даният хазинаси эшигига осилган қулфлар очилиб, маънавий меросимизни қўлга олиш, ўрганиш ва кенг халқ оммасига етказиб бе-риш имкониятига эга бўлди, Яратганга шукр! Мана қаранг, қисқа бир вақт — олти йил мобайнида мамлакатимизда тарих фани айниқса равноқ топди.

Амир Темур ва темурийлар тарихига оид муҳим манбалардан Низомиддин Шомий ва Шарафуддин Али Яздий “Зафарнома” лари, Мирзо Улуғбекнинг “Тўрт улус тарихи”, Мирзо Муҳаммад Ҳайдарнинг “Тарихи Ра-шидий” асарлари, “Амир Темур ва Улуғбек

замондошлари хотирасида” деган терма ва бошқа асарлар чоп этилди. “Темур тузуклари” ўзбек, рус, инглиз ва француз тилларида нашр этилди.

Шарқшунос ва тарихчи олимларимиз, адабиётшуносларимиз уша замон тарихи ва маданияти ҳақида унлаб илмий, илмий-оммабоп рисола ва мақолалар ёзиб чоп этдирдилар. Булар орасида Турғун Файзиевнинг “Темурийлар шажараси”, Малик Муродовнинг “Соҳибқирон сабоқлари”, Амириддин Бердимуродовнинг “Амир Темур мақбараси”, Абдуқодир Ҳайитметовнинг “Темурийлар даври адабиёти”, Муҳаммаджон Холбековнинг “Амир Темурнинг Оврупо қироллари билан ёзишмалари”, ушбу сатрлар муаллифининг ўзбек, инглиз ва рус тилларидаги “Соҳибқирон” ва “Амир Темурни ёд этиб” деган асарлари бор.

Бу борада шоир ва адибларимизнинг қилган ишлари ҳам таҳсинга сазовор. Истиқлол йилларида Муҳаммад Алининг XIV асрда мўғуллар истибдодига қарши кўтарилган халқ қўзғолонига бағишланган “Сарбадорлар”, Евгений Березиков ва ушбу сатрлар муаллифининг ҳазрат соҳибқироннинг ҳаёти ва ижтимоий-сиёсий фаолиятидан ҳикоя қилувчи “Великий Темур” ва “Амир Темур” романлари, Олимжон Бўриевнинг “Амир

Ўзбекистон

санъаткорлари ўз қушиқ
ва рақслари билан
ЮНЕСКО анжумани
иштирокчиларини мамнун
қилдилар

Шаҳрисабзда Амир Темур ҳайкали
пойга гул куйиш маросими

Шаҳрисабз шаҳрига "Амир Темур" орденини топшириш пайти

Президент Ислам Каримов
халқаро илмий конференция маҳмони –
атоқли қирғиз ёзувчиси Чингиз Айтматов билан

“Амир Темур” ордени

*Президент Ислам Каримов Амир Темур
таваллудининг 660 йиллигига бағишланган халқаро
илмий конференцияда маъруза қилмоқда*

АМЫР ТЕМУР БА УНУН
ЖАЛЫН ТАРХИДЫН ВЭНН
ХАЛГАРО ИТГЭМ КОНФЕРЕНЦИ
INTERNATIONAL CONFERENCE
AMIR TEMUR AND HIS
PLACE IN WORLD HISTORY
TOURKENT 1996

Темурийлар тарихи давлат музейининг очилиш маросими
иштирокчилари

Темурийлар тарихи давлат музейининг очилиш маросими
хатми қуръон билан бошланиб, юртга ош тарқатилди

Президент Ислам Каримов
Темурийлар тарихи давлат
музейининг очилиш
маросимида нутқ сузламоқда

Юқори мартабали меҳмонлар Темурийлар тарихи
давлат-музейи экспонатлари билан танишмоқдалар

Ўзбекистон Президенти Ислам
Каримов Самарқанд шаҳрида Амир
Темур ҳайкалининг очилиши ҳамда
шаҳарга "Амир Темур" орденини
топшириш маросимида нутқ
сўзламоқда

Президент Ислам Каримов Амир Темур ҳайкали пойига гул қуймоқда

Темурийлар тарихи
давлат музейининг
ички кўриниши

Темур” шеърий романи нашр этилиб, китобхонларга тухфа этилди.

Ҳозир шарқшунос олимларимиз темурийлар даври тарихига оид муҳим манбалардан яна иккитасини: Абдураззоқ Самарқандийнинг “Матлаъ ус-саъдайн ва мажмаъ ул-баҳрайн” (“Икки саодатли юлдузнинг чиқиш жойи ва икки денгизнинг туташган ери”), Муъинуддин Натанзийнинг “Мунтахаб ут-таворихи Муъиний” (“Муъинийнинг сайланган асари”) китобларини нашрга тайёрламоқдалар.

1996 йили бундан ҳам кўп китоб нашр қилишимиз мумкин эди. Вазирлар Маҳкамаси, республика илмий жамоатчилигининг илтимосини инобатга олиб, ўн тўртта муҳим асарни нашр қилиш учун маблағ ажратиб берди. Афсуски, рўйхатга киритилган асарларнинг қўлёзмаси белгиланган муддатда нашриётларга топширилмади. Режалаштирилган ва керак миқдорда маблағ билан таъминланган ўн тўрт асардан фақат тўрттаси чоп этилди, холос. Минг афсус! Биз кўпдан бери одамларнинг гапига (тўғрироғи, ваъдасига) ишониб иш тутадиган бўлиб қолганмиз. Аввал китоб қўлёзмасини пухталаб, кейин нашр хусусида гап очмаймиз. Одам одамга ишониши керак, лекин...

Шу ерда франциялик атоқли темуршунос олим Люсьен Керен ва уша йиллари Ўзбе-

кистоннинг Франциядаги фавқулодда ва мухтор элчиси бўлиб хизмат қилган ҳуқуқшунос олим, профессор Акмал Саидов биргаликда ёзган “Амир Темури ва Франция” деган муҳим бир китоб ҳақида ҳам икки оғиз гапириб ўтмоқчиман. Асар Францияда бундан икки юз йил муқаддам шаклланган темуршунослик мактаби тарихи, ўзбек ва француз олимининг “Темурхонлик мулоқотлари”, Амир Темурнинг француз қироллари билан олиб борган ёзишмаларидан айримлари ҳақида ҳикоя қилади.

Франция олимлари (Жан Поль Ру, Жан Обен, Тьерри Заркони)нинг Амир Темурга бағишланган яна битта мажмуасининг қўлёзмаси ҳозир қўлимда. Иншооллоҳ, яқин орада ўзбек ўқувчисига ҳадя қилинади. Шунингдек, хорижда кейинги йилларда яратилган икки муҳим тадқиқот — Беатрица Форбес Манз (АҚШ)нинг “Темур империясининг юксалиши ва идора қилиниши” ҳамда Саййид Жалолиддин (Ҳиндистон)нинг “Темур давлати (давлат тузилиши)” деган қимматли китобларини ҳам эслаб ўтиш жоиз. Бу асарларда кўпроқ Амир Темурнинг миллий давлатни яратиш борасидаги фаолиятига эътибор берилган.

Шу ўринда ҳазрат соҳибқирон ва авлодининг тарихига оид асарларнинг фихринини тузиш йўлида олиб борилаётган хайрли иш-

ларни ҳам хотирга олмасдан бўлмайди. Масалан, шундай фихристлардан бирини немис олими М. Даренхарт тузган ва 1913 йили Германияда чоп этдирган. Яна бир фихрист муаллифи машҳур афғон шарқшуноси Абдулҳай Ҳабибийдир. 1018 саҳифадан иборат бўлган бу катта асар “Темурийлар даври санъати” деб аталади ва 1974 йили Техронда босмадан чиқарилган. Бундай ишлар мамлакатимизда ҳам олиб борилмоқда. Дастлабки муваффақиятларга ҳам эришилди. Мен бу ерда Р. А. Алимовнинг 1995 йилда чоп этилган “Амир Темури (услубий қўлланма)” ва “Соҳибқирон Темури” деган иккита китобини, шунингдек 1996 йилда Парижда Э. Ртвеладзе ва А. Саидов эълон қилган “Темури в зеркале мировой истории” ва Ўзбекистоннинг Мисрдаги Фавқуллода ва мухтор элчиси Шамсиддин Бобохонов билан мисрлик олим Насрулло Мубашшир ат-Тарозий биргаликда тузган ва “Миср кутубхоналарида сақланаётган манба ва қўлёзмалар фихристи” номи билан Қоҳирада 1996 йили босиб чиқарилган китобларни назарда тутмоқдаман.

Парижда чоп этилган фихрист нашрга тайёрланган шу номдаги китобнинг фақат биринчи қисми бўлиб, Англия, Австрия, Аргентина, АҚШ, Белгия, Венгрия, Германия, Испания, Италия, Ливан, Франция, Чехия, Хитой, Япония, Эрон, Ҳиндистон ва бошқа

мамлакатларда ёзилган 400 дан ортиқ асар ҳақида қисқача маълумот беради. Иккинчи фихрист бир қадар каттароқ. Амир Темур ва темурийлар даври, ўша замондаги илм-фан, маориф ва маданиятнинг тараққиётидан аҳборот берувчи 970 асар ҳақидаги маълумотни ўз ичига олади.

Бу борада “мана энди юбилей ўтди...” қабилида иш тутмасдан, албатта давом этдирилиши лозим бўлган муҳим вазифалар олдимизда турибди. Амир Темур ва унинг авлоди тарихини (бу тарих 468 йилни ўз ичига олади) чуқур ва атрофлича ўрганишга жазм қилган эканмиз, бу катта ишни улар ҳақида ёзилган асарларни тўпلامасдан ва ўрганмасдан туриб уҳдалаб бўлмайди.

Мамлакатимизда Амир Темур юбилейига тайёргарлик куриш ва уни ўтказиш йиллари улуғ соҳибқироннинг номини абадийлаштириш борасида ҳам катта ишлар амалга оширилди: у қурдирган биноларнинг катта қисми таъмирланди, ҳазрат соҳибқиронга ҳайкаллар ўрнатилди, Тошкентнинг қоқ марказида Темурийлар тарихи давлат музейи қурилди, унинг ҳаёти ва фаолиятидан ҳикоя қилувчи икки серияли бадийий ва олти қисмдан иборат телефильм яратилди.

Ўз даврида темурийлардан фақат Султон Ҳусайн Бойқаро билан Заҳриддин Муҳаммад Бобур ҳамда унинг Ҳиндистонни 332 йил

идора қилган авлодидан баъзиларининг сурати чизилган экан. Улар ҳозир Англия кутубхоналаридан бирида сақланмоқда. Бобурий ҳукмдорлар саройида нафақат теурий-зодалар, балки бошқа мамлакат ҳукмдорлари, хусусан, Бухоро хонларининг ҳам суратини чизиш одати бўлган экан. Буни биз XVI асрнинг иккинчи ярми ва XVII асрнинг биринчи ярмида Самарқандда ўтган атоқли тазкиранавис, шоир ва муסיқашунос олим Мутрибийнинг “Хотироти Мутрибий” (1627 йили ёзилган) номли асаридан биламиз. Мазкур асар Мутрибийнинг Жаҳонгир подшоҳ саройида умаро ва шуаро билан бўлган 24 суҳбати ҳақида маълумот беради.

Суҳбатлардан бирида (18-суҳбатда) мана буларни ўқиймиз: “Подшоҳ остонасини ўпиш учун бордим. Подшоҳ кулида кимларнингдир суратини тутиб турган эканлар. Илтифот кўрсатиб мени ҳузурига чорладилар ва сўрадилар: “Диққат билан қара-чи, суратларда тасвир этилган зотлар ким бўлди экан?” Суратларни синчиклаб қараб, уларнинг бирида Абдуллахон ўзбек (1583—1598 йиллари Бухоро хони — *муал.*) яна бирида эса унинг ўғли Абдулмўъминхон тасвирланганини айтдим. Подшоҳ дедилар: “Суратлар уларга ўхшайдими ёки эътирозинг борми? Агар бўлса, айт”. Мен жавоб қилдим: “Абдуллахон бирмунча семиз, ияги бўлса, туғри қилиб

чизилган. Аслида бундай эмас. У бу даражада семиз эмас, иягида эса чандиқ бор”. Подшоҳ сурадилар: “Чандиқ иягининг сўл тарафида-ми ё ўнгидами?” Жавоб қилдим: “Чандиқ иягининг чап тарафида”. Подшоҳ шу заҳотиёқ мусаввирни чақиртириб, суратни айтилган камчиликларни инobatта олиб бошқатдан чизишни буюрди. Шундан кейин подшоҳ менга қараб: “Абдулмўминхоннинг сурати хусусида нима дейсан?”, деди. Мен жавоб қилдим: “Уни сал қорачароқ қилиб тасвишлашибди, аслида эса у буғдойрангли; салла ўраганда бир учини сал осилтириб боғлайди; ўшанда чиройли чиқади”. Подшоҳ буюрдилар: “Саллангни ечиб менинг бошимга худди Абдулмўминхонникига ўхшатиб ўраб қўй!” Мен унинг истак-хоҳишини бажо келтирдим. Салла айнан Абдулмўминхонникидай чиқди. Аллоҳнинг ноиби (Жаҳонгир подшоҳ — *муал.*) мусаввирни чақиртириб, суратни қайтадан чизишни буюрди. Эртаси куни мусаввир бошқатдан чизилган суратларни саройга олиб келди ва улар ҳазрати олийларига маъқул бўлди”.

Лекин, афсуски, Амир Тему́р ҳам, Мирзо Улуғбек ҳам ўз вақтида суратларини чиздириб қўйишмаган экан. Шу сабабдан уларнинг сурати ва сийратини яхши билмаймиз. Ҳаммамиз уларни шўролар даврида антрополог-ҳайкалтарош М. Герасимов “яратган” бюст

орқали биламиз. М. Герасимов уларни бадбашара, маймунга ўхшатиб яратган. Нима ҳам қила оларди у? Амир Темурни бир умр қоралаб келган ҳукмдор тузумнинг кўрсатмаларига бўйсунмай иложи йўқ эди унинг ҳам. М. Герасимов “яратган” ҳайкалчалар шу кунларгача Амир Темур ва Мирзо Улуғбек сиймосига эталон бўлиб келди. Аслида эса улар ҳақиқатдан йироқ, гирт уйдирма бир нарса эди. Амир Темурни ўз кўзи билан кўрган, етти йил унинг саройида истиқомат қилиб, суҳбатларига мушарраф бўлган ва тарбиятини топган тарихшунос олим Ибн Арабшоҳ ҳазрат соҳибқиронни бундай тасвирлайди: “Темур баланд бўйли, тик қоматли, кенг пешонали, калласи катта, бағоят кучли ва салобатли, оқ-қизил юзли, қўл-оёқлари бақувват, кенг елкали, бармоқлари йўғон, болдирлари семиз, қадди-қомати келишган, серсоқол, ўнг қўли билан ўнг оёғи захмдор, икки кўзи бамисоли икки шаъм, йўғон овозли... бехато фикрли, фаҳм-фаросатли, бахтиёр, улуғлиги ўзига ярашган, қатъий азм билан сўзловчи, ҳақгўй киши эди. У зимдан қараш ва кўз ишоратларини сезадиган, нидроқин, синиқов, ҳар қандай ишоратдан огоҳ киши бўлиб, юз бериши мумкин бўлган ҳамма ишни олдиндан кўриб-билиб турар эди”.

Амир Темурнинг ўхшаш портретини яратмоқчи бўлган мусаввир учун бундан ортиқ

материал бўлмаса керак. Ибн Арабшоҳ ҳазрат соҳибқироннинг баёний (сўзма-сўз) портретини бекам-кўст чизиб бериб қўйган-ку.

Амир Темурнинг сиймосини яратишга йирик давлат арбоби, илм-фан ва маданият ҳомийси, буюк мунажжим ва тарихчи олим Мирзо Улуғбек таваллудининг 600 йиллигини нишонлашга тайёргарлик бораётган йиллари киришилди. Ҳукумат ўшанда катта кўрик-танлов эълон қилди. Кўрик-танловга Республика Президенти Ислом Каримовнинг ўзи бошчилик қилди. Муддат ўтиб, кўрик-танловга Ўзбекистон мусаввирларидан йигирмадан ортиғининг асарлари олиб келиб қўйилди. Асарлар бир неча бор кўрикдан ўтказилгандан кейин ёш мусаввир Акмалжон Икромжонов (Мирзо Улуғбек) ва тарихий мавзуда кўп тасвирий асарлар яратган отахон рассом, профессор Малик Набиев (Амир Темур) чизган суратлар танлаб олинди. Лекин комиссия, хусусан Президентнинг ўзлари, суратлар хусусида баъзи танқидий мулоҳазаларини билдирдилар.

Масалан, Президент Мирзо Улуғбек портретини синчиклаб қараб: “Дуруст, лекин нима учун Мирзо Улуғбек букчайган, елкалари қисқа, жуссаси бобосига ўхшамаган?”, — деди. Мен ва кўрик-танлов иштирокчиларидан бири (орқада турган экан, кимлигини билолмадим) “Мирзо Улуғбек олим

киши, бир умр букчайиб ўлтириб хат ёзган, китоб мутолаа қилган”, — деб тушунтирмоқчи бўлди. “Йўқ, — деди Президент, — биринчидан, насл масаласига, ирсиятга эътибор беринглар. Амир Темурга бир қаранглар, барваста, салобатли одам. Иккинчидан, Улугбек бир умр букчайиб ўлтириб хат ёзмагандир, китоб мутолаа қилмагандир”. Ислом Абдуғаниевич Амир Темур портрети хусусида ҳам бир қанча қимматли мулоҳазалар билдирди.

Мусаввирлар суратлар устида бир неча ой ишлаб, охири уларни меъёрига етказдилар. Акмалжон Икромжонов ва Малик Набиев чизган суратлар танлаб олинди.

Амир Темур юбилейини нишонлашга тайёргарлик бораётган йиллари Амир Темурнинг ҳайкалини яратиш хусусида ҳам кўрик-танлов ўтказилиб, Илҳом Жабборов яратган ҳайкал мувофиқ топилди. Ҳукумат қарори билан ҳазрат соҳибқироннинг уч кўринишда яратилган ҳайкаллари Тошкент, Самарқанд ва Шаҳрисабз шаҳарларида ўрнатилди.

Тошкентнинг марказида, шаҳарнинг чиройига чирой қўшиб турган Темурийлар тарихи давлат музейининг муҳташам биносини кўпчилик кўрган, кириб зиёрат қилган. Лекин унинг қандай ва қай шароитда бунёд этилганини кам одам билади.

Ҳаммаси Президент Ислом Каримов пойтахт шаҳар Тошкентда Темурийлар тарихи

давлат музейини бунёд этиш ҳақидаги фармонга имзо чеккан кун — 1996 йил 14 мартдан бошланди. Ҳазрат соҳибқироннинг қутлуг юбилейига бўлса атиги олти ой вақт қолган эди. Ҳа, бор-йўғи олти ой! Бу фурсат ичида ҳатто омборхона қуриб бўлмасди. Қурилмоқчи бўлган музей эса ўта мураккаб, улар ва ҳашаматли бир иншоот эди. Темурийлар музейи салобати билан жаҳонда ягона бир музей бўлиши керак эди, чунки у шарқ илм-фани ва маданияти тарихида яна бир Уйғониш даври ҳисобланган Амир Темури ва темурийлар даври тарихи ва маданиятини халққа намоиш қилиши керак эди. Ақл бовар қилмайдиган ва ҳамманинг ҳам қўлидан келавермайдиган бундай иншоотни қуришнинг ўзи бўлмади. Лекин Президент Ислом Каримов ва республика раҳбарияти бу мушкул, шу билан баробар, хайрли бир ишга пухта режа ва ҳисоб-китоб билан, шу сабабли чўчимай қўл урдилар.

Ҳар қандай қурилиш ҳамма вақт, ҳозир ҳам, қадимда ҳам лойиҳадан бошланади. Лекин Темурийлар тарихи давлат музейини лойиҳалашнинг осон кўтмади. Лойиҳа устида қўнбаҳслар, талашиб-тортишувлар бўлди. Масалан, айрим меъморлар уни Фарб услубида, тўртбурчак шаклида, Эрмитаж (Санкт-Петербург) ва Британия музейи (Лондон)га ўхшатиб қуриш кераклигини таклиф қилди-

лар. Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида тузилган Байрам ва юбилей тадбирларини ўтказиш дирекциясида бўлган бир йиғилишда қурилажак музей лойиҳаси ҳақида бир оз тортишув бўлди. Истеъдодли ўзбек меъмори Абдуқаҳҳор Турдиевининг доира шаклида чизган лойиҳасига ҳалиги меъморлар эътироз билдириб, Лондон, Париж, Нью-Йорк, Санкт-Петербургдаги музейларни бориб кўриш, сўнг Темурийлар тарихи давлат музейи лойиҳасига қўл уриш керак, деб оёқ тираб туриб олдилар. Бу музейларни яхши биламиз. Юксак дид ва зўр ихлос билан қурилган улар. Лекин Оврупо услубида қурилган. Биз қурмоқчи бўлиб турган музей эса тамом бошқача, шарқона бўлиши керак. Мен ўшанда Абдуқаҳҳор Турдиевининг лойиҳасини дуруст топувчилардан бўлдим. Ростини айтсам, ўшанда ўзимни тутиб туrolмадим: “Халқимиз улугворлиги билан ҳозир ҳам келиб қурганини ҳайратга солиб турган юксак ва муҳташам биноларни, шунингдек, доира шаклидагиларини ҳам ва осмонўпар минораларни (Қорахонийлар даврида Бухоро ва Сурхондарёда барпо этилган минораларни назарда тутдим) ҳам қурган”, — деб юбордим. Лекин тортишувларнинг охири хайрли бўлди. Охириги ва ҳал қилувчи сўзни музей қурилиши ва юбилей муносабати билан бошқа шаҳарларда ҳам қурилаётган ва таъмирланаётган бар-

ча қурилишларнинг тепасида турган раҳбаримиз айтадилар, деб ўйлар эдик. Чунки музей лойиҳасини у киши албатта қуришлари муқаррар эди. Охири биз ўйлагандай бўлди. Ислом Абдуғаниевич Абдуқаҳҳор Турдиевнинг лойиҳасини маъқул топди ва тасдиқлади. Темурийлар тарихи давлат музейи худди ҳозир кўриб турганингиздай доира шаклида қурилди. Қаранг, қандай муҳташам ва кўркем бино бўлди у! Кўриб кўз қувонади, дил яйрайди. Президент жуда тўғри таърифлагандай, “Амир Темури хийбони гузал бир узук бўлса, бу музей шу узукнинг ёқут кўзи” бўлди.

Муҳими, бу улкан музей буюк бобокалонимизнинг улуғ номини абадийлаштириш, унинг руҳи покини шод этиш учун муҳтарам Президентимизнинг саъй-ҳаракати, ўзбек халқининг саховатли қўли билан қилинган савобли бир иш бўлди.

Лекин музей юртбошимиз ва халқимиз кутгандай музейга айланиши учун яна кўп ишларни қилишимиз керак. Биринчи навбатда уни зарур экспонатлар: Амир Темури ва унинг авлодига тегишли буюмлар, уша замонларда зарб қилинган тангалар, XV асрда битилган қимматли қўлёзма китоблар, Амир Темури ва темурийзодаларнинг хорижий мамлакатлар: Франция, Англия, Византия, Венеция, Испания, Олтин ўрда, Хитой ва бошқа мамлакатларнинг олий ҳукмдорлари билан олиб

борган ёзишмаларининг ҳеч бўлмаса нусхалари билан тўлдириш зарур. Бу энди ўзбек зиёлиларининг — олимлар, шоирлар, ёзувчилар, рассомлар ва қолаверса, ўзбек тижоратчилари ва ишбилармонларининг муқаддас иши бўлиб қолиши керак.

Яна бир гап. Муҳтарам Ислом Каримовнинг бевосита ташаббуси билан Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 14 мартдаги қарори асосида таъсис этилган Халқаро Амир Темур хайрия жамғармасининг бошқаруви ҳам шу музей биносига жойлаштирилди. Бунимиз, биринчидан, Президентимизнинг соҳибқирон шахсиятига эҳтиромининг яна бир куруниши, қолаверса, узоқни кўзлаб қилинган иш, деб билдик.

Маълумки, Халқаро Амир Темур хайрия жамғармасининг вазифаларидан бири Амир Темур ва темурийлар даври тарихига оид араб, форс, туркий, хитой ва бошқа тилларда битилган қўлёзма китобларни, шунингдек, ҳазрат соҳибқирон ва унинг авлоди ҳақида XVI асрдан бери хорижий мамлакатларда ёзилган асарларни қидириб топиш ва ўрганиш, уларнинг муҳимларини ўзбек ва рус тилларига таржима қилиб, халққа тарқатишдан иборатдир. Демак, жамғарма ўз атрофига етук темуршунос олимларни, адиб ва шоирларни бирлаштиради. Шундай куч албатта музейга ҳам йиғилиши мумкин. Демак, Хал-

қаро Амир Темур хайрия жамғармаси билан
Темурийлар тарихи давлат музейига йиғил-
ган олимлар бир бўлсалар, катта илмий жа-
моатга айланадилар. Бошқача қилиб айтади-
ган бўлсак, жамғарма билан музей келажак-
да Амир Темур ва темурийлар даври тарихи
ва маданиятини урганувчи катта илмий мар-
казга айланади. Биз шу олижаноб мақсад сари
интилмоқдамиз, барча саъй-ҳаракатларимиз
шунга қаратилган.

СОҲИБҚИРОН РУҲИ ҚЎЛЛАГАН ВАТАН

Қадимий Туркистон диёри серҳосил замини, улкан табиий бойликлари, бебаҳо маданий-маърифий мероси билан дунёга машҳур бўлган. Бу ҳудудда Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, ал-Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Мирзо Улуғбек, Бобур сингари буюк алломалар, Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Темур Малик сингари саркардалар яшаб, халқини, юртини оламга танитганлар.

Бу улуғ бобокалонларимиз орасида она тупроғи, меҳнаткаш халқини жаҳонга машҳур қилган буюк соҳибқирон Амир Темур сиймоси тарихда алоҳида ўрин тутadi. У қадимий ва муқаддас Ватанимизни мўғул босқинчиларидан халос этибгина қолмасдан, балки қисқа фурсат ичида кўрпай замин тан олган улкан ва қудратли давлатни ҳам барпо қилди. Самарқанддай гузал масканни ўзига пойтахт қилиб, унда тенгсиз ҳашаматли ва салобатли иморатлар бунёд этиб, жумлаи жаҳонни лол қолдирди.

Ҳақиқатан ҳам, биз бугун яшаётган мустақил Ўзбекистон давлатидаги тарихий шаҳарлар, гузал маконларнинг кўпчилиги Амир Темур ва темурийлар даврида вужудга келди. Темурийлар даври ҳар соҳада чинакам уйғониш даври бўлди. Ер юзининг кўпгина давлатлари билан алоқалар ўрнатилди. Буюк Ипак йўли қайтадан тикланиб, унинг савдо қарвонлари учун доимо очиқ ва беҳатар бўлиши таъминланди.

Президент Ислом Каримовнинг таъбири билан айтганда, Амир Темур аввало қудратли давлат қурган. Давлат қудратли бўлмаса, бегакдор маънавий мерос ҳам, обидалар ҳам, тарихий ёдгорликлар ҳам бўлмасди.

Афсуски, биз кўп йиллар давомида ана шундай буюк зот, дунёга машҳур давлат арбоби, улуг бунёдкор Амир Темур шахсиятининг асл моҳиятига холис ва ҳаққоний баҳо бериш имконидан маҳрум бўлиб яшадик. Шўро тузуми соҳибқирон ҳақидаги ҳақиқатни халқдан яшириб келди. Бобокалонимиз туғрисида икки оғиз илиқ сўз айтилган барча манбалар кўздан яширилган, таъқиқланган ёки сохталаштирилган эди. Айни вақтда “улуг рус халқи”, унинг подшоҳлари ва доҳийлари, саркарда ва жаҳонгирларининг қаҳрамонликлари кўкларга кутарилиб мақталар, омма онгига мажбуран сингдирилар эди.

Биз бугун кўз олдимизда бунёд булаётган халқимизнинг янги тарихига нафақат гувоҳимиз, балки бу тарихий жараённинг бевосита иштирокчиларимиз. Шунинг учун ҳам яқин ўтмишимизда, куни кеча юз берган воқеа-ҳодисаларни тўлақонли ва ҳаққоний акс эттириш ҳам бизнинг бурчимиздир.

Амир Тему́р шахсиятини тиклаш ва унинг номини тарихий мавқеига муносиб тарзда дунёга танитиш ғоясининг пайдо бўлиши ва амалга оширилиши ҳаммамизнинг кўз унгимизда содир бўлди, деб айтсам, янглишмайман. Мен хизмат тақозосига кўра муҳтарам Президентимиз Ислом Каримовнинг турли даражадаги анжуманларда, йиғилиш ва учрашувларда бу ҳақда айтган эҳтиросли фикр-мулоҳазаларига кўпчилик қатори гувоҳ бўлганман. Айниқса, соҳибқироннинг букилган қаддини тиклаш, унинг шаъну шавкати ва иззат-икромини жойига қўйиш, у зотнинг тарихда ўз ҳаққоний ўрнини эгаллаши лозимлиги тўғрисида юртбошимиз айтган оташин сўзларни тўлқинланиб, ички бир ҳаяжон ва фахру ғурур билан тинглаганман.

1995 йилнинг июнь ойида бўлган бир суҳбатда Президент шу мавзуда мушоҳада юритиб, шундай дедилар:

“— Мана бир мисол. Шўро даврида бизга Амир Темурни босқинчи, золим, қонхўр жаллод, бориб турган жоҳил, деб уқтириб ке-

лишди. Агар у чиндан ҳам шундай кимса бўлган бўлса, у ҳолда айнан ўша даврда юртимизда бундай қудратли ва мукамал давлат тизими қандай пайдо бўлди? Бундай бунёдкорлик ишлари қандай амалга оширилди? Жаҳон цивилизациясига улкан ҳисса қўшган буюк алломалар, улуғ меъморлар, шоирлар ва рассомлар қандай етишиб чиқди?!

Демак, кўриниб турибдики, Амир Темури ҳақидаги бу уйдирма – соф сиёсий мақсадларни қўзлаган туҳматдан иборат. Биласизми, бу ишларнинг тагидаги мақсад битта бўлган: яъни бизнинг ўзлигимизни, тарихимизни унуттириш, бизни манқуртга айлантириш. Шунинг учун ҳам биз Амир Темурнинг ҳурматини жойига қўяр эканмиз, биринчи галда шу савобли иш орқали халқимизнинг, миллатимизнинг иззат-ҳурматини жойига қўйган бўламиз. Буни ҳеч қачон унутмаслик зарур. Ўзлигимизни англашимиз, миллий қадриятларимизни тиклашимиз ҳам қарз, ҳам фарз”.

Суҳбат давом этар экан, ҳаёлимда узоқ ўтмиш гавдаланарди. Кулоғим остида эса Амир Темурнинг ўктам ва қудратли овози янграётгандек туюларди. Бу овоз гўё: замонлар ўтади ва юрт деб, халқ деб ёниб яшашни ўзига эътиқод қилиб олган, юз йилларда бир марта туғиладиган шундай бир зот оламга кела-

дики, у менинг топталган номимни ҳам эъозлаб юксакка кўтаради, мен ва авлодларим амалга оширган ишларга ҳаққоний баҳо бериб, бутун дунёга танитади, иншооллоҳ, дея ишонч билан таъкидлаётгандай эди.

Ўшанда Президентнинг мазкур мулоҳазаларини ён дафтаримга ёзиб олган эдим. Вақт ўтган сари уларни қайта-қайта ўқиб шунга амин бўлдимки, бу қудратли салтанат асосчиси, тенгсиз саркарда, илм-фан, маънавият ва дину диёнат ҳомийси Амир Темур шахсига нисбатан бой ҳаётий тажрибага эга, етук давлат ва жамоат арбоби, моҳир сиёсатчи, ўткир дипломат, улкан иқтисодчи, зукко футурологнинг, содда қилиб айтганда, миллатига, халқига, кўҳна маданиятимизга, асрий маънавий қадриятларимизга чексиз муҳаббат ва эҳтиром билан қарайдиган бағри кенг, сазоватли, юртпарвар, миллатпарвар инсоннинг фикрлари эди.

Ўзбекистон мустақиллиги бизга буюк соҳибқиронни ҳам қайтариб бергани билан алоҳида қадрлидир. Хорижда сиймоси йиллар давомида театр саҳналаридан тушмай келган, юзлаб китоблар ёзилган, кўпдан-кўп сувратлари ишланган, қисқаси, дунёга маълуму машҳур бўлган улуғ зот Амир Темур яна халқимиз қалбидан муносиб ўрин олди.

Холисанлилло айтганда, бу осон иш эмас эди. Истиқлол энди куртак отаётган, озод-

лик йулида илк қадамлар қўйилаётган мураккаб, хавотирли бир пайтда Тошкентнинг қоқ марказидаги хиёбонда Амир Темурга ҳайкал ўрнатилиши чарақлаб турган осмонда бирдан момақалди роқ гулдираб, чақмоқ чаққандай тарихий бир воқеа эди. Бу ҳақиқий ватанпарварлик, чинакам жасорат, мислсиз фидойилик намунаси эди.

Таъбир жоиз бўлса, айтиш мумкинки, соҳибқиронга ўрнатилган бу муҳташам ҳайкал мустақиллик пойдевориға қўйилган олтин гишт бўлди.

Орадан сал ўтиб, яъни 1996 йили соҳибқирон таваллудининг 660 йиллиги муносабати билан дунё миқёсида улкан тадбирлар ўтказилди. Париждаги ЮНЕСКО қароргоҳида ўтказилган юбилей тантаналари жаҳон кўзгусида айниқса муҳим аҳамият касб этди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарориға кўра Амир Темур халқаро хайрия жамғармаси ташкил этилди. Дунёнинг таниқли сиёсат арбоблари, олимлар ва ёзувчилар иштирокида илмий-амалий анжуманлар ўтказилди. Президент Фармони билан юксак мукофот — Амир Темур ордени таъсис этилди. Ғоят қисқа муддатда Темурийлар тарихи давлат музейининг барпо қилиниши юбилей йилининг энг катта воқеаларидан бири бўлди.

Соҳибқирон бобомизнинг таваллуд туйига республикамиз жамоатчилиги қатори биз — ношир ва матбаачилар ҳам қўлимиздан келганича ҳисса қўшдик. Қўплаб тарихий-илмий асарлар, рисоалар, альбомлар, плакат, календар ва буклетлар чоп этилди. Шу ўринда соҳибқироннинг ўзи томонидан яратилган “Темур тузуклари” рисоласини, академик Бўриной Аҳмедовнинг “Амир Темур” тарихий романини, Абдулла Ориповнинг “Соҳибқирон” шеърӣ драмасини, Шарафиддин Али Яздӣй ва Низомиддин Шомӣйнинг “Зафарнома” асарларини, Турғун Файзиевнинг “Темурийлар шажараси”, Пулат Зоҳидовнинг “Темурийлар даври меъморчилигининг қаҳқашони” ва Ф. Ашрафӣйнинг “Темурийлар даври миниатюраси” альбомлари сингари салмоқли ва йирик нашрларни алоҳида таъкидлаб утишни истардим.

Юртимизда соҳибқирон меросини теран урганиш, унинг хотирасини абадийлаштириш соҳасида бошланган ва давом эттирилаётган хайрли ишларни санаб саноғига етиб бўлмайди. Шубҳа йўқки, бу улкан тадбирлар, бунёдкорлик ишлари, бой тарихий меросимиз ҳазинасидан олиб нашр этилган бебаҳо китоблар — ҳамма-ҳаммаси халқимиз, унинг ишончли келажаги бўлган ёш авлодни ғурурли, жасоратли, ақл-заковатли, ҳар томонлама баркамол этиб тарбиялашга қаратилган.

Ўтмишида Амир Темурдек буюк сиймолари бор халқнинг келажаги ҳам буюк, фарзандлари ҳам улуғ, қудратли бўлишига барчамиз аминмиз.

“Юз қушчига бир бошчи” деган мақол бор. Албатта, соҳибқирон бобомизнинг ўз юрти — Ўзбекистонда шон-шуҳратининг қайтадан тикланишида Президентимиз Ислом Каримовнинг хизматлари беқиёс. У киши Амир Темурга хос кўпгина олижаноб фазилатларни миллий давлатчилигимиз қурилишида омилкорлик билан қўллаб, улуғ аждодимиз руҳини шод этмоқдалар.

Юқорида айтганимдек, Ислом Каримовнинг турли мажлисларда, мулоқот ва суҳбатларда Амир Темур ҳақида билдирган фикрларини тинглашга тўғри келган. Журналистик одатига кўра бу фикрларнинг айримларини ён дафтарга қайд этиб борганман. Катта илҳом ва ҳис-ҳаяжон билан айтилган бу мулоҳазалар кейинчалик янада чуқурлашиб, янада сайқал топиб, юртбошимизнинг турли китобларидан жой олди. Мана ўша қайдларнинг айримлари:

“Жамият озодлик ва тараққиётга бўлган манфаатларини ўзида мужассам этган халоскорга, етакчига муштоқ эди.

Тақдир тақозоси билан Амир Темур ана шундай халоскор ва етакчи сифатида майдонга чиқди”.

* * *

“Янада аниқроқ айтсак, Амир Темур ўзбек халқининг кўп минг йиллик тарихий равнақида тасодифий шахс, умуман темурийлар давридаги юксалиш эса шунчаки беҳосдан юз бериб қолган ҳодиса эмас! У бир неча минг йиллик тарихий тажриба, буюк анъана, том маънода шаклланган маданий-маънавий жараён маҳсулидир”.

* * *

“Дунёнинг ярмини олдим, салтанатимнинг у четидан бу четига бирор болакай бошида бир лаган тилла кўтариб ўтадиган бўлса, бир донасига ҳам зарар етмайдиган тартиб-интизом ўрнатдим, деган эдилар соҳибқирон”.

* * *

“Амир Темур бир ҳақиқатни яхши англаган — жамият эътиқодсиз яшай олмайди. Одамларга дин керак, иймон керак, ишонч керак. У ўз “Тузуклари”да шундай дейди: “ҳар ерда ва ҳар вақт ислом динини қувватладим”.

* * *

“Ҳаммамиз яхши биламизки, тарихда машҳур жаҳонгирлар кўп ўтган. Лекин, айтинг,

дунёнинг қайси ерида, қайси замонда Амир Темурдек буюк саркарда, Амир Темурдек буюк давлат арбоби, Амир Темурдек илм-фан, маънавият ва руҳоният ҳомийси бўлган?!”

* * *

“Кексайиб қолган бир одамга, ўзи аввал барпо этган ўнлаб ва юзлаб иншоотлар ёнига яна бир бинони қўшиш шарт эдими? Унинг шону шуҳрати шусиз ҳам етарли эдику? Унинг: “Қай бир жойдан бир гишт олсам, ўрнига ўнта гишт қўйдирдим, бир дарахт кестирсам, ўрнига ўнта кўчат эктирдим”, деган сўзлари фикримизнинг далилидир. “Агар бизнинг қудратимизни билмоқчи бўлсангиз, қурган биноларимизга боқинг”, деганда Амир Темур, энг аввало, ўз халқига, келажак авлодларига мурожаат қилган, десак, янглишмаган бўламиз”

* * *

“Инсоният янги асрга қадам қўяётган бугунги кунда ҳам Амир Темур маънавияти ва шижоати, адолатпарвар сиёсати юксак ибрат намунаси бўлиб қолғусидир”.

* * *

Мазкур фикрларни уқир эканман, Амир Темурнинг халқаро майдонда ҳам ўз беқиёс

салоҳиятини ёрқин намоёниш қила олган буюк шахс экани ёдимга тушади. Турли миллатлар, турли ирқу диндаги одамларни бирлаштириб, уларни ҳамжиҳатлик ва тараққиёт, бунёдкорлик сари бошлаган улуг аждодимизнинг бу борадаги саъй-ҳаракатлари бутунги кунда айниқса ибратлидир. У савдо-сотиқ ва иқтисодий муносабатлар орқали халқлар, мамлакатлар ўртасида ягона макон барпо этиш ғоясини илгари сурди. Ўша ўрта аср шароитидаёқ у олис Испания қироли Генрих III, Франция ҳукмдори Карл VI, Англия қироли Генрих IV ҳузурига элчилар юбориб, ўз саройида уларнинг элчиларини ҳам қабул қилганини эслайлик.

Соҳибқироннинг Карл VI га йўллаган мактубидаги ушбу сўзлар ниҳоятда характерлидир: “Сиз ўз савдогарларингизни менинг салтанатимга юборинг. Биз уларни илиқ қарши олиб иззат-икром кўрсатамиз. Биз ҳам ўз савдогарларимизни сизнинг юртингизга йўллаймиз. Сиз ҳам уларга ҳурмат кўрсатинг, уларга ортиқча тазйиқлар қилинишига йўл қўйманг. Сизга бундан бўлак талабим йўқ. Зеро дунё савдо аҳли ила обод бўлажак”.

Қандай истиқболли, юксак ғоя!

Бутун жаҳон ободончилиги ва фаровонлиги ҳақида ўйлаган Амир Темур бу фикри билан дунё маърифий жамоатчилиги кўз ўнгида яна бир поғона юқорига кўтарилади.

XXI аср бўсагасида бу фикр айниқса муҳим аҳамият касб этмоқда. Бугун бизнинг мамлакатимиз халқаро майдонда ўзига хос ва ўзига мос тараққиёт ва ҳамкорлик йўлидан бормоқда. Бугун юртимизда Амир Темур бундан 600 йил бурун орзу қилган интеграция макони вужудга келмоқда. Табиийки, бу ишларда ҳам юртбошимиз қатъият ва вазминлик билан, пухта ўйланган сиёсат олиб бормоқда.

Амир Темур — бизнинг фахримиз, ғуруру ифтихоримиз. Унинг ўлмас руҳи асрлар оша бугун биз амалга ошираётган барча темурона эзгу ишларимизни кузатиб турганига ишончим комил. Буюк соҳибқиронимиз Ватанимизнинг залворли одимларини, тобора чирой очиб бораётган кўрку жамолини кўриб: “Мен бор эканман, менинг руҳим барҳаёт экан, эл-улусда омонлик ва фаровонлик муҳим барқарор бўлғай, менким, Амир Темур — тинчлик ва осойишталик кафилиман!” деб тургандек. Илоё, унинг пок руҳи юртимизни, халқимизни ҳамиша қўллаб-қувватлай-версин!

МИЛЛИЙ ҒУРУР ТИМСОЛИ

Кўҳна Самарқанднинг Амир Темур хиёбонига, тобора кентайиб, гўзаллашиб бораётган Шаҳрисабздаги Оқсарой майдонига ўрнатилган буюк соҳибқирон ҳайкаллари пойидан гуллар, гулдасталар аримайди. Бу икки қадамжого ташриф буюрганлар Амир Темур билан ғойибона суҳбат қурадилар, буюк бобомиз ўғитларига, йўл-йўриқларига қулоқ тутадилар. Бу икки масканда ҳурмат сақлаб бир зум ўйга толган ҳамюртимиз борки, кўнгли улуғ бир қудратга тўлиб-тошади, ёруғ дунёга ўзбек бўлиб келганидан адоқсиз фахр-ифтихор туяди.

Шундай манзарани кузатар эканман, 1996 йил сентябрининг ўн биринчи куни бўлиб ўтган муҳокама бот-бот ёдимга тушади...

Муҳокама Тошкент марказидаги “Ҳайкал-тарош” устахонаси ҳовлисида бўлди. Бутун мамлакат 660 йиллик санани нишонлашга қизғин тайёргарлик кўраётган, Илҳом Жабборов тайёрлаган икки ҳайкал ҳадемай Са-

марқанд ва Шаҳрисабз шаҳарларига “йўл олиши” керак бўлган кунлар.

Икки ҳайкал рупарасига йиғилган йигирма чоғли кишилар орасида давлат раҳбарлари, жамоат арбоблари, олимлар, адиблар, рассомлар ва матбуот ходимлари вакиллари бор.

Шаҳрисабз учун мўлжалланган ҳайкал ҳам эътибордан четда қолмади, албатта, шундай бўлса-да, Самарқанд шаҳрига ўрнатилажак ҳайкалнинг маҳобати йиғилганларнинг диққатини ўзига жалб этди. Иккита-иккита, учта-учта бўлиб гурунглар, муҳокамалар қизиб кетди. Очиғини айтиш керакки, ҳар иккала ҳайкал йиғилганларга асосан маъқул тушди. Бунини жамоанинг қайфияти чоғлигидан, ҳайкаллардан олинган биринчи таассурот таъсирида ҳазил-мутоибали, кулиб-кулишиб, суҳбатлар авж олганидан ҳам билиш мумкин эди.

Айрим жузъий мулоҳазаларни инобатга олмаганда ҳеч ким жиддий нуқсон топмади. Белгиланган вақтда Президент Ислон Каримов устахона ҳовлисига ташриф буюрди. Кўпчиликнинг ҳаёлида “Ҳозир Президент ҳайкалларни кўради-ю, икковини маъқуллаб, ҳайкалтарошга тасанно айтгач, ҳамма тарқайди”, деган ҳаёл бор эди. Бироқ...

Салом-алиқдан сўнг муҳокама бошланди. Ўртбошимиз ҳайкалтарош Илҳом Жабборовни ўртага таклиф этиб, у билан бир неча бор суҳбатда бўлганини, Амир Темур қиё-

фаси қандай бўлиши мақсадга мувофиқлигини айтганини эслатди.

— Мана, кўринглар, — деди юртбошимиз йиғилганларга қарата, — ҳайкалнинг маҳобатли экани кўриниб турибди, лекин унинг бошидан оёгигача, юз қиёфаси, устидаги кийимларигача бир мулоҳаза қилиб кўринглар. Биз бобомиз Амир Темури қиёфасини қандай яратишимиз лозимлиги нуқтаи назаридан баҳосини беринглар.

Юқорида айтдим — салкам бир соат мобайнида ҳар ким ўз нуқтаи назари, ўз нигоҳи билан ҳайкални кўраётган, унга баҳо бераётган ва ўз қаричи билан ўлчаб фикр-мулоҳазасини билдирган эди. Шу гапдан сўнг йиғилганларнинг барчаси улкан ҳайкалга Президент даъват қилган нуқтаи назар ва талабдан келиб чиқиб баҳо беришга киришди. Бироқ, бу бошланиши эди, холос. Йиғилганлар ҳали гап нимада эканини тула-туқис англаб етмаган эдилар.

Президент ўз фикрига ойдинлик киритди. У киши гапни узоқдан бошлади.

— Энг аввало Амир Темурининг кимлигини билиб олайлик. Бу зотнинг нақадар буюклигини туғри англаб етайлик. Ўйлаб кўринглар, дунёда қайси бир халқ Амир Темуридек бобокалони борлигидан фахрлана олади? Бундай улкан бахт бизнинг халқимизгагина насиб этганини ҳис қилайлик. Бу зот ҳар бир

амали, гап-сўзи, тадбирлари билан бугун учун, бундан кейинги авлодлари учун хизмат қилган. Шундай экан, биз ватандошлар у сиймога қандай хизмат қиляпмиз? Темур сиймосидаги ҳар бир деталь жуда катта аҳамиятга эга эканлигига эътибор бериш керак.

Улуғ сана муносабати билан соҳибқирон бобомизнинг образини яратишга жазм этганлар кўп, ҳар ким баҳоли қудрат маълум даражада муваффақиятга эришса эришгандир, аммо-лекин Амир Темур образини яратиш жўн иш эмаслигини, бунинг учун нақадар катта заковат, билим, ҳушёрлик, дид-фаросат, истеъдод билан бирга қалби фавқулодда ғурур туйғуси билан тўлиб-тошган, миллат, ватан нафсонияти билан шахсий иззат-нафси бирлашиб кетган ижодкоргина бу ишга қўл уришга ҳақли, дея тўлқинланиб таъкидлайди Президент.

Уша учрашувда давлатимиз раҳбари яна қуйидаги фикрларни чертиб-чертиб такрорлагани ёдимда қолган:

Ҳайкал олис мозийда утган боболаримиз руҳини шод этиш учун яратилиши муқаррар, шу билан бирга биринчи навбатда ҳайкал хусусан Амир Темурдек зотнинг мардона сиймоси бугунги ва бундан кейинги авлодларимиз ғурурини юксалтиришга хизмат қилмоғи шарт;

Истиклол мафкурасининг бош вазифаси — халқимизнинг бугунги ва эртанги кунга

бўлган ишончини мустаҳкамлаш. Атрофимизда бўлаётган воқеа-ҳодисаларга некбинлик билан муносабатда бўлишга эришиш. Буларнинг ҳаммасига эса ҳар бир ватандошимизнинг миллий ва ватанпарварлик гурурини ошириш ва мустаҳкамлаш билан эришилади. Бухоро ва Хиванинг 2500 йиллигини нишонлаш миллатимиз, халқимизни томирларимиз 25 асрлик мозий бағрига илдиз отганидан огоҳ этади. 660 йиллик буюк сана қонимизда, руҳимизда Амир Темурдек беқиёс зотнинг қони, руҳи давом этаётганини англатади;

Бундан биз ўзбеклар анойи халқ эмаслигимиз, жўн халқ эмаслигимиз аёнлашади. XX асрда ҳам, бундан кейинги асрда ҳам ўзбек дунёдаги ҳар қандай халқ олдида бўйнини қисмай, қаддини фоз тутиб яшашга ҳақли эканини англатади.

Мен ҳар бир ўзбек зиёлиси, ҳар бир фуқароси айни шундай кайфият, айни шундай миллий гурур билан яшашини истайман, барчамиз биргаликда ана шу орзунини рўёбга чиқариш учун интилишимиз зарур, деди Президент пировардида.

Устахонада бўлган учрашувдан роппа-роса бир ҳафта бурун Ислом Каримов “Маънавият ва маърифат” жамоатчилик маркази раҳбарларини, бир гуруҳ ижодкор ва журналистларни қабул қилган, тўғриси, ўша учрашув иштирокчиси сифатида мен бўлиб ўтган суҳбатлар таъсирида туғилган ҳаяжонларимни

ҳали босиб улгурмаган эдим. Ўша учрашувда ҳам Президент ниҳоятда бир куюнчаклик билан миллий ғурур ҳақида гапирган эди.

1996 йилнинг Амир Темури йили деб эълон қилиниши оддий одамларимиз руҳини тоғ қилиб юборди. Миллий ғурурнинг уйғонишига улкан ҳисса қўшди. Самарқанд ва Шаҳрисабзда ҳайкал ўрнатиш учун махсус майдонлар ҳозирланаётгани ҳам халқимиз кўнглини тоғ қилиб юборди.

— Кечга томон, соат 5—6 ларда Амир Темури хиёбонидан ўтаётганда эътибор беринглар, — деди юртбошимиз ўша суҳбатда, — қуёш отда виқор билан ўтирган бобомизнинг юзига, чеҳрасига тушиб, ундан қайтаётган нур кишига куч-қувват, мадад бераётгандек бўлади. Шахсан менга шундай таъсир қилади...

Бу сўзларни эшитгач, бошқаларни билмадим-у, лекин мен ҳайкалтарошлик санъатини ҳали тўла ва теран идрок этиш илмидан йироқлигимни, ҳайкалнинг моҳиятини, унинг замиридаги мужассам маъноларни керакли даражада англаб ета олмаслигимдан ўзимча хижолат чекдим. Махсус Амир Темури хиёбонига бориб, ҳайкални турли нуқталардан кузатиб, унга Президент нигоҳи билан қарашга ҳаракат қилдим. Хиёбондан ўтаётган, ҳайкални томоша қилаётганларнинг ҳар бирига юртбошимиз тўлиб-тошиб айтган гапларни бирма-бир ҳикоя қилиб бергим келди, улар ҳам Темури сиймосидан юрт раҳбари

таъсирланган даражада руҳ ва қувват олиш-ларини истадим...

Эътибор қилайлик-а, гап фақат буюк аждодимиз қиёфасини яратишгина эмас, у орқали замондошларимиз қиёфасини — ҳам маънавий, ҳам зоҳирӣй қиёфасини яратиш, кўз-кўз қила билиш ҳақида боряпти. Шунинг учун ҳам Тошкентнинг қоқ марказида Амир Темурга ўлмас ҳайкал ўрнатилди. Шунинг учун ҳам ўша ҳайкалнинг очилиш маросимида сўзлаган нутқида Ислом Каримов миллий гурур, шаън-шавкат аҳамиятини такрор-такрор тилга олиб, “жонажон Тошкентимиз ўртасида қад кўтарган улуғ бобомиз сиймоси халқимизга фахр ва гурур бахш этмоғи муқаррар”лигини алоҳида таъкидлаган эди.

...”Ҳайкалтарошлик” устахонасига қайт-сак.

Давлатимиз раҳбари ҳайкалнинг ҳар бир қисми хусусида батафсил тўхталди. Айниқ-са, тахтда утирган қиёфадаги соҳибқирон қадди-басти нақадар жиддий аҳамият касб этишини тушунтирди. Умр бўйи жангу жадалларда от сурган, қолаверса, 27 давлатни забт этган, ҳам жисмонан, ҳам маънан тенги йўқ қувватга эга бўлган инсон қаддини дол тутиши мумкинми?

Асло!

Ҳайкалтарош қандай йўл тутмоғи керак?

Президентнинг нуқтаи назарига кўра, ҳайкалтарош Темур сиймосидаги тарихий

ҳақиқатни биз авлодлар нигоҳида гавдалантириб бериши, бошқача айтганда, соҳибқирон тафаккури ва жисмидаги ўлмас қувват-ҳароратни биз авлодларга кўчириши, биздан кейинги авлодларда давом эттира билиши керак!

Шу уринда қизиқ ҳолат юз берди. Ҳайкалтарошлик устахонаси ҳовлисида чала ишланган, баҳридан ўтилган, синган-нетган ҳайкаллар сақланиб қолган экан. Амир Темурунинг Самарқандга қўйиш учун мулжалланган ҳайкали рўпарасида ёлғиз киши ҳайкали қолиб кетган. На муаллифи, на насаси, на ҳайкалнинг нима мақсадда қўйилгани ҳам номаълум. Устига-устак, ҳайкалнинг калласи йуқ — танаси қолган эди.

Президент йиғилганлар диққатини уша ҳайкалга қаратди.

— Мана бу ҳайкал умр бўйи оғир меҳнатдан қадди букилган, оғир меҳнатлардан эзилган кишининг тасвири. Бу — табиий, ҳатто боши тушиб кетган бўлса ҳам оддий заҳматкаш одамнинг ҳайкали эканлиги кўриниб, сезилиб турибди. Демак, ҳайкалтарошнинг мақсади шу бўлган. Ҳуш, Амир Темурунинг тахтда ўтирган ҳолатини сиз қандай тасаввур қиляпсиз? Умр бўйи от минган кишининг қоматини кўз олдингизга келтиринглар.

Яна ҳайкални кўра билиш, ундан таъсирлана олиш борасидаги ожизликларимиз эсга

тушди. Дарҳақиқат, ҳайкални минглаб киши-лар кўради, ундан завқланади, фахрланади. Шундай экан, қаддини ғоз тутиб, қўр тукиб ўтирган бобомиз қиёфаси ҳар бир ватандошимизнинг, ҳар бир кексаю ёш ҳамюртимизнинг ғурурига ғурур, фахрига фахр қўшади!..

Ватанимиз шўро истибдоди остида қолган кезлар бобомиз қабри оёқ ости қилинди, унинг қабри очилиб, руҳи безовта қилинди. Ундан илгарироқ Верешагин сингари рассом-миссионерлар юртимизни кезиб, халқимиз шаънини таҳқирловчи расмлар чизди. Ундай расмларнинг ҳар бир чизигидан шовинизм иси келиб туради. Энди ундай бедодликларга ўз асарларимиз билан ҳам тарихий, ҳам санъат нуқтаи назаридан, ҳам истеъдод борасидаги маҳоратимиз билан жавоб берадиган давр келди.

Суҳбат асноси Президент “буюк мўғул” ибораси мутлақо тарихий ҳақиқатга зид тушунча эканлигини айтди. Темурнинг кўзи қийиқ бўлмаган. Ислоҳ Абдуганиевич Шаҳ-рисабзда пиёда тоққа кўтарилгани, баланд тоғ қишлоқларида яшаётган барлос уруғига мансуб кишилар билан яқиндан танишгани, барлосларнинг кўркам қиёфали, кўзлари катта-катта, бургутникидек ўткир, чарақлаган бўлишини айтди.

Юртбошимиз ҳеч кимнинг ҳаёлига келмаган, эътибор қилмаган, арзимасдек туюладиган яна бир детални ёдга солди.

— Пешонадаги, кўз чеккасидаги ажинлар нималарни англатади? — деб сўради у киши қуққисдан. — Айтайлик, хориждан келувчилар инсоннинг бетидаги ҳар бир ажиннинг узига яраша тарихи бўлишини яхши билишади. Шу нуқтаи назардан кўрсак агар, Темур бобонинг бетидаги, манглайидаги, кўз бурчларидаги ажин чизиқлари нималарни англатади?

Йиғилганлар ҳам, ҳайкалтарош ҳам яна бир карра кутилмаган саволдан лол қолдилар.

Чиндан ҳам, бундай илм қадим Шарқда бўлган, фозил одамлар кафтдаги, юздаги умр ўтгани сайин кўпаядиган чизиқларга асосланиб, кишининг умр йўлини аниқ айтганлар. Шўролар даврида бу илм қатағон этилди. Фарбда у авж олди, мутахассислар етишиб чиқди, ҳатто оддий одамлар ўқиб-ўрганиб кетди.

Мен ўша куни Президентнинг куйиб-ёниб, жушқинлик билан айтган фикрларидан яна шу маъноларни ўқдим:

Бизнинг рассомлар, ҳайкалтарошлар эндиликда мазкур илмни пухта эгаллашига зарурат туғилмоқда. Чунки, Амир Темур чехрасидаги ҳар бир чизиқ, ажин ариқчалари тарихий ҳақиқатни, яъни буюк соҳибқирон босиб ўтган умр йўлини тўғри англатмоғи зарур.

Амир Темурдек зотнинг тахтда ишонч ва қатъият билан ўтириши — ғурур. Амир Темур-

дек бобокалонимизнинг куз қарашлари — гурур. Амир Темур қадди-бастининг расолиги, ҳаётнинг адоқсиз заҳматлари бу муборак қоматни букиб қўймагани — гурур. Амир Темурнинг қадди халқимизнинг қадди-бастини тиклаяпти... Ҳам жасорат, ҳам шиддат, ҳам мурувват, ҳам оқибат, ҳам қатъият, ҳам даъват маънолари мужассам муборак нигоҳ кексаю ёшларимиз нигоҳларига кўчяпти... Елкага виқор билан билан ташланган чакмон, белни маҳкам боғлаган шоҳона камар, қилич тутган қўл бармоғидаги узук — буларнинг ҳар бирида ўзбекнинг, халқимиз орзу-умиди, иқболининг тимсоли мужассам. Ўтибор қилинг, Амир Темурнинг қўли қилич тутган эмас, қилич — қинда сокин турибди, бобомиз уни суғуриш ниятида ҳам эмас, нега деганда, қилич — босқинчилик аломати эмас, хавфсизлик қалқони. Кўнгил ороми, юрт хотиржамлиги.

Темур сиймосига ишонган халқнинг келажакка ишончи ортади, Темурнинг қатъиятини илғай олган халқ ҳеч кимнинг, ҳеч қандай кучнинг олдида бўйин эгмайди, ҳаёт ва турмуш қийинчиликлари олдида эсанкирмайди, Темурнинг “Куч — адолатда!” деган ўлмас ҳикмати қалбига жо этган халқнинг адолатсизликлар рўпарасида қадди дол бўлмайди!

Амир Темурдек соҳибқирон бобомизнинг азиз сиймоси 660 йилга тенг олис мозийдан

келиб халқимизни тарбиялаётгани унутилмас бир неъматга айланмоқда, рушнолик айёмига айланмоқда. Бу рушнолик ҳар бир юртдошимизнинг қалб мулкига айланмоғи, демакким, мустақил давлатимизнинг таянчига айланмоғи керак!

Бунинг бетакрор имконияти ва аҳамияти борлигини юртбошимиз ҳаммадан кўра чуқурроқ, теранроқ ва кўламлироқ англаётганига ўша муҳокама иштирокчилари қайта-қайта иқрор бўдилар.

УМР ИШИ

Соҳибқирон Амир Темурдек буюк шахснинг жаҳон тарихида тутган ўрнини тиклаш, ўзбек миллатининг, ўзбек давлатчилигининг рамзи сифатида кишилар онгига сингдириш борасида Президент Ислом Каримовнинг беқиёс шижоати, улкан меҳнатининг бир муҳим жиҳати ҳақидагина фикр юритишни истардим.

Бу — Амир Темур сиймоси масаласи. Маълумки, Толстов экспедициясидан сунг яратилган қаҳрли сиймо тасвири бутун дунёга тарқатилган эди. Атайлаб қилинган бу мафкуравий қўпоровчилик собиқ империянинг Амир Темур шахси ҳақидаги жоҳилона талқинини тасдиқлаш учун лозим эди.

Улуғ аждодимизга нисбатан тарихий адолатни тиклаш масаласи ўртага қўйилгач, Президент бу борада тарихий манбаларга суяниш лозимлигини биринчи кунларданоқ куп маротаба уқтирдилар. Бу масаланинг нозик бир томони борлиги, Амир Темур сий-

мосини ифодалаганда ҳар қандай ижодкор фақат ўз тасаввурига эмас, балки тарихий ҳақиқатга суяниши кераклиги ҳақида бир неча бор таъкидладилар. Чунки соҳибқирон тарихий шахс ва жуда кўп манбаларда унинг сиймоси, қадди-қомати ҳақида қимматли маълумотлар мавжудлигини қайта-қайта эслатдилар.

Янгидан тикланаётган бу сиймо энг аввало тарихий ҳақиқатга жавоб бериши керак, деди Президент. Кўпроқ уни яхши кўрганлардан кўра, унчалик ёқтирмаганларнинг ҳам қолдирган хотираларини ўрганиш керак, деб, Ибн Арабшоҳни мисол қилиб келтирдилар.

Ниҳоят, Ўзбекистон халқ рассоми Малик Набиевнинг Амир Темур портретида тўхталинди. Энди навбат соҳибқироннинг ҳайкаliga келди. Бу ўринда ҳам кўплаб вариантлардан ҳайкалтарош Илҳом Жабборов лойиҳаси танлаб олинди. Лойиҳа муаллифининг ўша кезлар матбуотга берган интервьюсида айтганидек, ҳақиқий иш шундан сўнг бошланди. Соҳибқироннинг юз ифодасидан тортиб, кийим-кечаги, отда ўтириши, жилов қайси қўлдаю, қилич қай ёнда, қай ҳолда бўлишигача бир неча бор Президент ҳузурида муҳокама қилинди. Муъжазгина лойиҳага тинимсиз сайқал берилиб, охир-оқибат у тасдиқланди. Шу ўринда Президентнинг Амир Темур юз қиёфаси ҳақидаги бир фикрини эслайман:

“Соҳибқироннинг юзидан нур ёғилиб туриши керак. Эрталабми, кечқурунми, кун чиқиши, ё ботишидами, унинг чехрасида нур бўлиши керак. Чунки биз уни энг аввало юрт бирлиги, халқлар тинчлигини, маданият-маърифатни, ободончиликни уйлаган мутафаккир давлат арбоби сифатида ифодалашимиз зарур. Ана шундагина тарихий ҳақиқат қарор топади”.

Дарҳақиқат, бугунги кунда пойтахтимизнинг Амир Темур хиёбонига қўйилган ҳайкалга хоҳласангиз, эрта тонгда, хоҳласангиз, кечқурун бориб кўринг: соҳибқироннинг юзида доим нур жилваланиб туради.

Яна бир тафсилотни эслай: ҳайкални қаерга ўрнатиш масаласи. Бу ишга алоқадор баъзи одамларда нега энди шу жойга қўйиш керак, ахир у ерда И. Сталинга, К. Марксга ҳайкаллар турган-ку, деган фикрлар ҳам бўлди. Ислом Абдуғаниевич мийиғида кулиб, “Наҳотки худди шунинг учун ҳам Амир Темур бобомиз ҳайкали шу жойда туриши кераклигини тушуниш қийин бўлса, — дедилар. — Ахир бунда жуда катта маъно бор-ку. Ундан ташқари, иншоолло, энди бу ҳайкал абадий туради. Чунки пойтахт марказидаги бу хиёбон энди ўз эгасини топди”.

Амир Темурнинг Шаҳрисабз ва Самарқандда қўйилган ҳайкаллари хусусида ҳам хотирамга маҳкам ўрнашиб қолган айрим тафсилотларга тўхталиб ўтмоқчиман.

Президент девонининг ёнгинасида жойлашган ҳайкалтарошлик комбинатида иш қизғин. Илҳом Жабборов бошлиқ ижодий гуруҳ ниҳоят икки ҳайкални бор бўйича тиклади. Уларнинг ҳар тарафдан олинган турли фотосуратлари Президентга тақдим қилинди. Суратларни кўра туриб, у киши иккала ҳайкал ҳақида ҳам айрим танқидий фикрлар билдирдилар. Биз: “Суратда шундай чиқибди, аслида бундаймас”, деб муаллифларни ҳимоя қилгандек бўлдик... “Бўпти, — дедилар Президент, — унда, кечқурун жойига бориб кўрамиз. Сўнгги пайтда соҳибқирон ҳақида мақолалар, асарлар ёзган ёш олимлар, ёзувчилар, журналистлар ва рассомларни ҳам таклиф этинглар”.

Кечқурун ҳайкаллар пойида 20—30 киши тўпландик. Президент келдилар. Ҳамма билан қўл олиб кўришгач, муаллифларга “Ҳорманглар энди”, дедилар-да, ҳайкалларни синчиклаб кузата бошладилар. Ора-сира саволлардан сўнг Илҳом Жабборовга, қани, юринг, деб Самарқандда ўрнатиладиган ҳайкалнинг орқа тарафига бошладилар.

Салкам 50—60 метр нарида тўхтагач, ҳайкалтарошга юзландилар:

“— Самарқанд тахтига утирганларида Амир Темурнинг ёши нечада эди?

— Ёш эдилар ҳали, — деб жавоб қайтарди Илҳом.

— Ёш бўлсалар, нега ҳайкалингизнинг елкаси чолларникидай букик? Ундан ташқари, соҳибқиронга хос савлат, гурур, виқор сезилмайди-ку? Нега у тахтда омонатгина ўтирибди? Бошининг хамлиги, кўкрагининг ботиклигини юзма-юз туриб сезиш шарт эмас. Мана бу жойдан ҳам яққол сезилиб турибди-ку!..

Шаҳрисабзда қўйиладиган ҳайкалга келсак, у соҳибқироннинг йигитлик даврини ифода этадиган бўлгач, гавда ҳам, туриш ҳам барваста йигитникидек бўлиши керакми, йўқми?..”

Яна ҳайкаллар олдига қайтдик. Хуллас, бир соатлар атрофида муҳокама бўлди. Президент куриikka таклиф қилинган зиёли ёшларнинг сўзларини тингладилар, ўзлари гапирдилар. Амир Темур шахсини тиклаш, унинг тарихан ҳаққоний ўрнини илмий асосда тўғри белгилаш, бу жараёнда зиёлилارнинг, айниқса ёш олимлар, ёзувчию журналистларнинг масъулияти ҳақида куйиниб гапирдилар.

“Биласизларми, нега мен ёши улуғларни эмас, сизларни чорладим бу куриikka? — дедилар пировардида. — Чунки бизнинг авлод, биздан каттароқ авлод, Аллоҳнинг берган умрига шукур, лекин барибир ўтиб кетамиз. Амир Темур шахсини тиклаш энди бошланди. Уни нафақат тиклаш керак, балки миллат рамзига, мамлакат рамзига айлантириш

керак. Бундай улуғ иш тарихий адолатни қарор топтириш, топталган миллий гурурни кўтариш, замондошларимиз, келажак авлодлар онгига ўзининг қанчалик буюк халқ, буюк миллат вакили эканлигини сингдиришдек муқаддас бурчимизни амалга ошириш учун керак. Гап фақат Амир Темур ҳақида кетмаяпти. Қани, айтинг-чи, яна қайси халқда бор бунчалик кўп тарихий шахслар, дунё цивилизациясига бунчалик катта ҳисса қўшган мутафаккир алломалар?! Уларнинг номини ўнлаб, юзлаб санаш мумкин. Дунё биледи уларнинг номларини. Хўш, миллатни, халқни, ёш мустақил давлатни ер юзига қайтадан танитиш учун бу энг самарали, энг керакли иш эмасми? Бу ишни ким қилиши керак? Сизлар эмасми? Тўғри, ёзаяписизлар, гапиряписизлар, бошқа ижодий ишлар қилинмапти, лекин ҳали бу оз. Тарихни чуқурроқ ўрганиш керак. Ҳозирча унга фақат дебочалар очилмапти, холос. Узоқ йиллар мустамлакачилар тарафидан бузиб, камситиб битилган тарихни тиклаш, тарихий Ҳақиқатни руёбга чиқариш осон иш эмас. Бу — умр иши. Мана нима учун бугун сизларни бу ерга чорладим. Ишланглар, ўзларингни аямай ишланглар. Нима ёрдам керак бўлса, айтинглар. Бу муқаддас иш учун ҳеч нарса аямаймиз...”

ОЛТИ АСР АДОЛАТИ

Ҳар бир янги аср одамзод кўтарилган янги юксакликлардан далолат беради. Буюк аجدодларга ворис бўлиш, улар қолдирган олтин меросни асрлар қаъридан зарралаб йиғиб, бугунги жаҳонни қойил қолдирадиган юксакликларга кўтариб қўйиш қанчалик катта қудрат ва жасорат талаб қилишини биз Ўзбекистон истиқлоли даврида ўз кўзимиз билан кўрмоқдамиз.

Соҳибқирон Амир Темурнинг оламшумул ғалабалари, қудратли давлати ва яратган обидалари бундан олти аср бурун жаҳонга танилган эди. Унинг “Куч — адолатдадир” деган буюк эътиқоди ўғли Шохрух ва невараси Мирзо Улуғбек даврида ҳаётга яхши татбиқ этилди. Агар Амир Темурнинг давлатни бошқариш ва мамлакатни обод қилишдаги анъаналари шу тарзда давом эттирилганда халқимизнинг кейинги асрлардаги тақдири бутунлай бошқача бўлиши мумкин эди.

Лекин эзгуликнинг кечи йўқ деб бежиз айтмаган эканлар. Ўзбекистон истиқлолининг олти йили давомида Амир Темури давридан кейинги олти асрнинг адолати қандай тикланганига биз ҳаммамиз гувоҳ бўлдик.

Амири Темурининг 660 йиллигини нишонлаган йилимиз Ўзбекистон тарихининг энг ёрқин саҳифаларидан бири бўлиб қолади. Соҳибқирон сиймоси орқали халқимизнинг қудратининг ҳаётлигида жаҳонга намоён бўлган эди. Орадан олти асрдан ортиқ вақт ўтганда худди шу халқнинг улуг қудрати бутун дунёни яна бир бор қойил қилгандай бўлди. Шу сабабли Амир Темури йилида Давлат мадҳиямизнинг қуйидаги икки сатри қайта-қайта ёдимизга тушди:

Улуг халқ қудрати жуш урган замон
Оламни маҳлиё айлаган диёр.

Амири Темури фаолияти билан бошланган уйғониш ва юксалиш даврини олимларимиз “ренессанс” деб атайдилар. Бутун одамзод тарихида жуда нодир ҳодиса бўлган ренессанс Фарбу Шарқда ҳар минг йилда фақат икки-уч марта содир бўларкан. Абу Райҳон Бериуний ва Ибн Синолар фаолияти билан бошланган юксалиш бизнинг диёримиздаги биринчи ренессанс саналса, Амири Темури, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Мирзо

Бобур фаолиятини ўз ичига олган катта давр иккинчи ренессанс ҳисобланади.

Мана, ҳозир учинчи минг йиллик арафасида парвардигор мустақил Ўзбекистонга янги бир уйғониш ва юксалиш даврини насиб этмоқда. Мамлакатимиз йўлбошчиси Ислом Каримовнинг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари” китобида бу янги юксалиш даврининг бутун моҳияти очиб берилган.

Ватан хавфсизлигини, барқарорлик ва тараққиётни таъмин этишда Амир Темурнинг буюк ибрати ва улмас анъаналари биз учун юксак бир миллий мезон бўлиб хизмат қилади. Халқ манфаатларини тор шахсий ва гуруҳчилик манфаатларидан баланд қўя билиш, барча миллат ва элатларга бағрикенглик билан муносабатда бўлиш, жаҳоннинг илғор мамлакатлари билан ўзаро манфаатли алоқаларни йўлга қўйиш, бутун инсониятнинг илғор тажрибасини ҳисобга олиб иш юритиш, айнаи вақтда ўз миллий-маънавий илдизларимиздан мадад олиш ва улуғ аждодларнинг анъаналарини ривожлантириш — бу ҳаммаси миллий юксалишни таъмин этувчи омиллар экани буюк аждодларимиз фаолиятларида ва тақдирларида кузга яққол ташланиб туради.

Амир Темур каби юқоридаги омилларга суяниб иш кўрган Мирзо Улуғбек, Алишер На-

войи ва Мирзо Бобурлардан ташқари Шоҳруҳ Мирзо, Ҳусайн Бойқаро, Акбаршоҳлар ҳам буюк бир юксалиш даврининг намоёндалари бўлиб, тарихда ёрқин из қолдирдилар.

Лекин беш қўл баробар бўлмас экан. Улуғбекнинг фожеавий ўлиmidан кейин бошланган инқирозли даврларда тор маҳаллий манфаатларга ва уруғ-аймоқчилик иллатларига берилган хон ва султонлар давлат тепасига келдилар. Улар Амир Темур меросига, у яратиб кетган тарихий обидаларга қарши бузғунчилик сиёсатини юргиздилар. Шу сабабли XVI—XVIII асрлар мобайнида Самарқанддаги Бибиҳоним масжид-мадрасаси харобага айланди. Улуғбек расадхонаси нобуд бўлди. Шаҳрисабздаги Оқсаройга тулпардан ваҳшиёна ўқлар отилди.

Аслида, Шайбонийлар сулоласига мансуб хонлар ҳам туркий тилли мусулмон фарзанди эдилар. Лекин улар “биз Чингизхон наслиданмиз, Жўжихондан тарқаганмиз, ҳокимият тепасида фақат биз ўлтиришимиз керак, Амир Темурнинг шон-шухрати бизникидан баланд бўлмаслиги керак”, деган ақидапарастликка муккасидан кетадилар.

Олтин Ўрда хони Тўхтамиш ҳам ана шу ақидага асосланиб, Амир Темур қилган яхшиликларга ёмонлик билан жавоб берган ва охир-оқибатда ўз тажовузларининг қурбони бўлган эди.

Шайбонийзодалар ҳам Тўхтамиш каби Чингизхоннинг катта ўғли Жўжихон авлодига мансуб эди. Шайбон улуси ўз номини Чингизхоннинг невараси, Жўжихоннинг кичик ўғли Шайбондан олган. Бу улус Дашти қипчоқнинг Ўрол тоғи жанубидаги яйловларида кўчиб юрган. Шайбонийнинг аждодлари Туркистонга шимолдаги ўша Шайбон улусидан кўчиб келганлар.

“Элга эл қўшилса — давлат” дейдилар. Ўзбек халқи таркибига қўшилган туркий тилли қавмлар орасидан жуда кўп яхши одамлар чиққан. Лекин ўзларининг Чингизхон наслидан эканлигини унутолмай нуқул ақидапарастлик қилган хон ва султонлар Амир Темур меросига бахиллик кўзи билан қарадилар, унинг давлатни бошқаришдаги яхши анъаналарига қарши бориб, мамлакатимизни таназзулга гирифтор қилдилар. “Бахилнинг боғи кўкармас” деганларидек, охиروқибатда уларнинг ўзлари ҳам шу бахилликларининг қурбони бўлдилар.

Диний ақидапарастлик, маҳаллийчилик ва уруғ-аймоқчилик иллатларига берилиш бугун ҳам одамзодни безовта қилмоқда, халқларнинг хавфсизлигига таҳдид солмоқда. Шунинг учун бундай иллатлар ўтмишда қанчалик даҳшатли фожеаларга сабаб бўлганини, пировард натижада ўз эгаларига ҳам ажал келтирганини чиндан содир бўлган воқеалар мисолида кўриб ўтиш жоиздир.

Қўқон хони Амир Умархон ва унинг суюкли умр йўлдоши шоира Нодирабегим чи-накам тараққийпарвар ва истеъдодли сиймо-лар бўлганлиги учун Амир Темурнинг энг яхши анъаналарига амал қиладилар. Улар те-мурийларга ихлосманд бўлганликлари учун ўз келиб чиқишларини Мирзо Бобур хоти-раси билан боғлайдилар. Тилла бешик ҳақида-ги ривоят Қўқон атрофларида ҳозир ҳам маш-хур. Бу ривоятда ҳикоя қилинишича, ёв қув-ғинига учраган Мирзо Бобур туғилган юрти-ни тарк этаётган пайтда Фарғона водий-сининг жанубидаги тоғ этакларида тилла яширилган бешикдаги гўдак ўғлини қолди-риб кетади. Яхши одамлар шу гўдакни асраб-авайлаб вояга етказадилар. Кейин унинг ав-лодлари Амир Умархон мансуб бўлган суло-лага асос солади.

Амир Умархон Фарғона водийсида маъ-рифатли тождор бўлиб майдонга чиққан пайт-да шимолдан оқподшо Туркистон томонга бостириб келмоқда эди. Оқподшонинг одам-лари Бухоро хони Абулфайзхон давридаёқ унинг ишончли қўриқчилари тарзида сарой-га ишга ўрнашган эдилар. Бухоро тахтини эгаллашда бу қўриқчилар манғит амирлари-га яқиндан ёрдам берадилар. Кейин Бухоро-ни Қўқонга қарши гиж-гижлаб, Амир Нас-руллони Қўқон юришига отлантирадилар.

Бу орада Амир Умархон оламдан ўтган, унинг ўрнига ўғли Мадалихон тахтга чиққан эди. Уларнинг кайвони оналари Нодирабегим шу оғир вазиятда Амир Темур руҳидан мадад олишга интилаётгани Амир Насруллода ва унинг хизматидаги оқподшо одамларида адоват уйғотади.

Амир Насрулло арзимаган бир канизак воқеасини баҳона қилиб, Мадалихонни ҳам, унинг иниси ва ёшгина ўғлини ҳам етмиш ёшлик Нодирабегимнинг кўзи олдида қатл эттиради. Бундай ёвузликка чидай олмаган Нодирабегим Амир Насруллони купчилик олдида “Қонхур!” — деб қарғайди. Ғазаби қайнаган Насрулло қонхурлигини яна бир бор исбот этиб, кекса шоиранинг ҳам бошини кестиради.

Амир Насруллога кутилмаган жойдан қасос қайтади. Унинг ёвузликлари хотинларини ҳам жонидан тўйдирган бўлса керак, Амир Насрулло ухлаб ётганида Кенагасбегим деган хотини унинг қулоғига симоб қуяди. Заҳарли симоб қулоқ пардасини тешиб мияга ўтгач, даҳшатли оғриқлар беради. Амир Насрулло симоб оғриғидан жинниларча бақриб, минг қийноқлар ичида жон беради.

Буни асрлар адолатининг аччиқ бир сабоғи дейиш мумкин. Шунга ўхшаш адолатли бир жазо Амир Темур хотирасини беҳурмат қилган Нодиршоҳнинг бошига ҳам тушади.

Бундан икки ярим аср бурун ношуд ҳукмдорларнинг узаро урушлари туфайли Турон заифлашган пайтда Эрондан чиққан Нодиршоҳ Самарқанд билан Бухорони босиб олади ва қўшинига талатади. Унинг буйруғи билан Амир Темур қабри устига ёпилган қимматбаҳо яшил тошни ўлжа сифатида мақбарадан олиб чиқиб кетадилар. Бунинг оқибати шу бўладики, Эронга қайтишда Нодиршоҳ ички низоларнинг қурбони бўлади, уни ўзининг ишонган одамларидан бири ўлдиради. Қимматбаҳо яшил тош эса яна Амир Темур мақбарасига, аввалги жойига келтириб қўйилади.

Олти аср адолати тўғрисида сўз юритганда 1941 йилда И. Сталиннинг буйруғи билан Амир Темур руҳи ноинсофларча безовта қилинганини айтмай ўтолмаймиз. Улуғ маданий мерос қолдирган тарихий сиймоларимизни юз суяги бўртган фариштасиз одамлар қилиб тасвирлаган Герасимов истиқлол даврида Амир Темур ва Улуғбекларнинг ўзбек рассомлари чизган тасвирларида қанчалик жозиба, салобат ва миллий ўзига хослик борлигини кўрса нима деркин? Аммо 1941 йилнинг июнида бу одам Амир Темурнинг қабрини очиб, бош суягини қўлга киритганидан ғурурланиб, ёлибларча кўкрак кериб расмга тушганини кўрганда хўрлигимиз келгани, қанчалик дард чекканимиз ёдимиздан чиқмайди.

Адолат кечикиб бўлса ҳам келар экан. Амир Темур мақбараси қайтадан таъмирланиб, олти аср олдинги муҳташам шаклига қайтди. Унинг атрофида яна гулзорлар, фавворалар пайдо бўлди. Жаҳон тажрибасидан келиб чида Амир Темурнинг улуғвор ҳайкаллари ўрна-тилди.

Амир Темур қабрини шунчалик беҳурмат-лик билан буздирган Иосиф Сталиннинг жа-аҳволда олиб чиқиб ташлангани, унинг хо-тираси қанчалик беҳурмат бўлаётгани кўпчи-нинг бир кўриниши дейишга асрлар адолати-Энг катта адолат — Амир Темурнинг 660 йиллиги фақат Ўзбекистонда эмас, жаҳон ми-га қарашли ЮНЕСКОнинг Ташкилоти-қароргоҳида нишонланганда Париждаги дунёга нурдай таралди. Амир Темур йилида олимларимиз ҳам, ижодкор Темур йилида қурувчи ва таъмирчи усталаримиз ҳам, бар-кишиларимиз ҳам Президентимиз атрофига жипслашиб, истиқлолимиз тарихига киради-ган улкан ишлар қилдилар.

Бутун халқ ва раҳбарият бир тан-бир жон бўлиб улуғ мақсад йўлида астойдил меҳнат қилса, мўъжизалар яратиши мумкинлиги

Амир Темури йилида баралла кўринди. Ана шу муъжизалардан бири — соҳибқироннинг улугвор ҳайкали яқинида унга мос қилиб қурилган Темурийлар музейи бўлди. Бу хиёбоннинг жанубида миллий услубда барпо этилган “Ўзбекистон” меҳмонхонаси очик китобнинг жимжимали саҳифаларини эслатиб, сўнгги вақтгача ёлғизираб турар эди. Бу хиёбон Амир Темури номини олгани ва унда Темурийлар музейи ҳамда соҳибқироннинг ҳайкали қад кўтаргани туфайли “Ўзбекистон” деб аталган меҳмондўст бино ҳам ўзгача бир файз ва теран бир маъно касб этди. Бино шаклига кирган очик китоб саҳифаларида биз энди Ўзбекистон тарихининг Амир Темурдан бошланган олтин асрини кўргандек бўламиз. Амир Темури хиёбони, ундаги ажойиб ҳайкал ва икки томонда қад кўтарган миллий услубдаги улугвор бинолар бу хиёбонни яхлит меъморий тафаккур асосида яратилган ва Самарқанддаги Регистон майдонига ҳамоҳанг бўлган янги бир ансамблга айлантирди.

Амир Темури юбилейининг тўйбошиси бўлган Президентимиз барча ижодкор зиёлиларнинг саъй-ҳаракати ва иқтидорига ўзининг теран ижодий тафаккури асосида раҳбарлик қилганига яна битта ерқин мисол келтириш мумкин.

Амир Темурга мамлакатимизнинг учта шаҳрида ҳайкал қўйилди. Бу уч ҳайкалда ҳам соҳибқирон портретининг Малик Набиев

чизган суратдаги салобатли қиёфасини бир қарашда таниб олиш мумкин. Шу жиҳатдан улардаги умумийлик жуда ўринли. Айни вақтда, ҳайкаллардаги ўзига хослик соҳибқирон ҳаётининг турли давлари ва ҳолатларини бетакрор акс эттиради. Дейлик, Шаҳрисабзда унинг ҳали оғир жангларда ярадор бўлмаган, тўрт мучаси соғ пайтлари тасвирланган. Шу муаззам заминда у қаддини ростлаган. Бу маъноларнинг ҳаммаси Шаҳрисабздаги ҳайкалда Амир Темурнинг бор бўйича тикка турган қиёфаси орқали ифода этилган.

Самарқанд соҳибқироннинг пойтахти бўлган. Бу маъно Самарқанддаги ҳайкалда унинг тахтда кўпни кўрган донишманд шоҳ қиёфасида ўтирганини тасвирлаш орқали кўрсатилган. Бу ҳайкалда соҳибқироннинг баҳодирона гавдаси кўзга яққол ташланади. Қилич сопига қўйиб турган залварли қўли унинг буюк жанглардан ғолиб чиққан саркарда эканини эсга солади. Кимки унинг мамлакати ва давлатига тажовуз қилса, қилич тутган мана шу қўллар эл-юртини ҳар қандай хатардан омон сақлашга қодир эканини ифода этади.

Тошкентдаги ҳайкалда бедов отини жиловидан тортиб тўхтатган Амир Темур ўнг қўлини бутунги авлодлар томонга чўзиб, уларга олқиш айтаётгандай, ҳаммамизни бунёдкор-

ликка, тинч ва барқарор ҳаёт кечиришга ундаётгандай туюлади.

Уч шаҳардаги уч ҳайкалга бири-бирини тўлдирувчи теран маънолар бахш этишда, шу билан бирга, уларнинг ҳаммасини ватанпарварлик ва инсонпарварлик руҳи билан суғоришда ижодкорлар мамлакатимиз раҳбарининг мутафаккир сифатида олға сурган ғояларига ва берган мазмундор маслаҳатларига асосланганлари кўпчиликка маълум.

Амир Темур ўлмас даҳолардандир. Олти аср адолати унинг туғилиб ўсган диёрида қуёшдай чарақлаб юзага чиққанидан барча буюк аждодлар руҳи шод бўлғай ва улуғ мақсадлар йулидан бораётган мустақил Ўзбекистонни улар доим қўллаб-қувватлагай.

ХАЙРЛИ ИШЛАРГА ДАХЛДОРЛИК ТУЙҒУСИ

Мустақиллик шарофати билан Президент Ислон Каримов раҳбарлигида Ўзбекистонда буюк тарихий ўзгаришлар рўй бермоқда. Хусусан, Ватанимиз пойтахти Тошкент кейинги йилларда буткул ўзгача қиёфа касб этди. Муҳташам бинолар қад кутарди. Равон йўллар ва кўприклар қурилди, гузал майдон ва хиёбонлар шаҳар кўркига кўрк қўшди.

Айниқса, давлатимиз раҳбарининг ташаббуси билан соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги бутун дунё миқёсида нишонланиши, 1996 йилнинг Амир Темур йили деб эълон қилиниши миллий қадриятларни тиклаш борасидаги ишларнинг гултожи бўлди. Юбилейга тайёргарлик жараёнида мамлакатимиз пойтахти Тошкентда ҳам кенг кўламдаги ободончилик ва бунёдкорлик ишлари амалга оширилди. Бу ишларга Президентимизнинг ўзи бевосита бош-қош бўлди.

Шу ўринда Амир Темур хиёбонида соҳибқирон ҳайкалини қўйиш, Темурийлар та-

рихи давлат музейини бунёд этиш тарихи хусусида сўз юритиш жоиз кўринади.

Мен қурувчи мутахассис сифатида илгари ҳам шаҳарсозлик ишларида иштирок этганман. У вақтларда қандай бўларди: бирор хиёбон ташкил этиладиган бўлса, “юқори”-дан уч-тўрт амалдор жой кўрсатар, уларнинг “назари”да бўлган ҳайкалтарош бирон “сиймо”нинг ҳайкалини қолип асосида ясар, бу иш бирор сана арафасида якунланар эди. Мазкур “асар”да бирон маъно бор-йўқлиги ҳеч кимни қизиқтирмас эди.

Амир Темури ҳайкали учун жой танлаш, ҳайкални тайёрлаш ишларига мутлақо ўзгача вазиятда киришилди. Президент мутасадди раҳбарларни йиғиб, бизга бу вазифанинг ниҳоят даражада масъулиятли эканлигини тушунтирди.

Амир Темури буюк марказлашган давлат барпо этган, дунёнинг ярмини титратган, ҳарбий санъати, адолатли бошқарув усули ҳозирга қадар бутун дунёга намуна бўлиб келаётган тарихимиздаги энг ёрқин шахсдир, деди Президент. Унинг ҳайкали ҳам шунга яраша маҳобатли, энг муҳими, соҳибқирон қадди мағрур бўлиши керак! Ҳайкалда унинг жасурлиги, салобати, шижоати тўла акс этмоғи лозим. Унинг остидаги от ҳам кўкка интилиб, жировини узай деб, депсиниб турсин.

Кейин Амир Темурнинг қўли қандай туриши, елкаси қандай бўлиши, теран нигоҳи-

да нималар акс этиши лозимлигини узоқ тушунтирдилар. Ҳатто, тахтда қандай ўтиришини кўрсатиб бердилар. Сўнг, очиғини айтинглари, мана шу фикрларни акс эттириш, Амир Темурнинг сиймосида унинг ички дунёсини, буюк орзуларини ифода этиш кўлимиздан келадими, йўқми, дея қаттиқ сурадилар.

Ҳайкал Тошкентнинг маркази — Соҳибқирон номи билан аталувчи хиёбонга ўрна тиладиган бўлди.

Иш бошланиб кетди. Хиёбонни текислаб, у ердаги ресторан, турли тижорат дуконларини кучира бошладик. Мақсад, юртбошимиз тавсия қилганидек, ҳайкал атрофи очиқ, у ҳар томондан кўзга яққол ташланадиган бўлиши керак эди. Жамоатчиликда бу ишлар билан қизиқадиган одамлар кўп экан. Ниятимиздан хабар топган муътабар отахонлар бу ерга келиб, халқимизнинг кўнглидаги иш бўлаётганини айтиб, яхши ният билан дуои фотиҳа қилдилар. Хиёбонга тарихимизга мутлақо алоқаси бўлмаган ёки халқимизга жабр-ситамотказган турли “дохий”ларнинг ҳайкаллари қўйиб келинган, энди эса у ҳақиқий эгасини топаётганидан мамнун эканликларини изҳор этдилар. Бу кўнглимизни тоғдек кўтарди.

Айни пайтда таниқли ҳайкалтарошлар буюк бобокалонимиз сиймосини яратиш хусусида ўйлай бошладилар. Ислон Абдуғаниевич иштирокида дастлабки эскизлар, лой-

иҳаларни куриб чиқдик. Улар ҳар хил эди. Ҳатто бир машҳур ҳайкалтарошимиз Санкт-Петербургдаги Петр Биринчига қўйилган “Мис чавандоз” ҳайкалидан шундоқ нусха кўчириб қўя қолибди. Ажабландик. У, албатта, маъқул бўлмади. Шу аснода истеъдодли ҳайкалтарош Илҳом Жабборов жияни Камол Жабборов билан ҳамкорликда тайёрлаган Амир Темур ҳайкалининг дастлабки нусхасини кўздан кечирдик. Кўрсак, унда соҳибқиронга хос хислатлар, миллий руҳ бор. Шунга тўхтадик. Муҳокамалар жараёнида Президент ҳайкалтарошларга ниҳоятда муҳим ва жиддий маслаҳатлар, йўл-йўриқлар берганларига гувоҳман.

Шу тариқа аста-секин соҳибқироннинг тарихий сиймоси шакллана бошлади. Аввал ҳайкал гипсдан ишланди. Сабаб, унинг ҳажмини белгилашимиз, хиёбоннинг турли томонидан қандай кўринишини аниқлашимиз керак эди. Яхши ҳам шундай қилганимиз. Кейин аниқланишича, от биров кичик бўлиб қолган, мутахассислар тили билан айтганда, симметрия — мутаносиблик бузилган экан.

Ана шунга ўхшаш камчиликларни тузатган ҳолда ҳайкалнинг бронза вариантини тайёрлашга киришдик.

Табиийки, гипсдан ясалган ҳайкалнинг ўрнига янгиси ўрнатилиши лозим эди. Билмадим, нима учундир иш ҳадеганда юришавермади. Бир хосияти бўлса керакки, хиёбон-

да жонлиқ сўйиб, худойи қилгач, ишларимиз жонланиб кетди. Шунда инсон руҳи доимо барҳаётлигига, барча амалларимиздан Аллоҳ таоло бохабарлигига яна бир карра иймон келтирдим.

Ҳайкал битди. Унинг тимсолида буюк бо-бокалонимиз ўз юртига, халқи бағрига қайтди. Одамлар келиб, Яратганга шукрона айтиб, Қуръондан оятлар ўқиб кетишди. Бир куни Юнусободдан муҳтарам оқсоқол — Эгамназар ҳожи келиб, дуо қилдилар, “Ислом акага айтиб қўйинг, у киши Хизр назар қилган одам экан”, дея дил сўзларини изҳор этдилар.

Темурийлар тарихи давлат музейи ҳам қисқа фурсатда қуриб битказилди. Унинг қурилиши давомида Президент бир неча бор келиб, меъмор ва муҳандислар билан суҳбатлашиб маслаҳат бердилар. Аввало, музей биноси доира шаклида бўлиши керак, деди Президент. Бу музей жойига мос келади. Қолаверса, доира — соҳибқирон умр бўйи амал қилган адолат тимсолидир. Гумбаз салобагли, чексизлик рамзи — мовий рангда бўлиши лозим. Бинони қуришда миллий меъморчилик анъаналаридан фойдаланиш даркор. Унда ўша давр руҳи, миллийлик сезилиб турсин. Нафақат музейга қўйиладиган осори-атиқалар, балки бинонинг ўзи ҳам тарихимизни эслатиб туриши даркор. Амир Темури учун, унинг ҳурмати учун жойига қўйиш учун ҳеч нарсани, олтинни ҳам аямаймиз, керак бўлса,

Ўзбекистоннинг бор имкониятини ишга сола-
миз, дея таъкидладилар юртбошимиз.

Албатта, мамлакат раҳбарининг бу сўзла-
ри, бундай муносабати қурувчилар, усталар-
ни руҳлантириб, уларнинг кучига куч, ғай-
ратига ғайрат қўшиб юборди.

Шундан сўнг мутахассислар Самарқанд-
даги обидаларни, Тиллакори, Гўри Амир
ёдгорликларининг мовий гумбазларини син-
чиклаб ўрганиб келишди.

Қурилиш ишларини амалга ошириш учун
Бош вазирнинг биринчи ўринбосари Ис-
моил Жўрабеков бошчилигида ишчи гуруҳи
тузилди ва бутун қурилиш давомида иш олиб
борди.

Шуни таъкидлашни истардимки, Тоҳир
Зокиров бошлиқ “Тошуйжойинвестқурилиш”
корпорацияси қурувчилари, Абдурахим Ума-
ров бошлиқ “Усто” бирлашмаси ўймакор
усталари ёз жазирамасида кечаю кундуз их-
лос билан ишлашди. Уларнинг нигоҳида,
юзида хайрли ишларга дахлдорлик туйғуси
муҳасам эди. Шуни кўрганда, одамнинг
чарчоғи чиқиб кетар, шундай эзгу ишлар
иштирокчиси бўлаётганингдан беихтиёр қувон-
ар экансан киши.

Соҳибқирон юбилейи арафасида Абдуқаҳ-
ҳор Турдиев етакчилигидаги меъморлар лойи-
ҳаси амалга ошди. Гумбазининг диаметри 23
метр бўлган муҳташам музей биноси бунёд

этилди. Фарворалардан шодлигимиз рамзи
каби кўкка эилол сув сочилди. Таъбир жоиз
бўлса, Самарқанд ва Шаҳрисабзда, мамла-
катимизнинг барча шаҳар ва қишлоқларида
давом этган Амир Тему́р юбилейи тантана-
лари шу ердан бошланди. Дошқозонлар оси-
либ, меҳмонларга таом тортилди.

Хайрли иш — савобнинг боши, дейдилар.
Президентимиз Ислам Каримовнинг, Ўзбе-
кистонимизнинг дунёда обрўйи тобора ор-
тиб бораётгани, диёримизда тинчлик ва бар-
қарорлик ҳукми сураётгани, эзгу ниятларимиз
рўёбга чиқаётгани ана шу хайрли ишларнинг
натижасидир.

АМИР ТЕМУР ДАҲОСИНИНГ ТАНТАНАСИ

Улуғ мақсадлар улуғ ишларга йўллайди, дейди донолар. Бу пурҳикмат таъбирнинг қанчалик асосли эканлигини мустақил юртимизнинг шахдам қадамлар билан ривожланиши мисолида яққол кўрамиз. Чунки биз мустақиллигимизнинг биринчи кунларидаёқ, катта мақсадлар билан янги жамият қуриш сари дадил қадам ташладик, ўзимизга хос, ўзимизга мос тараққиёт йўлини танладик. Бу йўл бутунги кунда Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида тутган салмоқли ўрнини ҳам белгиладик, мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маданий-маърифий соҳаларида олиб борилаётган ишлар кўлами, давлатимиз ва муҳтарам Президентимизнинг ички ва ташқи сиёсати халқаро миқёсда тўла равишда тан олинди. Буни халқимиз даҳосининг тимсолига айланган улуғ бобокалонимиз Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишланган тадбирлар юртимизда, наинки юртимизда, балки бутун дунёда кенг миқёсда нишонланган кунларда яна бир бор ҳис этдик.

Жаҳон тарихида ўчмас из қолдирган давлат арбоби, шавкатли саркарда, саховатли илм-фан ва маданият ҳомийси Амир Темурнинг 660 йиллиги муносабати билан мамлакатимизда кўп тадбирлар, улкан бунёдкорлик ва маданий-маърифий ишлар амалга оширилди. Улуғ соҳибқиронга тааллуқли ҳар бир тадбир, ҳар бир иш умумхалқ тантанасига айланиб кетди. Мен бу ишларнинг кўламини ўйлаганимда, Президентимизнинг халқимиз орасида буюк бир ҳикматга айланиб кетган куйидаги сўзлари фикримни эгаллаб ола беради: “Кимки ўзбек миллатининг кучқудратини, адолатпарварлигини, чексиз имкониятларини, унинг умумбашарият ривожига қўшган ҳиссасини, шу асосда келажакка ишончини англамоқчи бўлса, Амир Темур сиймосини эслаши керак”.

Ҳа, Амир Темур ва ўзбек халқи ажралмас тушунчалардир. Амир Темур ва тарих ягонадир. Президентимиз сўзлари билан айтганда: “Амир Темур шахсини идрок этиш — тарихни идрок этиш демакдир. Амир Темурни англаш — ўзлигимизни англаш демакдир. Амир Темурни улуғлаш — тарих қаърига чуқур илдиз отган томирларимизга, маданиятимизга, қудратимизга асосланиб, буюк келажагимизга ишончимизни мустаҳкамлаш демакдир”.

Чиндан ҳам бугун биз, ўзбек халқи ўз асрий орзу-умидларига эришиб, мустақиллик-

халқимизнинг XX аср сўнгида ўзлигини англаш сари ташланган дадил қадами, фахр-ифтихори ва гурурининг юксак тимсоли бўлиб қолади.

Улуғ бобокалонимиз юбилейига бағишланган тадбирлар бу улуғ зотга эскича қарашларга барҳам бериш, буюк давлат арбоби ва атоқли саркардани улкан давлатчилигимиз асосчиси, тенги йўқ бунёдкор, фан ва маданият ҳомийси сифатида янгича ҳис қилиш, бу улуғ инсон маънавий меросининг ҳозирги замондаги аҳамиятини чуқур англаш, тарихий ва миллий қадриятларни тиклаш, қадимий урф-одатларимиз ва анъаналаримизга кенг йўл очиб берди. Бунда соҳибқиронга бағишланган бадиий ва ҳужжатли фильмлар, санъат асарлари, туркум радио эшиттиришлари ва телекўрсатувлар, вақтли матбуотда эълон қилинган мақолалар ва давра суҳбатлари, олий ўқув юртлари, илмий-текшириш институтлари, мактаблар ва меҳнат жамоаларида ўтказилган учрашувлар, конференциялар, илмий йиғинлар, халқаро ва минтақавий симпозиумлар катта аҳамиятга эга бўлди. Бу ўринда 1996 йил 22 апрелида Парижда, ЮНЕСКО қароргоҳида “Темурийлар даврида илм-фан, маданият ва маорифнинг юксалиши” мавзуида ўтказилган халқаро конференция ва ҳафталикни алоҳида таъкидлаш зарур. Бу анжуманда жаҳоннинг бир қатор мамлакатларидан — Ўзбекистон, Франция,

Англия, Германия, Швейцария, Покистон ва бошқа мамлакатлардан келган 17 темуршунос олимнинг маърузаси тингланди. Маърузачилар (Л. Керен, Г. Пугаченкова, Фредерика Бопартис-Брессан, Б. Аҳмедов, Ассан Саид, Тьерри Заркони ва бошқалар) ўз чиқишларида ҳазрат Амир Темурнинг ҳаёти, фаолияти, Темур ва темурийлар даврида фан ва маданиятнинг, айниқса, тасвирий ва халқ амалий санъати ва шаҳар архитектурасининг ривожланишига доир янги факт ва кузатишлари билан ўртоқлашдилар.

Шунингдек, 1997 йилнинг 23 апрелида Германиянинг Бонн шаҳрида “Амир Темур ва унинг тарихдаги роли” мавзуида немис ва ўзбек олимлари иштирокида халқаро илмий анжуманнинг ўтказилиши ҳам диққатга сазовордир. Германияда бундай анжуманнинг ўтказилиши тасодифий ҳол бўлмай, немис олимларининг Ўзбекистон маданияти тарихи, хусусан, бу маданият ривожига улкан ҳисса қўшган Амир Темур фаолиятига қизиқиш сабаб эканлиги доктор Хофмайстернинг кириш нутқида аниқ ифодаланди:

“Амир Темурнинг номи,— деди олим,— Ўзбекистонда, Марказий Осиё ҳамда Германияда катта аҳамият касб этиб бормоқда. Амир Темур сиймосига қизиқиш билан қараётганимизга сабаб шундаки, кейинги вақтда улкан ютуқларни қўлга киритиб ривожланиб бора-

ётган Ўзбекистоннинг сиёсий-маънавий ил-
дизларини билиш биз учун муҳимдир”.

Анжуманда тингланган маърузалар, муҳо-
кама ва баҳсларда ҳам Амир Темурунинг
ҳаёти, фаолияти ва у яшаган давр асосий
ўринни эгаллади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, анжу-
маннинг якуний ҳужжатларида немис олим-
лари томонидан соҳибқироннинг жаҳон ма-
данияти ривожига қўшган ҳиссасига бағиш-
ланган илмий тадқиқотлар нашр этилганига
қарамай, немис олимларининг бу борада
кенг ва чуқур тадқиқотлар олиб бораётган-
ликлари ва ўзбек олимлари билан ҳамкор-
ликда ишлашга ҳозир эканликлари таъкид-
ланди. Анжуманда қилинган маърузалар,
баҳслар эса жаҳон темуршунослик илмий
йўналишига янги саҳифалар бағишлади.

Шуни ҳам айтиш керакки, ўтган йиллар-
да жуда катта тадқиқотчилик ишлари олиб
борилди. 40 га яқин катта-кичик китоблар,
монографиялар, альбомлар, буклетлар, ха-
риталар, плакатлар нашр этилди. Бундай та-
дқиқотлар ва илмий-оммабоп асарларда фан-
га, жамоатчиликка номаълум бўлган кўп ма-
салалар, ҳозиргача бир ёқлама, янглиш
талқин қилиниб келинган бир қанча тари-
хий воқеалар ўзининг тўғри ифодасини топ-
ди. Буюк саркарда ва давлат арбобининг улуг
сиймосига жаҳон миқёсида қизиқиш ниҳо-
ятда катта эканлигининг сабаблари, соҳиб-

қирон улмас меросининг тарихий аҳамияти ҳар томонлама очиб берилди.

Тадбирлар орасида 1996 йилнинг 24 октябрида пойтахтимиздаги муҳташам Туркистон саройида ўтказилган “Амир Темур ва унинг жаҳон тарихида тутган ўрни” мавзuidaги халқаро илмий конференциянинг асосий ўрин тутганлиги шубҳасиздир. Конференцияда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримов салмоқли илмий маъруза қилиб, Амир Темур даҳоси ва тарих саҳнасига чиқиш сабабларини, бунёдкорлик фаолияти ва саркардалиқ салоҳиятини, бугунги кунда соҳибқирон шахсига нисбатан тарихий адолатни тиклашнинг моҳияти ва озод, обод Ўзбекистон учун унинг шахсияти ҳамда меросининг аҳамиятини ҳар томонлама очиб берди. Президентнинг илмий маърузаси бу улкан анжуман қатнашчиларида зур қизиқиш уйғотди, ундаги асосий хулосалар барча олимларнинг маъруза ва нутқларида ҳар жиҳатдан маъқулланди ва қўллаб-қувватланди. Конференцияга ЮНЕСКОнинг Осиё ва Тинч океани минтақалари булимининг директори Садаиширу Окаджима, Марказий Осиё халқлари маданияти ассамблеясининг президенти, Қирғизистон ва Қозоғистон республикалари халқ ёзувчиси Чингиз Айтматов, Темурийлар даври санъати ва тарихи ассоциациясининг ҳамда Француз-ўзбек маданий алоқалар жамиятининг президенти, профессор Люсьен Керен,

Америка Қўшма Штатлари Атлантик кенга-
шининг халқаро хазфсизлик дастури дирек-
тори, профессор Ричард Нельсон, Қоҳира
“Ал-Азҳар” ва “Айн-Шамс” университетла-
рининг профессори Насрулло Мубашшир
Тарозий, Олмониянинг Триер университети
профессори Клаус Пандер, Ҳиндистон Али-
гарх мусулмон университети профессори Ман-
сура Ҳайдар, Япониянинг Киото универси-
тети профессори Эйжи Мано, Россия Давлат
Эрмитажининг бўлим мудир, профессор
Анатолий Иванов, Хитой Халқ Республика-
си Шарқий Европа ва Марказий Осиё инсти-
тути директорининг ўринбосари, профессор
Син Гуан-чен, Туркия Ўрта Шарқ универси-
тетининг профессори Эсонбека Тўғон, Ита-
лия Шарқ университетининг профессори Ми-
шел Бернардини каби машҳур олимларнинг
қатнашишлари ва унинг ялпи мажлисларида
маърузалар билан чиқишлари катта аҳамият
касб этди. Улар ўз маърузаларида улуг мута-
факкирлар ва тарихий шахслар номини улуг-
лаш, уларнинг меросини урганишда Ўзбеки-
стонда олиб борилаётган катта ишларга юк-
сак баҳо бердилар.

Нуфузли халқаро ташкилот — ЮНЕСКО
раҳнамолигида ўтказилган бу илмий анжу-
ман унинг қароргоҳи Париждаги тадбирлар-
нинг мантиқий давоми, Самарқанддаги тан-
таналар билан қўшилиб, жаҳон халқларининг
улуг соҳибқиронга нисбатан буюк эҳтироми-

нинг ўзига хос бир якуни бўлди. Конференцияга тайёргарлик даврида унга иштирок этишга хоҳиш билдирган олимларнинг маърузалари баёнлари ва тезисларини ўз ичига олган ўзбек, рус ва инглиз тилларида уч китоб нашр этилди. Конференцияда, унинг ялпи мажлислари ва шўъбалари йиғилишларида Европа, Осиё, Америка ва Африка қитъаларининг 25 мамлакатлари ва Ҳамдўстлик давлатларидан келган 100 дан ортиқ мутахассислар, икки мингга яқин олимлар, ёзувчилар, журналистлар, дипломатлар, фан ва маданият, давлат ва жамоат арбоблари иштирок этдилар.

Конференциянинг ялпи мажлислари ва унинг беш шўъбаси мажлисларида Амир Темурнинг буюк бунёдкор шахс ва улкан саркарда сифатида XIV асрда Мовароуннаҳр ва Хуросонда марказлашган давлатга асос солгани, бу давлатнинг халқаро миқёсда олиб борган муносабатлари, Амир Темурнинг сиёсат саҳнасига чиқиши арафасида Марказий Осиёнинг ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаёти, унинг буюк шахс сифатида шаклланишига таъсир этган омиллар, ўз она юртининг озодлиги ва тараққиёти учун амалга оширган тадбирлари, фан, маданият, санъат, меъморчилик, шаҳар қурилиши ва суғориш иншоотлари барпо этишдаги ишлари, ҳарбий саркардалик салоҳияти ва бу улуғ сиймонинг жаҳон тарихий тараққиётидаги ўрни

ва ролига оид фундаментал масалалар атроф-лича муҳокама қилинди. Маъруза ва нутқларда улуғ соҳибқироннинг маданий-маърифий фаолияти, адабиёт, санъат, меъморчилик, фан ва таълим соҳаси намоёндаларига кўрсатган ҳомийлиги ва уларни ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаши ҳамда шу орқали жаҳон цивилизациясига қўшган ҳиссаси илмий асосларда ёритилди. Конференция қатнашчилари ўз маърузаларида янги илмий хулосаларни баён қилдилар ҳамда конференцияга илмий-ташкилий жиҳатдан пухта тайёргарлик кўрилганлигини ва у юксак савияда ўтаётганлигини таъкидладилар.

Маъруза ва чиқишларда Амир Темур ва те-мурийлар даврида ижтимоий-сиёсий тузум, давлат қурилиши, халқаро муносабатлар, амалий санъат, ҳунармандчилик ва қишлоқ хўжалигининг тараққиёти, бу даврда адабий алоқалар, маданий ҳаёт, диний эътиқод ва илм-фан тарихи ҳамда фольклор, адабиёт ва санъатда ҳазрат соҳибқирон сиймосининг тасвирланиши, турли ҳудудларда Амир Темур номи билан боғлиқ архитектура, археография ва археология ёдгорликларини таъмирлаш ва сақлашнинг ҳозирги муаммолари каби аниқ илмий-амалий масалалар ҳақида диққатга сазовор мулоҳазалар илгари сурилди. Бир сўз билан айтганда, “Темурийлар ренессанси”нинг асосий моҳияти ва хусусиятлари ҳар томонлама асослаб берилди ҳамда у “Шарқдаги янги-

ча хусусиятларга эга бўлган буюк қайта уйғониш” сифатида баҳоланди.

Конференция натижаларидан келиб чиқадиган бош илмий ҳулоса айнан шудир. Конференциянинг бундай кенг қамровда иш олиб бориши конференция қатнашчиларининг юксак салоҳиятидан дарак бериш билан бирга, унга ва умуман Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги тадбирларига пухта тайёргарлик кўрилганлигини ҳам тўла тасдиқлайди.

Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги муносабати билан олиб борилган ишлар мажмуи, жуда юксак савияда ўтказилган тантана ва тадбирлар мамлакатимиз ижтимоий-сиёсий ва маданий тараққиётида, халқимиз маънавиятини янада юксалтириш ва бойитишда мисли йўқ улкан бир воқеа бўлди. Табиийки, бу ишларнинг барчасига давлатимиз раҳбарининг бевосита бош-қош бўлганлиги уларнинг юксак мақом ва савияда ўтишини таъминлади. Биз буни юбилей тантаналари кунларида чет элдан ташриф буюрган катта-катта олимларнинг эътирофи орқали яна бир қарра англадик. Бу улкан тадбир яна шуни кўрсатдики, халқимиз ўзлигининг ўзига хос тантанасига айланиб кетган бунёдкорлик ишлари тафсилотларини ҳали кўп ўрганишимиз, таҳлил этишимиз, улардан зарурий сабоқлар чиқариб олишимиз, унинг натижаларини янада мустаҳ-

камлашимиз зарур. Шу маънода Амир Темур ва темурийлар даврини урганиш бўйича ҳам, Амир Темур ва темурийлар қолдирган моддий ва маънавий меросни авайлаб асраш ва келгуси авлодларга етказиш ҳамда шу орқали маънавиятимизни янада юксалтириш ва бойитиш бўйича ҳам олдимизда янги-янги вазифалар турибди. Президентимиз Ислом Каримов ҳақли равишда таъкидлаганларидек: “Бизнинг тарихимизда Амир Темурдай улуг сиймо бор экан, унинг қолдирган мероси, панду ўғитлари бугунги ҳаётимизга ҳамоҳанг экан, олдимизда турган бугунги муаммоларни ечишда бизга қўл келаётган экан, бизнинг бу меросни ўрганмасдан, таърифламасдан, тарғибот қилмасдан ҳаққимиз йўқ”.

Амир Темур ва унинг даврини урганиш ва шу орқали бугунги Ўзбекистонимиз маънавиятини янада юксалтиришда аниқ мақсадга йўналтирилган илмий-амалий дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда уни ҳаётга изчил татбиқ эта боришда иштирок этиш ҳар бир зиёлининг, мамлакатимизда амалга оширилаётган улкан бунёдкорлик ишларида ўзини камарбаста деб билган ҳар бир олимнинг виждоний бурчидир.

БУЮКЛИКНИ АНГЛАШ

Гузал пойтахтимиз Тошкентнинг қоқ марказида Темурийлар тарихи давлат музейи жадал суръатлар билан қад кутарди. Амир Темурнинг ўлмас номи билан аталгувчи хиёбон ҳуснига узукка кўз қўйгандек ярашиб тушган бу кошона бугун ҳар бир ватандош юрагида ҳайрат ва ҳаяжон, ғурур ва ифтихор уйғотмоқда.

Музей биносига боққан одамнинг хаёлига даставвал “Улуғвор!” деган фикр келади.

Бу муҳташам бино ўзининг мумтоз салобати, темурийлар тарихининг мислсиз тарихий обидаларига монанд меъморий ечими билан юзлаб-минглаб фуқаролар, дўсту ҳамкорларимиз, хорижий меҳмонлар диққатэтиборини тортмоқда. Чет элларда чиқади-ган бир неча нуфузли нашрларда бу улуг иншоотнинг тасвири чоп этилгани ҳам ана шу қизиқишнинг яққол далилидир.

Хизмат тақозосига кўра биз бу музейни бунёд этиш ғояси қай тариқа пайдо бўлгани, унинг қай йўсин тараққий топиб борганига гувоҳмиз.

Президент Ислом Каримов бу олижаноб ғояни биринчи бўлиб мамлакат жамоатчилигига тақдим этди. Юртимизда Амир Темур хотирасини абадийлаштириш билан боғлиқ барча ишлар биринчи кундан то ҳануз у кишининг доимий диққат марказида бўлиб келмоқда. Лойиҳалар танлашдан тортиб қурилиш услубига, музей экспозициясидан тортиб бадиий безакларгача давлатимиз раҳбари бошчилигида қайта-қайта ва ҳар томонлама муҳокама қилинди, янги ечимлар, янгидан-янги ижро йўллари излаб топилди.

Ана шундай муҳокамаларнинг бирида Президент бу масала хусусида тўхталиб, жумладан, шундай мазмундаги мулоҳазаларни билдирган эди.

Аввало, музей эшигидан қадам қўйиб, соҳибқирон бобомиз зиёратига келадиган ҳар бир инсон — ҳар бир ватандошимиз кўнглида бизнинг шундай буюк тарихимиз, шундай буюк аجدодларимиз, шундай буюк салтанатларимиз бўлган экан, деган фикр уйғониши керак.

Шу билан бирга, музей бизнинг ота-боболаримиз, халқимиз улуғ маданият, буюк маънавият яратиб, умуминсоний қадриятлар хазинасига нақадар улкан ва унутилмас ҳисса қўшганини аёнлаштиришга хизмат қилиши лозим.

Ана шу асосда миллий гурур, миллий ифтихор, миллий мафкурани юксалтириш, халқимизни тараққиётнинг янги марралари сари чорлаш — музейнинг бош вазифасидир.

Биз шунга эришмоғимиз керакки, деб таъкидлади Президент, токи бу ерга ташриф буюрган ҳар бир зиёратчи юртимизнинг қадимий ва тенгсиз ўтмиши, бетакрор ақлий ва маданий салоҳияти билан танишиш натижасида Ўзбекистонимизнинг келажаги ҳақиқатан ҳам буюк, деб тўлқинланиб, ҳаяжонланиб, ғурурланиб кетиши керак.

Бир сўз билан айтганда, бу қутлуг зиёратгоҳ бизга ўзлигимизни англаш — аждодларимиз буюклигини англаш учун бамисоли бир кўзгу вазифасини адо этмоғи лозим. Ўзлигини, ўз тарихий меросини, ўз илдиз-томирларини чуқур англаб етган халқгина ана шу юксак мезонларга муносиб бўлиш учун албатта интилади, деди Президент.

Бугун ана шу орзуларнинг рўёби сифатида ўзбек давлатининг пойтахтида Темурийлар тарихи кошонаси мағрур виқор тўкиб турибди. Бинонинг ички кўриниши, миллий меъморчиликнинг энг юксак намуналарига ижодий ёндашиб ишланган тоқ ва равоқлар, олтин суви бериб зийнатланган нақшу нигорлар ҳар қандай кишини ҳам лол қолдирadi.

нинг мантиқий давомидир. Хожа Баҳоуддин Нақшбанд дейсизми, имом Бухорий дейсизми, Аҳмад Фарғоний ёки Нажмиддин Кубро дейсизми, Мирзо Улуғбек ёки Бобур Мирзо дейсизми... Ҳаммамиз ҳам уларнинг руҳлари бизларни ҳамиша қўлаб туришидан умидвормиз.

Соҳибқирон музейига боқар эканмиз, беихтиёр қўнгилдан шундай савол кечади: айтилик, бундан ўн йил муқаддам энг хаёлпараст, энг миллатпарвар инсон ҳам мустабид тузум рамзи бўлган Октябр инқилоби хиёбонининг Амир Темур номи билан аталишини, бу жойда бобокалонимизнинг муаззам ҳайкали ўрнатилишини ва ниҳоят, унинг шаъну шавкатига беҳад муносиб ушбу олий иморатнинг бино бўлишини ҳаёлига келтира олармиди?

Асло.

Истиқлол шарофати деган гапнинг мазмуни аслида шу эмасми?

Шу муносабат билан яна бир воқеани эслаб ўтиш ўринлидир.

1993 йил, 31 август. Бир пайтлар Туркистонни қонга ботириб забт этган ёвуз Кауфман, кейин эса совет даври “доҳийлари”нинг важоҳатли ҳайкаллари кўр тўкиб турган, Тошкентнинг қоқ юрагида жойлашган бу майдонда соҳибқирон Амир Темур ҳайкалининг очилиш маросимида юртбошимиз ҳароратли нутқ сўзлади. Шу куни эрталаб Президенти

дент ҳузурида бўлган суҳбатда давлатимиз раҳбари: “Амир Темур шахсияти ва фаолиятини ҳар томонлама ўрганиш, буюк аجدодимизга нисбатан тарихий ҳақиқатни қарор топтириш, унинг хотирасини абадийлаштириш бизга бугун нима учун керак?” деган саволга жавоб бериб, шундай деди:

Биринчидан, соҳибқироннинг улугвор сиймоси бизга миллатни миллат, давлатни давлат қилиш учун;

Иккинчидан, миллатни бирлаштириш, миллий ғурур, миллий онгни юксалтириш учун;

Учинчидан, фарзандларимизни, ўсиб келаётган ёш авлодни ана шундай улуг боболаримиз билан фахрланиш, улар каби фидойн ва ватанпарвар инсонлар этиб тарбиялаш учун;

Тўртинчидан, буюк давлат қуриш учун;

Бешинчидан, жаҳон ҳамжамиятидан муносиб ўрин олиш учун керак.

Соҳибқирон Амир Темурнинг ўлмас қадриятини тиклаш, беназир шахсиятини абадийлаштириш, қадр-қимматини жой-жойига қўйиш борасида қилинаётган тарихий ишлар нафақат бугунги кун, айти пайтда келгуси авлодларимизнинг маънавий тараққиётини ҳам кўзлаб амалга оширилмоқда.

Чиндан ҳам воқеа-ҳодисаларнинг, нарсаларнинг моҳияти қиёс орқали очилади. Ун икки йил бурун бадиий адабиёт нашриётида хизмат қилардим. “Таржима санъати” деган

бир китобни нашрга тайёрладик. Сиёсатга мутлақо алоқаси бўлмаган бу тупламдаги мақолалардан бирида “Буюк Британиядаги Қироллик театри ҳар йили ўз мавсумини инглиз драматурги Кристофер Марлонинг “Темур” спектакли билан очади”, деган маълумот зикр қилинган эди. Бор-йўғи шу гап — на изоҳ, на шарҳ, на соҳибқирон номини улуглаш бор эди унда. Аммо шу биргина беозор жумлани ҳам шўровий назоратнинг ёвуз кузидан ўтказиб эълон қилишнинг иложи бўлмаган эди.

Яқин ўтмишимизнинг мана шундай қора кунларини ҳам дамба-дам эслаб туриш фойдадан холи бўлмас. У бизга бугунги кунларнинг тарихий маъносини, қадр-қимматини чуқур англашга хизмат қилади.

Шаҳрисабзда, асрлар билан беллашиб келаётган пурвиқор Оқсарой пештоқига бир вақтлар донишманд бобомиз Амир Темур шундай ҳикматни нақш қилдирган эканлар: “Агар бизнинг куч-қудратимизни кўрмоқчи бўлсангиз, биз бино этган иморатларга назар солинг”.

Шу маънода Темурийлар тарихи давлат музейи озод Ватанимизнинг, куч-қудратимизнинг гузал рамзларидан бири бўлиб қолажак.

ЭҲТИРОМ ИФОДАСИ

Ислом Каримов республиканинг биринчи раҳбари лавозимига сайланган кунданоқ маънавиятга, буюк аждодларимиз шахси ва меросини тиклаш, уларни атрофлича урганиш масаласига алоҳида эътибор берди. Иқтисод билан маънавиятни жамиятнинг икки қаноти сифатида қараб, уларни барабар ривожлантириш, уларга тенг қараш зарурлигини уқтирди.

Социализм елкасидан нафас олиб, қайта қуриш “қайта ҳуриш”га айланиб кетган ўша саксонинчи йилларнинг охирларида халқ, айтиқса, унинг иқтисодий ночор қисми, зиёлилар гўё эгасиз қолган эди. Уларнинг тақдири, ҳаёти нима бўлиши тўғрисида ўйлайдиган одамнинг ўзи деярли йўқ эди. Билъакс, катта-кичик раҳбарлар кўпроқ ўзини ўйлар, оддий халқнинг тақдири билан зиғирча иши йўқ эди.

Шундай бир мураккаб, талатўп замонда — Ўзбекистон ҳали СССР таркибида, барча

ишлар Москва рухсати билангина бажариладиган тартиб мавжуд бўлишига қарамай — Ислон Каримов дадиллик ва жасорат билан ўзига хос мустақил фаолият олиб боришга киришди.

Шу муносабат билан бир воқеани эслатиб ўтишни лозим кўрдим.

1988 йилнинг баҳор ойлари эди. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасида масъул котиб бўлиб ишлардим. Ҳафталик саҳифаларида миллий меросимиз, қадриятларимиз, қатағон қурбонлари ҳақида мақолалар беришга ошиқардик, имкони борича шу ишларни амалга оширар эдик. Эсимда бор: Чўлпонга бағишлаб бир саҳифа, маълум вақтдан кейин Фитратга бағишлаб бир саҳифа материал бердик. Шундай кунларнинг бирида газетанинг фаолияти Марказий Комитетнинг бюросига қўйилди. Бош муҳаррир Одил Ёқубов билан муовини Иброҳим Ғафуровни бюрога чақиритди.

Бюродан қайтиб келгач, раҳбарлар дарров мени ҳузурларига чақириб, бўлган гапни қисқача айтиб беришди. Р. Нишонов раислигида ўтган бюро йиғилишида ҳафталик ходимларини миллатчиликда, феодализмни қўмсашда, социализмга ёт асарлар битган адиблар ижодини тарғиб қилиш билан сиёсий саводнинг пастлигида айблаб, раҳбарларимизни роса “савалашибди”. Шу пайтда мажлисда ўтирган бир одам ўрнидан туриб,

“Ёзувчиларни, зиёлиларни, миллат учун хизмат қиладиган ижодкорларни бу қадар ҳақоратлаш, ҳўрлаш яхши эмас. Масалага сал кенгроқ қараш керак”, деган фикрни билдирибди.

Шу ўринда бир нарсани алоҳида таъкидлаб ўтмоқ жоиз, деб ўйлайман. Бу каби фикр бутунги кунда оддийгина бўлиб кўриниши мумкин. Бироқ шўро даврида, КПСС салтанатининг дастёрлари “халқим” деганнинг “ақлини киргизиб”, “тилим” деганларнинг “тилини тийиб” қўядиган бир замонда, унақа-бунақа жойда эмас, Марказий Комитет бюросида бундай фикрлар билан чиқишга ҳар қандай одамнинг ҳам журъати етмасди. Бунинг учун, халқ ибораси билан айтганда, отнинг калласидай юрак керак эди. Аммо юракнинг ўзи камлик қиларди. Энг енгили — эгаллаб турган лавозимидан, бўлмаса, партия билетидан воз кечишга тайёр бўлиши талаб қилинарди. Раҳбар одамнинг партия билетини топшириши эса нима билан тугаши маълум эди. Шу боис бюро йиғилиши қатнашчилари бу одамга ҳайрат билан, эҳтимол, баъзилар ачиниш билан тикиладилар.

Марказий Комитетнинг иккинчи котиби Анишчев, Тошкент шаҳар партия қўмитасининг биринчи котиби Сатин ва бошқа шуларга ўхшаганлар бояги одамга ташлаибди.

Табиийки, на Одил ака, на Иброҳим ака у одамни таниган. Йиғилиш тутаганидан сўнг кимдандир у киши Қашқадарё обкомининг биринчи котиби Ислон Каримов эканлигини билиб олишибди.

Мана шу мисолдан ҳам кўринадики, миллат тақдири, халқ қалбида миллий ғурур уйғотиш, ўзликни англаш — қисқа қилиб айтганда, юртни озод кўриш ва уни обод қилиш Ислон Каримовнинг доимий орзуси бўлган. Лекин социализмнинг темир исканжаси бу орзу-ниятларни рўёбга чиқариш учун имкон бермаган. Қайнар булоқ ҳар қандай ҳолатда ҳам тошиб кетганидек, Ислон Каримовнинг ғайрати, ғурури, шижоати социализм деворларини ёриб ўтди.

Орадан кўп ўтмай, собиқ иттифоқ таркибидаги республикалар халқларининг бахтига СССР деган улкан, аммо мажбуран, зўрма-зўраки тикланган салтанат қулади. Пойдевори бўш бинонинг қулаши осон бўлганидек, асли замини, асоси ғовак бўлган СССР ҳам ич-ичидан емирилди. Чунки табиат барибир, эртами-кечми ўз кучини кўрсатади, дарёлар барибир ўз ўзанидан оқади. СССР таркибига зўрлаб киритилган мамлакатлар ўз ҳолига қайтди — ўн бешта мустақил давлат пайдо бўлди.

Истиқлол Ислон Каримовга халқимиз орзу-ниятларини амалга ошириш учун имконият яратди. Мустақилликнинг илк кунлариданоқ буюк аجدодларимизга эҳтиром, улар

хотирасии тиклаш, маънавиятни ривожлантириш, миллий қадриятларимизни кенг тарғиб этиш, халқ қалбида миллий ғурур туйғусини жуш урдириш, ўзликни англаш, ўзбек нималарга қодир эканлигини дунё ўзра намойиш этиш масалаларига асосий эътибор қаратилди. Имом Бухорий меросини ўрганиш, Баҳоуддин Нақшбанд, Амир Темур, Мирзо Улуғбек юбилейларини ўтказишдек улкан ва савобли ишларнинг ҳаммасига Президентнинг ўзи бевосита бош-қош бўлди. Зеро, булар ва шу каби бошқа юзлаб тадбирларнинг асосий ташаббускори ҳам у кишининг ўзларидир.

Ислом Каримов Амир Темур сиймосига алоҳида ҳурмат ва эҳтиром билан қарайди. Шу боис буюк бобомиз образини тасвирий санъатда, ҳайкалтарошликда яратиш масаласи билан шахсан ўзи жиддий шуғулланди.

Эсимда бор, соҳибқирон ҳайкалининг лойиҳаси Вазирлар Маҳкамасида муҳокама қилинди. Икки-уч варианты бор экан. Йиғилиш иштирокчилари ўз фикрларини билдирдилар. Президент охирида ўз хулосасини айтди: бу лойиҳаларнинг бирортаси ҳам бўлмайди. Ички дунёси, руҳи у ёқда турсин, ташқи қиёфаси ҳам ўхшамаган. Темурга хос шиддат, ўктамлик, айни чоқда салобат қани бу ерда? Ҳолбуки, Амир Темурнинг нафақат ташқи қиёфасини, балки ички оламини ҳам ифодалаб бериш керак. Чунки Амир Темур

дунёда битта бўлган. Унга қўйиладиган ҳайкал ҳам шунга яраша бўлиши керак. Бунинг учун улуг бобомизнинг фаолиятини, шахсий ҳаётини, асарларини, ўтитларини пухта ўрганиш керак. Бу сиймо образини яратишга енгил-елпи қараб бўлмайди...

Гап шундаки, Амир Темурнинг ҳам инсон, ҳам давлат бошлиғи, ҳам саркарда, ҳам донишманд сифатидаги фаолияти ҳар қандай инсон, ҳар қандай давлат раҳбари ёхуд ҳар қандай саркарда учун намуна, тенги йўқ бир мактабдир. Ислом Каримов буни теран, атрофлича ўрганган. Деярли ҳар бир нутқида Амир Темур тузуқларидан кучирмалар келтириши бежиз эмас. Агар масалага жиддийроқ ёндашадиган бўлсак, Амир Темур ва Ислом Каримов фаолиятида ўхшашликлар кўрамиз. Ўзтибор беринг: Темур амирлик фаолиятида раиятнинг кўнглига қараган, етим-есирларнинг бошини силаган, мамлакатда биронта ҳам оч, биронта ҳам тиланчи бўлмаслигига эришиш асосий ниятларидан бири бўлган. Ва бу йўлда ҳеч нарсани аямаган.

Энди Ислом Каримов фаолиятини кузатинг. Мамлакат Президенти бўлиши биланок ишни одамларга томорқа учун ер беришдан бошлади, биринчи йилнинг ўзидаёқ беш юз минг гектар суғориладиган ер деҳқонларга томорқа сифатида берилди. Амир Темур деҳқонлардан уч йилгача бож олмаган, Ислом Каримов ҳам деҳқонларни солиқдан озод

қилди. Президент имзоси билан эълон қилинган ҳужжатларнинг энг кўпи аҳолининг эҳтиёжманд қисмини ижтимоий ҳимоя қилишга қаратилган, десам янглишмайман.

Амир Темур олиму фозилларни, санъат аҳлини ўз саройи атрофига йиққан, халқ усталари маҳоратини доимо тақдирлаб борган, асрлар бўйи салобат тукиб турадиган нақшинкор бинолар қурдирган. Бу ёғи Осиё, у ёғи Оврупо мамлакатлари билан ҳамкорлик ўрнатган. Ўнлаб мамлакатлар элчиларини қабул қилган. (Лоақал Фарангистон қироли билан ёзишмаларини эсланг.) Бу билан ўзбекнинг номини оламга таратган.

Бугунги кундаги ишларга разм солинг: Тошкентда, Самарқандда, Андижону Қаршида, Бухорою Хоразмда, бошқа шаҳар ва туманларимизда не-не бинолар қад кўтаряпти. Тошкентдаги “Туркистон” саройи, “Интерконтиненталь”, “Ле Меридиан” меҳмонхоналари, “Юнусобод”, “Жар” спорт саройлари, Асакадаги автомобиль заводи, Қоровулбозордаги нефтни қайта ишлаш заводи, ўнлаб қўшма корхоналар... Дунёнинг мана-ман деган мамлакатлари билан тенгма-тенг ҳамкорлик қилиш, элчихоналар очиш, борди-келдилар... Булар чин маънодаги темуро-на ишлар эмасми? Республика Маънавият ва маърифат марказининг ташкил этилиши, “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивали, юзлаб олимлар, ёзувчилар, санъаткор-

лар Ватаннинг орден ва медаллари, фахрий унвонлари билан тақдирланаётгани — ижод аҳлига темурога ғамхўрлик эмасми?

Амир Темур марказлашган давлат барпо этишни, туркий халқлар бошини қовуштиришни, бутун дунёда тинчлик, осудалик бўлишни ният қилган. Унинг жанглари, сафарлари ҳам шу ниятда амалга оширилган. Ислон Каримов истиқлолимизнинг биринчи кунлариданоқ юртда тинчлик ва барқарорлик асосий масала эканини, бунга эришмай туриб ҳеч нарса қилиб бўлмаслигини уқтирди, ҳаммадан шуни талаб қилди.

Мустақиллик эълон қилинганидан сўнг орадан тўрт ой ўтиши биланоқ (1992 йил 2 январда) Урта Осиё давлатлари раҳбарларини Тошкентга чорлади. Ўша тарихий учрашувда “Марказий Осиё ҳамкорлиги” ибораси пайдо бўлди, беш шохли чинор — шу минтақа рамзи шаклланди. Ислон Каримов наинки Ўзбекистонда, балки бутун минтақада, қўшни Афғонистонда тинчлик, барқарорлик бўлишини, бу йўлда ҳамма, энг нуфузли халқаро ташкилотлар ҳам барабар ҳаракат қилиши лозимлигини қайта-қайта таъкидлаб келмоқда.

“Туркистон — умумий уйимиз” гоёси ҳам айнан Ислон Каримовдан чиқди. Марказий Осиё мамлакатлари халқлари маданияти ассамблеясининг тузилишида ҳам у кишининг ўзлари асосий ташаббускор бўлдилар...

Булар юртимизда амалга оширилаётган темурона ишларга айрим мисоллардир. Бундай мисолларни, ухшашликларни яна кўплаб келтириш мумкин.

Шундай қилиб, Амир Темури ҳайкалини яратиш жараёни қизғин давом этди. Адашмасам, 1993 йилнинг баҳор ойлари эди. Президент қайсидир мамлакатдан сафардан қайтдилар. Самолётдан тушишлари билан аэропорт биносига кириб, Темури ҳайкалининг янги лойиҳасини кўздан кечирдилар. Буни истейдодли ҳайкалтарош Илҳом Жабборов ишлаган эди. Уша суҳбат-муҳокамада иштирок этган турли тоифадаги раҳбардан фикр сўрадилар. Лойиҳада Амир Темури отда утирган ҳолда, чап қўлида байроқ, ўнг қўли билан отнинг жловини ушлаган куйи акс этирилган эди. Президент сўрадилар: от минган одам жловни қайси қўлида ушлайди? Подшолар ҳам байроқ олиб юрганми?

Атрофдагиларга қарадилар. Ҳамма жим. Бир вақт менга кўзлари тушиб қолди (чеккароқда турган эдим).

— Бу ёққа келинг-чи. Қани, айтинг-чи, шу тўғрими? Подшолар байроқ олиб юрганми? Сизам ёзувчисиз-ку ахир, тарихни билишингиз керак.

Албатта, мени ҳаяжон босди. Лекин ўзимни қўлга олиб, фикримни айтдим.

— Йўқ, Ислон ака, — дедим, — подшолар байроқ олиб юрмаган.

— Туғри,— дедилар Президент.— Байроқни, яъни туғни олиб юрувчи махсус одамлар бўлган. Туғдорлар дейилган. Улар подшодан анча илгарида юрганлар. Отнинг жиловига ҳақида гапирадиган бўлсак, тизгин чап қўлда тугилади. Ўнг қўлда қамчи, агар жанг пайти бўлса — қилич ушланган.

Ислом Каримов атрофдагиларга қарата яна шундай дедилар:

— Ҳеч отга минганмисизлар ўзи? Отга минаётганда чап оёқни узангига қўйиб, ўнг оёқ отнинг устидан оширилади... Ўнг қўлида жилов тутган одамни ҳеч кўрмаганман.

Шундан кейин бўлажак ҳайкалнинг энг майда деталарига айтиб бердилар. Амир Темурга хос салобат, улуғворлик, шиддат, айнаи чоқда меҳрибонлик акс этмоғи шарт, деган топшириқни бердилар ҳайкалтарошга.

Шунда бир нарса мени ҳам ҳайратга солди, ҳам қойил қолдирди. Президент бўлажак ҳайкални шунчалар таҳлил этиб, йўл-йўриқ кўрсатардики, очиги, энг билимдон санъатшунос ҳам бу қадар теран айтиб беролмасди...

СОҲИБҚИРОН РУҲИНИ ШОД ЭТИБ...

Ҳақиқатни тарих саҳифаларидан асло ўчириб бўлмайди. Ҳар қандай даврда ҳам ҳақиқат ҳақиқатлигича қолаверади. Замонлар ўтиб у албатта бўй кўрсатади, тантана қилади. Соҳибқирон Амир Темури тақдири бунга яққол мисол бўла олади.

1993 йил августида мамлакатимиз пойтахтининг марказида буюк давлат арбоби, енгилмас саркарда Муҳаммад Тарагай Баҳодир — Амир Темурига маҳобатли ҳайкал ўрнатилди. Мустақиллигимизнинг икки йиллиги байрам қилинаётган кунларда мислсиз шон-шавкат соҳиби Амир Темури ўз ватанига қайтди.

Ёдгорлик очилишига бағишланган маросимда нутқ сўзлаган муҳтарам Президентимиз Ислам Каримов бундай деган эди: “Амир Темури номи тарихимиз саҳифаларидан қора бўёқ билан ўчирилди, унутишга маҳкум этилди. Мақсад — халқимизнинг юрагидан миллий онг, миллий ғурури туйғусини йўқотиш, уни қарамликка, тобеликка кўндириш эди. Лекин ўзбек халқи ўз аجدодларини, ўз баҳо-

дирларини унутмади. Ҳамиша юрагида, қалб
тўрида сақлади”.

Ўзбекнинг улкан шоири Абдулла Орипов
топиб айтганидек, “Темурдек зотнинг обрў-
эътиборини қайтадан ўрнига қўя билиш учун
Темурдек шижоатли одам керак эди”.

Неча йиллар давомида орзиқиб кутилган
бу тарихий тантананинг ҳаяжонлари ҳали-
ҳануз ёдимизда. Бир ажиб ҳолат эса ҳамон
кўз унгимизда: Президентимиз лентани
қирқшдан олдин ҳайкал қаршисида бир зум
уйчан тикилиб турди. Эҳтимол, у авлодлар
йўл қуйган хатолар учун ҳазрати Амир Те-
мурга ғойибона узр айтгандир. Эҳтимол, му-
стақиллигимизни ёмон кўзлардан, ёвуз
ғанимлардан авайлаб-асрашда улуғ со-
ҳибқироннинг мададкор бўлишини Яратган-
дан тилагандир. Эҳтимол, юртимизга, халқи-
мизга мангу тинчлик-омонлик, ёруғ кунлар
ёр бўлишини бобокалонимиз руҳидан сўра-
гандир...

Амир Темур ҳайкалининг қад ростлаши
ўзбек халқининг ғурурига ғурур қўшди,
унинг жаҳон аҳли олдидаги маънавий мав-
қеини янада юксалтирди. Ўтмиши каби ке-
лажаги ҳам буюк миллат эканини намоён
этди.

Бу муаззам ёдгорлик ижодкорлари — та-
ниқли ҳайкаттарошлар Илҳом ва Камол Жаб-
боровнинг номи ҳам соҳибқирон боис эл аро

машҳур бўлиб кетди. Ўзбекистонда хизмат курсатган санъат арбоби Илҳом Жабборов навқирон йигит чоғида Маннон Уйғур номидаги Тошкент Санъат институтининг ҳайкалтарошлик факультетида устози Анвар Аҳмедовдан касбининг маҳорат сирларини қунт билан ўрганди. Айниқса, ҳайкалтарошликда анча мураккаб саналган портрет жанрида тинмай изланди. Дастлаб Қўқон шаҳрида Абдулла Набиевнинг портрет ҳайкалини ишлади. Бу асари мутахассислар тилига тушди, санъат шинавандалари таҳсинига сазовор бўлди. Сўнгра Алишер Навоий номидаги Наманган вилоят мусиқа драма ва комедия театри атрофида 13 та ҳайкал ишлади. Бу ҳайкаллар туркуми улуғ бобомизнинг шоҳ асари “Хамса” мавзусида яратилган.

Илҳом Жабборов соҳибқирон сиймосини бадий гавдалантириш учун машаққатли ва катта ижодий йўлни босиб ўтди.

— Ҳар бир халқ, ҳар бир миллатни дунёга танитиб турадиган буюк фарзандлари бўлади, — дея ўйчан оҳангда сўзлайди у. —

Уларсиз юрт ҳам, халқ ҳам гариб ва қашшоқдир. Мен ҳазрати Амир Темурни, шубҳасиз миллатимизнинг қуёши, деб биламан. Бундай мумтоз зотлар ҳамма вақт ҳам туғилавермайди ёки бу қадар баркамоллик билан намоён бўлавермайди. Бундан йигирма йиллар муқаддам Самарқанд кўчаларини

кезиб, тарихий обидаларга маҳлиё бўлиб, юрагим тоғдай юксалиб юрганимда гўё шаҳар бўйлаб улуғ бобомизнинг руҳи парвоз этиб юргандай туюлган эди. Мен ўша руҳий ҳолатимни ҳанузгача унутолмайман. Назаримда, шундоққина Зарафшон дарёси бўйида, баланд тепаликлар устида соҳибқирон севиқли пойтахтига тикилиб, уни бало-қазолардан қуриқлаб тургандай намоён бўлди. Самарқандга кейинчалик қайта-қайта бордим, хаёлимдаги ижодий ният — ўша илоҳий манзара аста-секин кенгайиб, Амир Темур қиёфаси бутун салобати, шижоати ва ёвқур қиёфаси билан образга куча бошлади. Маълум вақт ўтиб, кўнглимда ишонч ҳосил қилгач, жияним — Камол Жабборов билан ишга киришдик. У ҳам ҳайкалтарош, Ленинград Санъат академиясини тугатган, тарихни яхши билади.

Бу орада юртимиз мустақилликка эришди. Юрагимиздаги ишонч янада мустаҳкамланди. Истиқлол янги илҳомлар берди. Самарқандда Амир Темур ҳайкалини ишлаш бўйича кўрик эълон қилинди. Мазкур кўрикда биз ҳам соҳибқироннинг отда елиб бораётган сиймоси акс эттирилган “Юртга қайтдим” деб номланган ҳайкал билан қатнашдик.

— Илҳом ака, ҳазрат Навоий “Хамса” яратишга киришар эканлар, “Эмас осон бу майдон ичра турмоқ, Низомий панжасиға пан-

жа урмоқ!” деб хитоб қилган эканлар. Амир Темур ҳайкалини илк марта, ҳаққоний йўсинда барпо этиш ҳам мураккаб, ҳам ғоят масъулиятли бир ижодий ишдир. Ҳар қалай, осон бўлмагандир...

— Албатта. Аввало, мен шу нарсани айтиб ўтишга ўзимни бурчли деб биламан: муҳтарам Президентимиз Ислом Каримов тўла маънода мазкур асарнинг ҳаммуаллифи бўладилар. У киши Камолжон иккимизга жуда аниқ, теран ва қимматли маслаҳатлар бериб, ҳайкалнинг яхлит санъат асари сифатида намоён бўлишига улкан ҳисса қўшдилар. Дастлабки вариантларимиздан бирида биз соҳибқиронни қўлида найза тутган ҳолатда акс эттирган эдик. Ислом ака буни кўриб: “Менимча, Амир Темурнинг қўлида найза эмас, жилов бўлгани маъқул. Бу рамзий маънога эга бўлади. Буюк бир салтанатда найза тутганлар кўп, лекин жилов соҳибқирон қўлида бўлган”, деган мазмунда фикр билдирдилар. Чиндан ҳам, соҳибқирон дунёнинг кўплаб мамлакатларини бирлаштирган, маърифат ва адолатга таяниб ҳукм юритган. Шу боис ҳам биз ўз асаримизда бу зоти шарифнинг айни шу фазилатларини бўрттириб тасвирлашга интилдик. Юртбошимизнинг тавсияларига кўра, Амир Темур сиймосини бир қўлини олдинга чўзиб, гўё жаҳон халқларига тинчлик-омонлик эълон қилаётгандек

қиёфада ишладик. Иш давомида ҳам биз давлатимиз раҳбарининг доимий мадади ва ғамхўрлигини ҳис этиб турдик. Шунинг учун ҳайкални баланд руҳ, қизғин илҳом билан ишлаб ниҳоясига етказдик.

Ҳайкалтарош билан қисқа суҳбатимиз чоғида кўнглимдан шу фикрлар кечди: гарчи ҳайкал оз муддат ичида яратилган бўлса-да, унга узоқ йиллар тайёргарлик кўрилган. Бинобарин, унинг умри ҳам кўп узун бўлғусидир.

Санъатпарвар халқимиз чинакам ижодий меҳнатнинг ҳамиша қадрига етади. Шу боис Илҳом ва Камол Жабборов мазкур асар учун Абдулла Қодирий номидаги Ўзбекистон Давлат мукофотиغا сазовор бўдилар.

Орадан уч йил ўтди. 1996 йил октябрида Амир Темурнинг 660 йиллик таваллуд тўйи мамлакатимизда зўр тантана билан нишонланди. Ўша тарихий кунларда Самарқанд ва Шаҳрисабзда улуғ бобомизга янги муҳташам ҳайкаллар ўрнатилди. Уларнинг вужудга келишида ҳам Илҳом ва Камол Жабборов тер тўкиб катта ижодий меҳнат қилишди.

— Бу ҳайкалларнинг яратилиши ўзи бир тарих, — деб хотирлайди Илҳом ака. — Гарчи бу мавзуда озми-кўпми ишлаб, бирмунча тажриба орттирган бўлсак-да, соҳибқирон сиймосининг янги-янги қирраларини, унинг туганмас қалб бисотини пластика тили би-

лан янада бўрттириб, янги бадий талқинда акс эттириш лозим эди. Амир Темур образи олдинги талқинларни такрорламаслиги, айна вақтда унинг узвий давоми бўлиши керак эди.

Эсимда, дастлабки лойиҳалар ва таклифларга кўра биз Самарқанддаги ҳайкал тимсолида соҳибқироннинг авжи куч-қувватга тўлган навқиронлик палласи, яъни йигитлик даврини, Шаҳрисабздаги ҳайкал орқали эса унинг беғубор болалик ҳолатини акс эттиришни мўлжаллаган эдик. Аммо муҳокамаларнинг бирида Президентимиз шундай бир ғояни таклиф қилдилар: соҳибқирон сиймосини хронологик тарзда эмас, балки яхлит, фундаментал образ сифатида тасвир этиш мақсадга мувофиқ эканини айтиб, у киши ўз фикрини қизғин исботлаб берди.

Чиндан ҳам, бу ҳар томонлама асосли фикр эди. Ислом аканинг таъкидлашича, гап Амир Темур образини турли даврларга бўлиб тасвирлашда эмас, балки унинг фавқуллода буюк ақл-заковати, жасорат ва шижоатини яхлит ҳолатда, қуйма сиймосини яратиш ҳар жиҳатдан тўғри бўларди. “Амир Темур сиймосини ким қаерда кўрмасин, унинг мардона, улуғвор ва донишманд қиёфасини беҳато таний оладиган бўлсин”, деб уқтирди Президент муҳокамаларнинг бирида.

Биз ана шу бадий ёндашув билан иш тутдик ва назаримда, ёмон натижага эришма-

дик. Иш жараёнида давлатимиз раҳбарининг талабчан нигоҳини, ниҳоятда ўринли ва амалий ёрдамини, қимматли йўл-йўриқларини биз доимо ҳис қилиб турдик. Бу, бир томондан, бизнинг ўзимизга нисбатан масъулиятимизни янада оширган бўлса, иккинчи томондан бизга янги куч, ишонч ва илҳом бағишлади.

Ўрни келганда шуни айтиб ўтайки, ҳайкаллар баҳонасида бўлган суҳбат, муҳокама ва мулоқотларни кузата туриб мен юртбошимизнинг Амир Темур тарихини, темуррийлар даври маданиятини ҳар томонлама чуқур билишига амин бўлдим ва қойил қолдим. Муҳим давлат ишлари билан қаттиқ банд бўлишларига қарамасдан, у киши алоҳида вақт ажратиб бир неча бор устахонамизга келиб, аниқ ва лўнда маслаҳатлар, амалий таклиф ва тавсиялар бериб кетганликларини мен ҳаяжон билан эслайман.

Масалан, Самарқандга ўрнатиладиган ҳайкалнинг хомаки нусхасида Амир Темурнинг соҳиби тахт сифатидаги қиёфаси тасвирланиши кўзда тутилган эди. Ислом ака ишимизни кўздан кечириб, бир қанча камчиликларни кўрсатиб бердилар. Биз чурқ этолмай қолдик, чунки эътирозларнинг барчаси тўғри ва рад қилиб бўлмайдиган даражада асосли эди. У кишининг маслаҳатлари билан соҳибқироннинг қўлларини бир-бирига қўйиб тур-

ган ҳолатини ўзгартирдик, бармоғидаги “Куч — адолатда” ёзуви битилган узугини бўрттириб кўрсатдик.

“Бу узук ва унинг кўзидаги шиор Амир Темурни бутун дунёга машҳур қилган. Бу шиорда соҳибқироннинг ҳаётий эътиқоди ёрқин акс этган. Шунинг учун бу нарсага албатта эътибор қилиш керак”, деди Президент. Биз бу фикрларга тўла қўшилиб, ҳайкалнинг янада салобатли ва улуғвор бўлиши учун қўшимча деталлар киритдик.

Шаҳрисабздаги ҳайкалнинг ҳозирги ҳолатда вужудга келишида ҳам Ислом аканнинг хизматлари бениҳоя катта бўлди. Дастлабки вариантда Амир Темур қилич дастасига қўлини қўйиб турган ҳолатда ишланган эди. Юртбошимиз бу хил талқинга эътироз билдириб, “Тўғри, Амир Темур давлат бошқарувида ҳарбий кучга ҳам таянган, аммо унинг ўнта ишдан тўққизтасини кенгашу машварат билан, қолган биттасини қилич билан битирдим”, деган сўзлари борлигини унутмаслик керак”, дедилар. Биз албатта бу фикрларни инобатга олдик. Шунда бобокалонимизнинг нурли чеҳраси яна ҳам салобат касб этиб, юксалиб кетди. Натижада соҳибқирон сиймоси тасвирида юртбошимиз таъкидлаган шу ғояни бўрттириб акс эттиришга муваффақ бўлинди. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин...”

Соҳибқирон абадиятини ўзида тўла мужас-сам этган бу гўзал бадиий обидалар муаззам ёдгорлик сифатида миллий қадриятлари-мизни, мустақиллик туйғусини англашда ҳар кун, ҳар лаҳзада руҳимизга мададкор бўлади.

“АЖАБ САОДАТ ЭРУР ҚОЛСА ЯХШИЛИК БИЛА ОТ”

XX аср ўзбек меъморчилигининг ўзига хос бетакрор намуналаридан бири, шубҳасиз, Те-мурийлар тарихи давлат музейи ҳисоблана-ди. Амир Темурнинг 660 йиллик тўйи муно-сабати билан Президентимизнинг таклиф ва ташаббусига асосан қисқа даврда бунёд бўлган музей бугунги кунда юртимиз ҳамда дунёнинг турли мамлакатларидан келаётган азиз меҳмонларнинг гавжум зиёратгоҳига айланди ва маданий меросимизга кўрк бўлиб қўшилди.

Музейга киришингиз билан рўпарадаги ул-кан деворга ишланган маҳобатли суратга кўзингиз тушади. Тушадию беихтиёр унда акс эттирилган тарихий воқеа-ҳодисаларга, бе-тимсол рангларга ошно бўла бошлайсиз. Бу ошнолик, ошуфталиқ ҳисси бир умрга қал-бингизни тарк этмайди. У сизни қайта-қайта ўзига чорлайди, асар гўзаллигини, ранглар замирида мужассам моҳиятни янада теран идрок этишга, англаб етишга ундайди.

Ушбу маҳобатли сурат “Буюк соҳибқирон — буюк бунёдкор” деб номланган. Асар уч қисмдан иборат бўлиб, “Туғилиш”, “Юксалиш”, “Фахрланиш” деб аталади. Унинг умумий майдони 200 квадрат метрни ташкил қилади. Асар ижодкорлари “Санойи нафис” ижодий гуруҳининг иқтидорли мусавирлари — Хуршид Назиров, Тойир Болтабоев, Содик Қорабоев, Ғайрат Камолов. 1986 йилда “Усто” халқ санъати бирлашмаси қошида ташкил этилган ушбу гуруҳ асосан маҳобатли рассомлик, миниатюра ва лак миниатюраси бўйича самарали ижод қилиб келмоқда.

“Санойи нафис” ижодий гуруҳи томонидан сўнгги ўн йил ичида миниатюра деворий сурат услубида қатор ишлар амалга оширилган. Москвадаги “Ўзбекистон” ресторани, Тожикистондаги “Зумрад” сихаттоҳининг меҳмонхонаси, Урганчдаги Маросимлар уйи, Янги Ангрен ГРЭСи, “Бахт” ресторани, Ганновер шаҳридаги Ўзбекистон павильони, Олмалиқ шаҳридаги дам олиш худуди, Дўрмондаги ҳукумат қабул маросимлари уйи ва ниҳоят, Темурийлар тарихи давлат музейи шулар жумласидандир.

Ижодий гуруҳ ташкил топганидан буён жаҳоннинг 20 га яқин халқаро кўргазмаларида муваффақиятли қатнашди. Республикамизда ўтказилаётган кўргазмалар, фестивалларнинг доимий иштирокчиси бўлиб келмоқда.

Ижодий гуруҳнинг мазкур иши ҳақида “Усто” халқ санъати бирлашмаси раҳбари Абдурахим Умаров шундай ҳикоя қилади:

— Музейга ишланган улкан асарни ҳар тўрттала мусаввирнинг узоқ йиллик ижодий изланишлари маҳсулининг ёрқин намуналаридан, дейиш мумкин. Албатта, иш жараёни осон кечгани йўқ. Қисқа муддат ичида бундай асарни яратиш мусаввирлардан ҳам истеъдод, ҳам матонат ва катта куч-ғайрат билан ишлашни талаб қилди. Лўнда қилиб айтганда, “Санойи нафис” ижодий гуруҳи ушбу гузал асари билан нафақат тасвирий санъат мухлисларини, балки Амир Темур бобомизнинг ҳам руҳини шод қилдилар, деб ўйлайман. Бу асар ҳали қанча-қанча нафосат мухлисларини ҳайратга солиши, уларга қувонч бағишлашига ишонаман.

Асарнинг биринчи қисми “Туғилиш” деб номланган. Туғилиш, демак, ҳаёт қўшиғининг бошланиши. Бу қисмда соҳибқирон бобомизнинг дунёга келиши ҳақида рангтасвир тили билан сўйланади. Асар марказидаги уч аёл таваллуд санасини шоду хуррамлик билан кутиб олаётир. Уртада туриб доира чертаётган аёлнинг ёнида бағоят кўркем бешик. Чап томонда соз чалаётган аёл гўё ҳаёт қўшиғини оҳиста куйлаётгандек. Ўнг томонда ўтирган аёл эса тиззаларидаги гавропўшни меҳр билан тикаётир.

Асарнинг осмон тасвири акс этган қисми эса соҳибқироннинг таваллуд дамларида икки самовий сайёранинг ўзаро яқинлашуви ва фалакнинг мўъжизавий тусга кириши, шу дақиқада — Ҳумо қушининг шиддатли парвози, унинг паҳлавон гудак чехрасига тушган илоҳий нигоҳига ишорадир. Осмоннинг тубида самовий буржлар тасвирланган. Уртада “Қуй” буржи йирикроқ шаклда ифодаланган. Чунки Амир Темур бобомизнинг таваллуд санаси айнан шу буржга туғри келади.

“Юксалиш” деб номланган иккинчи қисмда Амир Темурнинг Куръони карим оятларига, ўз даврининг қонун-қоидаларига амал қилиб, илму тафаккур ва адолат шамширига таяниб, қудратли давлат барпо этгани, уни юксак маҳорат билан бошқаргани улуғвор ва салобатли тасвирлар, жилодор ранглар орқали акс эттирилган. Композиция марказида улуғ давлат арбоби, юксак маънавият эгаси Амир Темурнинг тахтда ўтирган қиёфаси ўз ифодасини топган. Ўнг тарафда — вазирлар, уламолар, мунажжим ва муаррихлар, чап тарафда эса — ҳарбий саркардалар, баҳодирлар саф тортиб туришибди.

Тахт ортидаги лавҳаларда бобомиз бунёд этган ўлмас меъморий обидаларнинг айрим намуналари тасвирланган. Асарнинг қуйи қисмида темурийлар сулоласининг кейинги давр намояндалари — Султон Муҳаммад, Муҳаммад Тарағай Улуғбек, Ҳусайн Бойқаро, Заҳирид-

дин Муҳаммад Бобур сиймолари. Улар буюк боболарининг мероси — тузукларини муталаа этаётган манзара акс эттирилган.

Асарнинг “Фахрланиш” деб номланган учинчи қисмида соҳибқирон бобомиздан қолган буюк мероснинг чексиз фахру ифтихор туйғулари билан авлодлардан авлодларга ўтиб келаётгани ҳақидаги ўлмас ғоя ёрқин рангларда ифодаланган. Асар марказида турган нуроний қария ўтган умридан, дунёга келиб қилган ишларидан рози бўлиб, кўнгли фахр ва ғурур туйғуларига тўлиб-тошиб турибди. Демак, Амир Темур авлодлари давр ўтиши билан ўзини, ўзлигини, буюк боболаридан қолган ўлмас маънавий меросни ҳар томонлама англаб етмоқда.

Асарнинг юқори қисмида эса бобомизнинг пок руҳи абадий ором олаётган мақбара тасвирланган. Картинанинг умумлаштирувчи пастки қисмида акс этган ариқдаги сув манзараси ҳам умрнинг сувдек оқиб ўтишига, давр шиддатига, дунёда фақат яхшилик ва эзгулик боқийлигига рамзий бир ишорадир.

Полотнонинг қуйи қисмида бутун асарнинг асосий мазмун-моҳияти ифодаланган бўлиб, унда темурийлар маданиятининг даҳо санъаткори Алишер Навоийнинг ушбу ўлмас байти битилган:

Бу гулшан ичра йўқдир баҳо гулига сабот,
Ажаб саодат эрур қолса яхшилик била от.

Адолат ва яхшилик билан авлодлар хоти-расида асрлар оша ном қолдириш Амир Те-мурдек буюк соҳибқиронга насиб этган ман-гу бахтдир. Ана шу мангулик лаҳзаларини рангларда муҳрлаган “Санойи нафис” ижо-дий гуруҳи яратган асар ҳам, шубҳасиз, ум-рбоқийликка дахлдор бўлғуси, деб тилак қиламиз.

Ушбу муаззам полотно учун рассомлар яқинда Камолиддин Беҳзод номидаги рес-публика Давлат мукофотига сазовор бўлиш-гани ана шу эътирофнинг яна бир далили-дир.

“Санойи нафис” гуруҳининг иқтидорли мусаввири Тойир Болтабоев “Буюк соҳибқи-рон — буюк бунёдкор” асарининг яратилиш тарихи ҳақида шундай хотирлайди:

— Аслида ижодий гуруҳимизнинг бош маслаҳатчиси муҳтарам Президентимиз Ислон Каримов бўлдилар. Биз бундан бе-ниҳоя миннатдормиз ва бу воқеани умр бўйи фахрланиб эслаб юрамиз. Чунки шах-сан у кишининг таклифлари билан асарга бир қатор жиддий ўзгаришлар киритилди. Масалан, дастлабки эскизни кўрган Пре-зидентимиз: “Амир Темурнинг мучали қай-си, туғилган йили қайси буржга туғри ке-лади?”, деб сўраганлар. Ва асарда албатта бурж ва мучални кўрсатиш лозимлигини алоҳида таъкидлаганлар. Бу таклиф жуда

уринли бўлиб, Амир Темур сиймоси ва унинг тафаккур оламини теран ифодалашда бизга катта ёрдам берди.

Президент музейдаги иш жараёнини келиб куриб, яна қимматли маслаҳатлар бериб кетдилар. Бу дастлабки жараён, рассомлар тили билан айтганда, “асл ўлчовдаги хомакки қоралама”, дейилади. Биз асарнинг асосий кўринишида Оқсаройни, Бибиҳоним ва Шоҳи Зинда ансамблини биринчи ўринда тасвирлаган эдик. Аҳмад Яссавий мақбараси эса жуда орқада — кичик кўринишда акс этган эди. Президентимизнинг таклифи билан мақбара тасвирини биринчи ўринга олиб чиқдик. Бу ҳар томонлама тўғри бўлди. Чунки Аҳмад Яссавий соҳибқироннинг маънавий пири бўлган.

Ислом ака ишимизнинг якуний жараёнини ҳам келиб кўрдилар. Полотнонинг ҳар бир кўриниши, ҳар бир чизиғи ва рангини диққат билан кўздан кечирдилар. Асарнинг ҳар бир қисмига шахсан ўзлари ном бериб, уларни “Туғилиш”, “Юксалиш”, “Фахрланиш” деб аташни таклиф қилдилар. Айрим рангларга ўзгартириш киритиш ҳақида тавсия бердилар. Масалан, учинчи картинани бир хил гаммада, бир-бирини ўзвий боғлаган рангда ишлаган эдик. Лекин Президент таклифи билан олтин рангли бўёқ берилгач, суратнинг мазмун-моҳияти тамоман ўзгариб, яна

ҳам мукамаллик касб этди. Шунингдек, учинчи картинадаги мевали дарахт ҳам у кишининг таклифи билан умрбоқий дарахт — чинор рамзига айлантирилди. Хуллас, Президентимиз нафақат Темурийлар тарихи давлат музейининг ташаббускори ва ташкилотчиси, балки музейда ишланган картиналарнинг ҳам ҳаммуаллифидир, десак, муболаға бўлмайди.

Бу мухтасар мақолага Ислом Каримовнинг Темурийлар тарихи давлат музейининг очилиш маросимида сўзлаган нутқидаги ушбу сўзлар билан якун ясасак, мантиқан мақсадга мувофиқ бўлади: “Амир Темур — бизнинг шон-шавкатимиз, ғурур-ифтихоримиз. Амир Темур — халқимиз даҳосининг тимсоли, маънавий қудратимиз рамзидир...

Кимки ўзбек номини, ўзбек миллатининг куч-қудратини, адолатпарварлигини, чексиз имкониятларини, унинг умумбашарият ривожига қўшган ҳиссасини, шу аснода келажакка ишончини англамоқчи бўлса, Амир Темур сиймосини эслаши керак”.

МУНДАРИЖА

ИСЛОМ КАРИМОВ АМИР ТЕМУР ҲАҚИДА СЎЗ

Эҳтиром	5
Ўтмишсиз келажак, ҳамкорликсиз тараққиёт бўлмайди	10
Амир Темури давридаги бунёдкорлик ва ҳамкорлик руҳи бизга намуна бўлаверсин	25
Халқимиз бор экан, Амир Темури номи барҳаётдир	31
Азалий буюклик маскани	39
Соҳибқирон камолга етган юрт	45
Адолат ва қудрат тимсоли	51
Амир Темури — фахримиз, ғуруримиз	55

ОЛТИ АСР АДОЛАТИ

И. ЖЎРАБЕКОВ.	Ватанпарварлик тимсоли	75
А. АЗИЗХЎЖАЕВ.	Миллатимиз фахрига муносиб бўлишимиз керак!	83
Б. АҲМЕДОВ.	Келажакка ишончимизни ан- ламоқчи бўлсак, Амир Темури эслайлик.	91
Р. ШОҒУЛОМОВ.	Соҳибқирон руҳи қўллаган Ватан.	111
Х. ДЎСТМУҲАММАД.	Миллий ғурури тимсоли.	123
Х. ЖЎРАЕВ.	Умри иши.	135
П. ҚОДИРОВ.	Олти асри адолати.	141

К. ТўЛАГАНОВ.	Хайрли ишларга дахлдорлик туйғуси	153
Т. ЖўРАЕВ.	Амир Темур даҳрсининг таитанаси.	160
Х. СУЛТОН.	Буюкликни англаш.	172
М. ҲАЗРАТҚУЛОВ.	Эҳтиром ифодаси.	179
А. ЖўРАЕВ.	Соҳибқирон руҳини шод этиб.	189